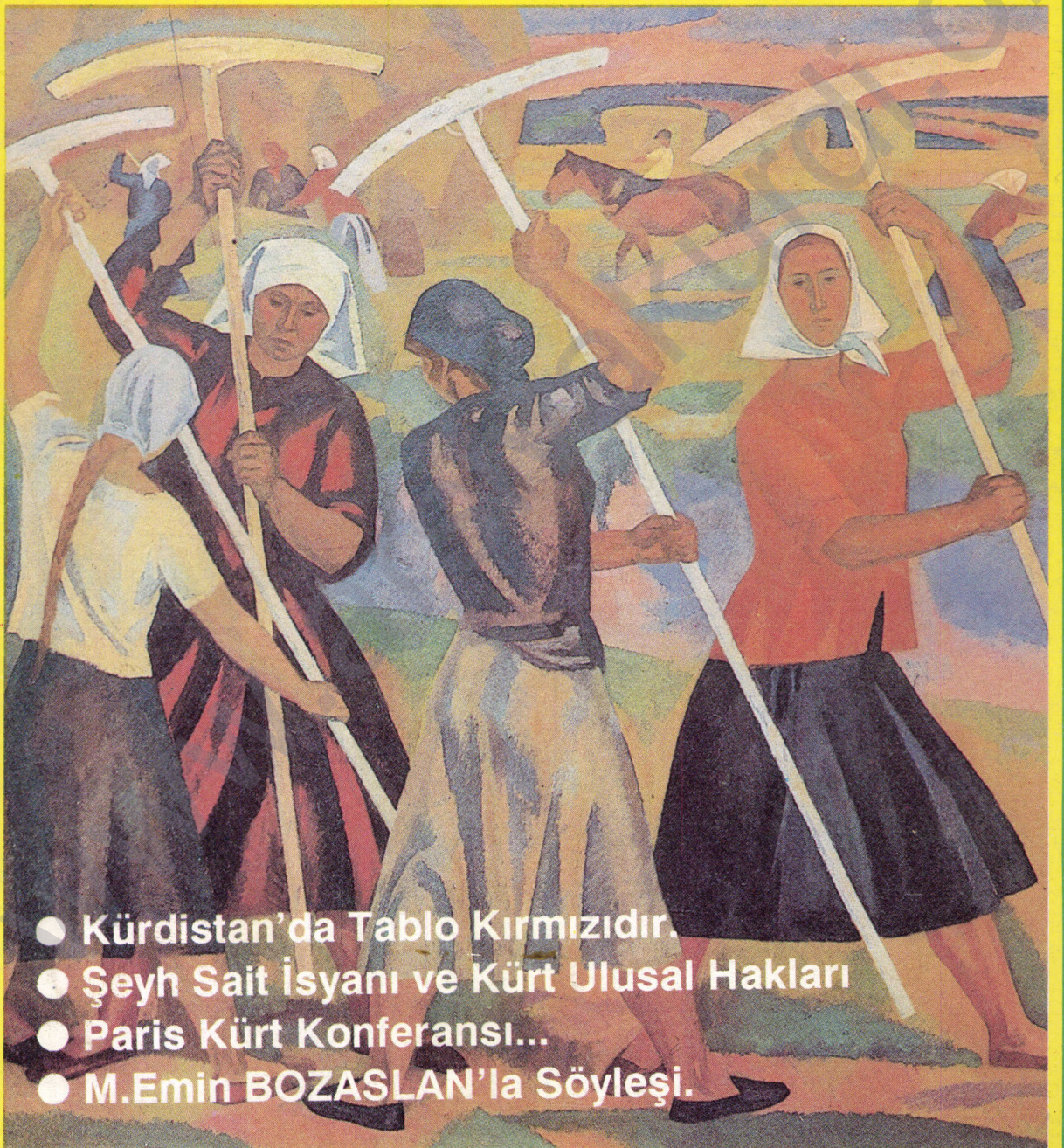

DENG

AYLIK SİYASAL VE KÜLTÜREL DERGİ

- Kürdistan'da Tablo Kırmızıdır.
- Şeyh Sait İsyanı ve Kürt Ulusal Hakları
- Paris Kürt Konferansı...
- M.Emin BOZASLAN'la Söyleşi.

Süreç Yayıncılık Ltd. Şti. Adına Sahibi:

Hikmet ÇETİN

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:

Kâmil ERMİŞ

Hukuk Müşaviri:

Y. Serhat BUCAK

YAZIŞMA ADRESİ:

Atatürk Bulvarı Emlak Bankası B.Blok No:146 Kat:7 Daire:28
Aksaray/İSTANBUL
Tel: 513 23 56

DIYARBAKIR İRTİBAT BÜROSU:

Lise Cad. Vilayet Arkası Belediye Koop. B.Blok No:1/2

AVRUPA TEMSİLCİSİ:

N.KESEN Karl Bartl Str.8
53000 Bonn /F. ALMANYA

BANKA HESAP NO:

Türkiye İş Bankası Aksaray Şubesi 30100-7464 Nolu Döviz Tevdiat ve
938204 No'lu Cari Hesap Aksaray/İSTANBUL

ABONE KOŞULLARI:

Yıllık: 30.000 TL. Altı Aylık: 15.000 TL.

AVRUPA

Yıllık: 60 DM ABD: 40 Dolar Avusturya: 45 Avusturya Doları

İLAN TARİFESİ:

Arka Kapak: 600.000 TL., İç Kapak: 450.000 TL.,
İç Sayfalar: 300.000 TL., Yarım Sayfa: 150.000 TL., 1/4 Sayfa: 75.000 TL.

BASKI:

Bizim Ofset
Topkapı Ticaret Merkezi No:179 Topkapı/İSTANBUL

İÇİNDEKİLER

Başlarken.....	2
Kürdistan'da Tablo Kırmızıdır	
A. Selam	4
Egemenlerin Siyasi Cephesinde Yeni Bir Şey Yok	
Kasım İrmak.....	8
Paris Kürt Konferansı Üzerine	
Hüseyin Azad.....	10
Türk Hukuk Sistemi ve Kürtler	
Kemal Burkay	15
İ. Aksoy'un "Kürt Kimliği ve İnsan Hakları" Konferansında Yaptığı Konuşma.....	19
İ. Aksoy ile Röportaj.....	23
Ekim Devrimi Üzerine	
Ş. Bişar	24
Azınlıklar ve Mülteciler	
C. Şexani.....	27
Şex Seid İsyanı ve Kürt Ulusal Hakları Konusunda 1926'da Başvekil	
İsmet Paşa'ya Gönderilen Mektup	
Nesimi Fıratlı	32
Kürdistan Gençliğinin Sorunları	
Musa Şengal	38
Ve 7'ler SHP'den İhraç Edildi	41
Tarih Biliminde Kürt ve Kürt Sorunu	
Mérid Koçar.....	42
Kürdoloji Çalışmalarında Büyük Adımlar Atılıyor	
Şekroyé Xudo	44
İHD "Doğu" Raporu	48
Çağdaş Kapitalizmin Gelişme Mekanizması	
Y. Borko	52
Mehmet Emin Bozarslan'la Röportaj.....	58
Kürdistanım Ben (Şiir)	
Cemşit Mar	62
Gaziya Lawé Kurd (Şiir)	
S. Dildar	62
H'eseniko (Halk Türküsü)	
Cemila Celil	63
Hoy Can. (Halk Türküsü)	
Cemila Celil	64
Pinoşe (Pékeni)	
H. Diyar	64
Birangé Boxe (Pékeni)	
S. Şiyar	64

BAŞLARKEN

Merhaba;

Elinizdeki ilk sayıyla yayın yaşamına adımımızı atıyoruz. Bunu yaparken ilerici ve yurtsever nitelikteki bir yayın organı olarak ne ölçüde güçlüklerle dolu, "riskli" bir yola girdiğimizin bilincindeyiz. Ama rahat koşullar, özgür bir ortam kendiliğinden de gelmez. Özgürlük, birileri tarafından, bağışlanarak elde edilen şeylerden değil. O, ona ihtiyacı bulunanların, ona sahip olmak isteyenlerin mücadeleleri, bunun için gerekli çaba ve özveriye göstermeleriyle kazanılabilir. Amacımız, bu kavgada üzerimize düşeni en iyi biçimde yerine getirmeye çalışmaktır.

Türkiye 9 yıl önce yapılan askeri darbenin cenderesinden hala çıkmış değil. 12 Eylül faşizmiyle birlikte hızlandırılan sömürü çarkı, bugün aynı tempoda dönmeye devam ediyor. O tarihten bu yana toplumun ezici çoğunluğunun yaşam koşullarında belirgin bir kötüleşme var. Türkiye, bugün dünyada gelir dağılımının en çok bozulduğu ülkeler arasında yer alıyor. İşsizlik çığ gibi büyür, sefaletten ötürü insanlar bedenlerini satışa çıkarır ve öteki yozlaşma ve ahlaksızlık türleri görülmedik boyutlara tırmanırken, muazzam kaynaklar lükse gidiyor, militarist amaçlara harcanyor. Silah satın almak veya üretmek, insanların en temel gereksinimlerini gidermekten daha çok önemsenmektedir.

Tank paletleri altında ezilen, rafa kaldırılan demokratik hak ve özgürlükler yönünden temelde bir düzelmeye yok. İşçi sınıfının grev, toplu sözleşme ve sendikalaşma hakları üzerindeki aşırı kısıtlamalar kaldırılmış değil. Öğrenci gençlik bugün de parabolü için "büyük tehlike" olma özelliğini koruyor. Memur kesimi ağzına kilit vurulmuş, sıradan haklarını bile savunabilecek olanaklardan yoksun haldedir.

Devletin bir ulusu yok etme çabası; ekonomik, politik, kültürel ve askeri araçlarla; özcesi yaşamın her alanında sürüyor. Kürt halkı, 20.yüzyılın son çeyreğinde, eşine az rastlanır ölçüde ırkçı-şöven uygulamalarla, terörün her türlüyle yüzyüzedir. Türkiye bilimde, sanatta ve kültür alanında dünya ölçeğine göre arka planda kalır ama düşünce özgürlüğüne gem vurmada, ırkçı-asimilasyoncu politikada en üst sıraları rahatlıkla alabilecek durumdadır.

Şöyle bir çevremize bakalım, bugün dünyamızda bir halkı ve ülkesinin adını dahi inkar eden, yasadışı baskılar bir yana, dil yasağını anayasasına koymuş, ona göre yasalar çıkarmış başka bir devlete rastlamak mümkün mü? Bu bakımdan altın madalyanın sahibi Türkiye değil mi?

İşte bu koşullarda yayına başlayan Deng'in yeri neresidir? O, kime karşı kimlerin yanında yer alacak?

Onun yeri, elbet sömürüye ve baskıya karşı mücadele yürütenlerin saflarıdır. O, yerli ve yabancı tekellerin, spekülörlerin, öteki soyguncu takımının düzenine karşılık işçi sınıfının, yoksul köylülerinin, esnafın, memurun ve emeğiyle geçinen öteki kesimlerin çıkarlarına uygun düşen bir düzene kavuşma kavgasında yer almak üzere yola çıkıyor.

Deng, faşizme karşı demokrasi güçleriyle omuz omuza yürüyecek, işkencenin, insan hakları ihlallerinin karşısında yer alacak. Bizim savunduğumuz demokrasi elbet düzenin sahiplerinin, onların sahnedeki temsilcilerinininkinden temelden farklı olacak. Biz, düşünce ve ifade özgürlüğünü, demokratik hakları toplumun en geniş kesimleri için istiyoruz. Bu hakları, maddi temellerinden soyutlayarak değil, onlarla birlikte ele almak, mücadeleyi doğru temellere oturtmak, Deng'in sahip olduğu anlayışın gereğidir.

Deng, emperyalizmin ve yerli militarist güçlerin gerginlik yaratma ve savaş kışkırtıcılığı çabalarının karşısına dikilecek, barış davasının kararlı bir savunucusu olacak.

Deng, dünyanın neresinde olursa olsun halkların emperyalizme, sömürgeciliğe ve ırkçılığa karşı yürüttükleri kurtuluş mücadelelerini destekleme açısından üzerine düşen görev ve sorumluluğun bilincindedir. O, eşit koşullar ve kaderini özgürce belirleme hakkı için yüzyılı aşkın bir süredir mücadele eden ve bu uğurda şimdiye kadar yüzbinlerce evladını kurban vermiş olan Kürt halkının haklı davasının zaferi yönünde etkin ve enerjik bir yayın faaliyeti sürdürecektir.

Deng, ulusal zulüm politikasına karşı mücadelede yerini alırken de elbet dostu ve düşmanı bir birinden ayırdeden bir politika izleyecek. Kürdistan'da olup bitenlerin, Kürt halkına karşı izlenen sindirme ve yok etme politikasının sorumlusu Türk, Arap ve Fars halkları değildir. Türk, Arap ve Fars işçisinin, köylüsünün, aydınının, gençliğinin halkımızın ezilmişliğinde herhangi bir çıkarı yok. Kürdistan'ın yer altı ve yer üstü zenginlik kaynakları, insan gücü onlar tarafından sömürülüyor. Tersine Kürt halkına çifte baskı uygulayanlar, onu ezip sömürenler aynı zamanda bu halkları da sömürüyorlar. Başka bir deyişle düşman ortaktır.

Halklarımızın yan yana eşit ve kardeşçe yaşamamaları için herhangi bir neden mevcut değil. Bu bakımdan Deng, enternasyonalist bir çizgi izleyecek, halklar arasında dostluğu ve kardeşliği pekiştirme mücadelesinin inançlı bir neferi olmaya çaba harcıyacak.

Emperyalizme, faşizme ve ırkçı-şöven baskılara karşı ortak savaşta Türk halkının ilerici ve demokratik güçlerine, barışsever çevrelere büyük görevler düştüğü inancındayız. Halklarımızın ilerici, demokrat ve yurtsever güçlerinin enerjilerinin birleştirilerek ortak mücadeleyi başarıya ulaştırabilmeleri için şöven şartlanmışlığı kırmanın, yaşamın her alanı için eşitliği savunmanın zorunlu bir koşul olduğu açıktır. Karşılıklı hak eşitliğini temel almayan herhangi bir birlik çalışması başarıya ulaşamaz.

Yeri gelmişken şu noktayı, altını çizerek belirtmekle yarar görmekteyiz. Kürt halkı üzerindeki ulusal zulüm ortadan kalkmadan, Türk halkının gerçek bir demokrasiye ve özgürlüğe kavuşmasının olanağı yok. Ulusal baskı politikası izleyen bir mekanizma antidemokratiktir, öyle olmak zorundadır. Böyle bir devlet mekanizmasının ise demokrasi ve insan haklarının her zaman karşısında yer alacağını unutmamak gerekir.

Halkımızın kavgası, aynı zamanda ülkemizde hala geçerliliğini koruyan feodal ve aşiretçi ilişkiler tasfiyeye yöneliktir. Toplumsal gelişmenin önünde birer ayakbağı halinde duran bu ilişkiler sona erdirilmedikçe demokratikleşme ve özgürleşme yönünde kararlı adımlar atılamaz.

Kürt köylüsünün önemli bir kesiminin, binlerce yıldır üzerinde yaşadığı yerlerde bir karış bile toprağı yok. Yine önemlice bir bölümünün ise sahip olduğu toprak, geçimini sağlayacak genişlikte olmaktan uzaktır.

Aşiretçi yapı, dinsel ve mezhepsel farklılıklar yüz yıllardır, halkımıza düşman yerli ve yabancı güçlere, insanlarımızı birbirine düşürme, kardeş kavgası yaratma fırsatı veriyor. Buna karşılık ise bizim alternatifimiz, dini inancı, politik görüşü ve sınıfsal konumu ne olursa olsun tüm yurtsever güçlerin birliğini savunmak, onun hayata geçirilmesi doğrultusunda kararlı çaba harcamaktır.

Deng, ulusal sorunun gerçekçi çözümünü, halkların hak eşitliği ve kaderlerini özgürce belirleme hakkının yaşama geçirilmesinde görüyor. Birleşmiş Milletler Örgütünün ilkelerine hakim olan, BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde belirlenen çerçeve de budur. Açıktır ki böylesi bir çözüm, sömürgeci burjuva iktidarlarından beklenemez. Bu iş ancak ülkemizde demokratik bir halk iktidarının işbaşına gelmesiyle mümkündür. Ama bu gerçek, böyle bir iktidar kuruluncaya kadar yapılacak şeyler olmadığı anlamına da gelmez. Tersine çok şey var ve onları gerçekleştirme çabasının, ara verilmeden sürdürülmesi, büyük önem taşır.

Kürt halkının tarihinin, kültürünün ve ulusal kurtuluş mücadelesinin değişik yönleriyle tanıtılması, Deng'in önem verdiği konular arasında özel bir yere sahip olacak.

Deng, yayını sürdürürken kendisini dar bir çerçeveye hapsedmemeye özen gösterecek. Bu bakımdan onun sayfaları ilerici, demokrat ve yurtsever insanlarımıza açıktır. Yeter ki yayınlanmak üzere gönderilen yazılar mücadeleye katkı sağlasın, sol ve yurtsever güçler arasında düşmanlığı körükleyici nitelikte olmasınlar.

Hep birlikte özgür ve güzel günlere.

KÜRDİSTAN'DA TABLO KIRMIZIDIR

A. Selam

Devrimci hareket açısından stratejik hedefler belirlemek yetmiyor. Türkiye ve Kürdistan da son on yıldaki değişim ve gelişmeler, uzun bir tarihi dönemde yaşananlardan daha çok kalıcı izler bırakacağına benziyor. O kadar hızlı ve köklü değişimler yaşanıyor ki, bu başdöndürücü değişimin ipini elden bırakmamak başlıbaşına devrimci bir ustalık gerektiriyor.

Günlük olana takılmadan güncelin somutundan somut tahlillere varmak, uzun vadeli sürükleyişin motoruna dönüşüyor nerdeyse. Hareketlilik, bir tür tekdüzelik kazanmıyor. Hep bir tırmanış, bir ısınmadır yaşanıyor. Herbir adım, bir sonrakinin doğuşunu körük-lüyor. Düğümler içiçe geçiyor, labirentler görünüşte bilinmez; ama kesinkes sıcak ortamlara götürüyor Türkiye ve Kürdistan devrim savaşanlarını. Ve kuşkusuz ateşin yalazlarını daha çok Kürdistan'a taşıyarak.

Devrim sanatçılarının, sanatlarını icra etmelerinin tam da zamanıdır. Bu hızlilik ve bilinmezlik yumağını bir sanatçının yaratıcılığıyla çözmek mümkündür ancak. Devrimci ustalık en ince sanattan daha çok inceleliği öngörüyor. Yükselen bir sınıfın sosyalizm, yürüyen bir halkın özgürlük mücadelesinin, mucizevi yara-

ticılıklar olmadan gerçekleşmesi zor olacak. Ne var ki, bütün benzerleri gibi, Türkiye ve Kürdistan halkları da hergün yeni parlıtlar serleştiriyor mücadele alanlarına.

Zorlu bir gelecek, bunca güçlüklerden sonra bizi kendine doğru hızla çekiyor. Geleceğin zorluğu, geçmiştekinden farklı olarak artık yenilgi tahammülü bırakmamasından ileri geliyor. Yola çıkışın ertelenemez sorumluluğu var ufukta. Kimseye geride kalma kapısı görünmüyor. Binbir programın gelip geçiciliğine karşın, somutun dayattığı herhangi bir pratik adımın öne mi herşeyi aşılıyor.

Yarına emin adımlarla yürümenin yolu, bugün yere sağlam basmaktan geçiyor. Basılan toprak ne durumda? Genel iklim koşullarını bilmek yetmiyor, günün ısınısını tesbit etmek var birde. Türkiye ve Kürdistan'da gidişatin genel yönelim ve niteliği nedir? Yeni olan, ne tür yeni taktikleri gerektiriyor? Buna yanıt bulma çabası ilk kalkışı ifade ediyor.

Türkiye'de generallerin, yönetimde yerlerini faşizmin sivil uygulayıcılarına bırakalı yıllar oldu. Sözde oyunun kuralları oynandı. Serbest seçimler, çok parti-

li sistem falan...

Sahte demokrasi projesinin inşasına geçildi. İki yüzlülük ve yalana dayalı dış propaganda seferlerine çıkıldı. "Ara dönem" çoktan geride kalmıştı. Oysa Türkiye'deki sömürgeciler ve onların emperyalist babalarının savunmalarının dışında kalan herkes, şunu biliyor: Türkiye'de faşist diktatörlük ilk 80'li yıllardan sadece ton farkıyla bugün de bütün azgınlığıyla varlığını sürdürüyor. Tazelenen sadece makyajdır.

Faşist insanın iskeleti olan gerici anayasa işlerliliğini sürdürüyor. Ağırlaştırılan ceza yasaları, sömürgeci ve şöven kimliğini netleştiren, Kürt dilini yok sayan maddeleriyle pekişerek. Başka işçi sınıfı olmak üzere bütün emekçi sınıf ve tabakaların elindeki yasal ve örgütsel olanakların gaspı devam ediyor.

DGM'ler eliyle yargı sistemi engizisyon mekanizmasına dönüştürülmüş. Sol basın üstündeki baskı bütün hızıyla devam ediyor. Bin yıllarla ölçülen cezalara çarptırılmış "basın" suçlarından yargılananlar var. Örneğin, bazı sol dergilerin sadece yazı işleri müdürü değil, onlarla birlikte sahibi, ortakları, yazırları ve de okuyucuları hep birlikte içeri tıklılabiliyor.

En korkunç yöntemlerle insanlara işkence yapılıyor. Sadece bir sorgulama yöntemi ve sorgulamada değil, cezaevleri sürekli işkence uygulamaları altında kalıyor. Faşist sömürgeci yönetim, sınıf kinini kusacağı bir yer olarak cezaevlerini kullanıyor. Düzene karşı direnenlerle doldurulmak üzere hergün yeni zindanlar açılıyor. Devrimcilerin kırım yeridir Türkiye'de cezaevleri. Daha şimdiden yüzlercesini kırdılar.

Beyinleri ırkçı-şöven ideoloji ile doldurup, tektip insan yetiştirmeyi amaçlayan YÖK, eğitim sistemine damgasını vurmaya devam ediyor. Türkiye'de yaşayanların çoğunun yaşam düzeyi yoksulluk sınırlarının çok altında. Yüzde yüzlere varan enflasyon, 50 milyar doları aşan dış borç batağı, emperyalizmle kurulan kulluk ilişkileri ve bütün bunların Türkiye halklarının sırtına yüklediği yükten 80'li yıllardan bu yana azalma değil, artış var.

Türkiye'de sistem bu genel hatlarla varlığını sürdürürken, eskiden olduğu gibi kantarın topuzu yine Kürdistan'a kayıyor. Türkiye'deki gök gürlemelerinin Kürdistan'da fırtınaya dönüştüğü gerçeği, sömürgeci politikanın ana temasını oluşturuyor. Onlar bütün olup, bitenlerin hincını Kürt halkından çıkarıyorlar.

Diktacıların kendilerine ilk saldırı hedefi olarak cezaevlerini seçtiği o ilk dönemlerde, örneğin; Diyarbakır 5 No'lu Cezaevi'nden Ankara Mamak'a nakledilen tutsakların kendilerini tahliye olmuş gibi hissettikleri olgusu devrimci mücahedelinin yabancı olmasının belleklerinde olmalı. Türkiye solu faşizm belasından payını almadı değil, ama faturanın ağırı hep Kürt halkına ödetildi. Kürdistan'ın içine sokulduğu statüko gözönünde tutulduğunda bu uygulamaların nedensiz olmadığı ortadadır.

Sömürgecilerin Kürdistan'a dönük uygulamalarının son yıllarda ortaya çıkardığı bir gerçek var: Sömürgeciler yüzlerine taktıkları maskeleri giderek çıkar-

mak zorunda kalıyorlar. Kürt halkının özgürlük bilincinin artması ve diğer birçok etken, sömürgecileri açık oynamaya zorluyor. Kürdistan'da eski politikanın denetimi sağlamakta, statükoyu sürdürmekte yetersiz kaldığı görüldü.

12 Eylül darbesini yapanlar, Kürt halkının yükselelen ulusal kurtuluş mücadelesini bastırmayı önlerine ilk görev olarak koymuşlardı. Bu yönde en vahşi yöntemlere başvurmaktan çekinmediler. Gerçekte örtülü bir kırım yaşandı Kürdistan cezaevlerinde. Zulüm tarihinde denenmiş ve deneme aşamasında olan bütün vahşiyane işkence metodları uygulandı, yüzlerce insan öldürüldü, binlercesi sakat bırakıldı. İşkence, cezaevlerinden kentlere, köylere taşındı. İnsanlar "arınma ve çatışma" gerekçesiyle kurşuna dizildi. Koyu bir karanlık dönem yaşatıldı. Amaca böyle varılacaktı. İlk görünüşte hedefe ulaşılmamış sayılamazdı. Mücadelci güçlerin kimi fiziki olarak yok edilmiş, diğerleri de etkisiz bırakılmıştı. Halk sindirilmiş, tehlike bertaraf edilmişti.

Ancak, bütün görüntülerdeki yanıltıcılık burada da geçerliydi. Sömürgecilerin yaşadıkları boş bir sevinçti. Kursaklarında tez kalmıştı. Anayasa referandumundaki ilk pasif tepki, cezaevlerindeki kıpırdanış ve sonraki gelişmeler, görünüşün zırhını paramparça etmişti. Ektikleri, fırtına olarak çıkmıştı karşılarına. Yapılan vahşetler devî tahrik etmiş, uyandırmıştı bir bakıma. 38'de bastırılan Dersim'den bu yana ulusal uyanışın kitleleri sardığı dönem işte bu dönemdi.

Bu durum egemenleri, uzun vadeli arayaşların içine itti. En son ve etkili yöntemlerle "olay"ı kapatmaya çalışırken bu beklenmedik ulusal yükseliş karşısında kaçınılmazdı bu arayaş. Tabii bu politik manevrada bölgedeki bazı olaylardan da yararlanılmadı değil. Yeni politikanın özü şudur: Kürt halkının ulusal kurtuluş mücadelesi niteliksel bir değişiklikte yeni bir çehre kazanmıştır. Ulusal bilinç salgını bir hastalık gibi kitlelere ulaşmış. Eskiden olduğu gibi, devrimci kişi ve örgütleri bertaraf etmekle sorun çözülmüyor. Öyleyse bu ciddi tehlikeye karşı tehlikeye uygun geniş kapsamlı ve uzun vadeli bir politikayı uygulamaya geçirmek gerekir. Düşünülüp, uygulanan politik önlemler paketi sadece günümüzde olanları denetleme ve bastırmayı öngörmüyor. Tersine henüz belki ciddi bir tehlike arzetmeyen, ama ciddi bir tehlike olmaya, doğru hızla kayan gelişmelerin ileriki safhaları hesaplanarak düzenlemelere gidiliyor. Artık sömürgeciler daha çok stratejik davranmak zorunda kalıyorlar. Yaptıkları bunu gösteriyor. Bugünkü fiili durum sömürgecilerin başvurdukları önlemleri gerektirmediği halde onlar bu yöntemlere başvuruyorlarsa, yarın mutlak olarak bu tür şeylerle karşılaşacaklarını bildikleri içindir. Onlar yarın olmadan bugün davranıyorlar.

Türk ordusunun çoğu Kürdistan'a kaydırılarak, burada başgösterecek ulusal demokratik boyutlanmaya karşı ülke düzeyinde tatbikatlar yapıldı. Kürdistan boydanboya karakol, mayınlı alanlar ve tellerle çevrildi. Bütün sınır ışıklandırıldı, girilmeyen köy, keşfedil-

meyen mağara ve geçit bırakılmadı. Ordunun buraya kayışı sürekli konuşlandırmaya dönüştü.

Sömürgeci yeni politikanın temel taşlarından biri olarak Bölge Valiliği (Kürdistan Valisi) oluşturuldu. Bu, sömürgecilerin ilk itirafları oldu. Kürdistanın Türkiye'den ayrı bir ülke olduğunun itirafı. Bundan böyle açık kolonyal kimlikle davranılacaktı. Bölge Valiliği'ne tanınan yetki ve ayrıcalıklar onu yasalardan da üstün kılıyor ve Türkiye'deki siyasi-idari mekanizmada yepyeni bir sömürgeci idari sistem oluşturuluyordu. Daha önce varolan ufak tefek hak arayışı yolları tıkıyor, mutlak bir despotluk yaşama geçiriliyordu. Kürdistan bir uzmanlık alanı olmalıydı. Memur tayininden, "asayiş" önlemlerinden, ekonomik uygulamalardan, eğitim politikasından, bölgedeki gelişmelerin seyrine göre tedbir almaktan bu uzman birim sorumlu olmalıydı. Hatta Bölge Valiliği bin yıllık topraklarında yaşayanları istediği anda topraklarından ve evlerinden koparıp, başka yerlere sürebilirdi.

Şimdi Kürdistan'da kanlı çeteler dolaşiyor ortalıkta. Adına Özel Tim denilen bu ne idüğü belirsiz görevliler, Kürt halkına kan kusturuyor. Gittikleri il ve ilçelerde mülki amirleri takmadan istedikleri törürü estiriyorlar. Özel Tim, Bölge Valiliği'nin vurucu gücü durumunda.

Köy Koruculuğu sistemi, T.C.'nin daha çok kanlı BAAS sömürgeciliğinin CAHŞ örgütlerinden esinlenerek oluşturulmuş, yeni politikanın en önemli unsurlarından birisidir. Kürt, Kürde ancak böyle kırıdırılabilir. Başta korucu ve muhbir olarak kullanılan Köy Korucuları, şimdilerde dağ başlarında savaştırılmaya başlandı.

Son günlerde aşiretlerin silahlandırılmasıyla bu alanda yeni bir adam daha atılmıştır. Sömürgecilik tarihinde defalarca başvurulan bu yöntem Kürt Devrimci Hareketi'ni yeni sorunlarla karşı karşıya bırakıyor. Militarist güçlere başvurulmadan köy korucuları ve aşiretler aracılığıyla devrimci güçlerin başı ağrıtlacak. Kürdistan'ın iç kesimlerinde aşiretçiliğin etkinliği düşünüldür, herbir aşiretin onbinlere varan mensubu olduğu hesaba katılırsa, tehlikenin boyutları daha iyi anlaşılacaktır. Bu yolla Kürt halkının içine sokulacak kin ve düşmanlık tohumları asıl üzerinde durulması gereken diğer bir sorun.

Kürdistan'da tekyanlı bir savaşın provaları en ince barbarlık yöntemleriyle uygulanıyor. Hergün bir yeni işlenen katliamlar oynanmak istenen senaryonun bütün amaçlarını apaçık ortaya koyuyor. Sadece birkaç olayla olup bitenleri açıklamak pek zor olmasa gerek:

Bingöl'ün Genç İlçesine bağlı bir köyde yurtsever bir öğretmen Sıddık Bilgin, önce uzun bir işkenceden geçirilir, sonra köyün dışına çıkarılarak askerler tarafından kurşuna dizilir, elbiseleriyle karakol bahçesine gömülür. Demokrasi güçlerinin olayın peşine düşmesi gerçeklerin su yüzüne çıkmasına yol açmış, bizzat o olaydaki askerlerin ifadeleriyle olay açığa kavuşmuştur.

1987 Newroz'u gerekçe yapılarak Diyarbakır'da beş genç devrimci kız bugüne kadar uygulanmamış, en aşağılık bir işlemde geçiriliyor. Kızlık muayenesi yapılıyor.

Cizre'nin Yeşilyurt köyünde "teröristleri arama" bahanesiyle gerçekleştirilen kuşatmada bütün köylüler önce çıplak soyularak, işkenceden geçiriliyor, ardından seksenlik yaşlılar dahil, köylülere pislik yediriliyor. Kuşkusuz Kürt köylülerinin pislikle ilgileri yoktur, çünkü yapılan işlem zorla gerçekleştirilmiştir. Ama diğerleri pislige gönüllü olarak başvurduklarını göstermişlerdir. Bu onların pislikle ne kadar haşır neşir olduklarını gösterir. Onlarla pislik arasında iyi bir diyalog vardır anlaşılır.

1989'un yaz aylarından biri. Hikaye Hakkari'nin Yoncalı köyünün Suvari Halil Geçidi'nde yaşanır. Kürt köylüsü yaylada ot biçmektedir. Askerlerin geldiğini gören köylüler, düşmanlarından dolayı yanlarında buldukları silahları saklamaya çalışır. Bunun üzerine sömürgeciler kurşuna dizer onları. Yaptıkları ortaya çıkmasın diye cesedleri yakarlar. Yaktırmakla kalmaz, kol ve bacaklarını kesip, yere gömerler. Herhangi bir sömürgecinin, herhangi bir köyünde ancak bu kadarı yapılabilir.

Yine başka bir köyde hayvanlarını güderken bir ağaç altında hafiften kestiren bir kız çocuğu hemen oracıkta vurulur. Köylülerin otları yakılır, kömür ocakları yıkılarak, can damarları kesilir.

Şırnak Kaymakamı Cemal AYMAR köylülerin can güvenliğinden sorumlu olmadığını bildiren yazılar yollar.

Diyarbakır Çınar ilçesinde askerler Ovabağ köyünden gelen bir taksiyi durdurup, ararlar. Taksi yola düştükten sonra arkadan tarayıp, taksideki köy muhtarını öldürürler. Geridekiler yaralanır.

1989'un sonbaharı. Dünyanın bütün köylüleri gibi Silopi'nin Derebaşı Köyündeki köylüler de her zaman olduğu gibi gün ışımada şehre ineceklerdir. Yolda Özel Timle karşılaşılır. Özel Tim içlerinden altı genci seçerek alır, götürür. Sonra uzaktan gençlerin ellerini başlarına koyarak bekledikleri, ardından gözden kayboldukları... Ve dağların sessizliğini yıkan hain kurşun sesleri gelir. Binlerce ve binlerce diğer Kürt köylüsü gibi Derebaşı köylüleri orada katledilir. TV'de altı terörist ölü olarak ele geçirilmiştir.

Siiirt'in Kasaplar Deresi insan cesetleriyle dolup, taşıyor. Hergün kesik bir insan kolu ya da kafası bulunuyor. Bu konu üzerine giden basın ve demokrat güçler önüne binbir engel çıkarılıyor.

Lice'nin Bekiran mezarında köylüler dövülmekle kalmıyor, özel timdeki görevliler evleri yakarak, kinlerini kusuyorlar.

Dolaylı ve zoraki sürgünler giderek daha da yaygınlaşmakta. Cudi ve çevresindeki insanlar yer gösterilmeksizin yurtlarından kovulmaktadır. Daha şimdiden sınırdan içeriye doğru geniş bir alanın insansızlaştırılmasına gidilmiş bulunuyor.

Bölge Valiliği süper yetkilerinden birini daha kulla-

narak Siirt'ten iki yurtsever insanı bir gün içinde bölge dışına çıkartmıştır. Basındaki son haberlere göre, sürgün olayları lise öğrencilerini bile kapsayacak yaygınlığa ulaşmıştır. Diyarbakır Çevre Sağlık Koleji'nden yedi öğrenci Ankara'ya sürüldü.

Sayılan bütün bu baskı ve sindirme uygulamaları yetmiyor olacak ki, şimdi de kimyasal silah kullanımı için yoğun bir psikolojik ortam hazırlığına gidilmiş durumda. Kürt halkına, yediği bunca darbelerden sonra bir de öyle bir darbe vurulmalıdır. Kürt hakını dize getirmekte içine düşülen acizlik böyle bir yöntemi tercih konusu yapabilir. Bu, Kürdistan'ı işgal eden güçlerin geçmişte ve daha dün Halepçe'de olduğu gibi başvurmayacakları bir yöntem değildir.

Sömürgeci tayfa ağızbirliği içinde Kürt halkının özgürlük tutkusunu bastırmanın yolları konusunda çılgınlıklar atıyor. Siirt Valisi demokratik yöntemlerle (sanki demokrasi varmış gibi) bu sorunun (Kürt Sorunu) çözülmeyeceğini belirtiyor. Bir Şırnak Kaymakamı bütün halkı teröristlikle suçlayabiliyor. Bu koroya meşhur cunturacı general Celil Gürkan'da katıldı. Kürdistan'daki gelişmeler karşısında şöven damarları kabaran bay cuntacı, Cumhuriyet Gazetesi'nde çıkan uzun bir yazısında yöneticileri Kürt hareketi karşısında pasiflikle suçluyor. Tarihten örneklerle Zilan'da Kürt halkının nasıl kırıldığını gururla anlatırken bugün de aynı yola başvurulmadığı için (başvurulmuyor mu?) hayflanıyor. Türk ordusunun Kürdistan'a sefere çıkmasını öneriyor. Kürt halkının düşmanlarından bir düşman Altay Tokat "benim düzenimde olayların üzerine daha değişik gidilir." beyanında bulunuyor. Ve son olarak Genelkurmay Başkanı Kürt hakını bir bütün olarak düşman ilan ediyor.

Özgürlüğü için ikiyüzlü yakın verdiği mücadele ve başkaldırlardan sonra, son birkaç yılda Kürt halkının içine girdiği kıpırdanış birkez daha şunu gösteriyor: Hiçbir yöntem özgürlüğüne tutkun bir halkı, özgürlük yürüyüşünden alıkoyamaz, onu tümünden susturamaz.

Faşist diktatörlüğün ilk yıllarında "herşeyin kökü kazıldı" edebiyatıyla dolanırken direnişler, en çok zulüm uyguladıkları cezaevlerinde "bir bakıma ayaklarının dibinde" başgösterdi. Sonra bu direnişler Diyarbakır'da 26 Mart yerel seçimlerinde kitlesel bir boyuta yükseldi. Son yenilgideki büyük kırığa rağmen Kürt Halkı bütün dünyaya hala ayakta olduğunu gösterdi. Özgürlük tutkusu daha da derindi bu kez. Gundik (Balveren) köylülerinin oturma eylemi bu yeni sürecin diğer müjdeleyici bir unsurudur. Kürdistan işçi sınıfı Nisan direnişinde Türk kardeşlerini yalnız bırakmadı, ona destek eylemler koydu. Silopi olayları Kürt halkının tahammülünün de bir sınırı olduğunu gösterdi. Köylülerin Silopi Kaymakamlığı'na açık yürüyüşleri bu halkın söylenildiği gibi aşağılanmaya boyun eğen bir halk olmadığını gösteriyor. Nusaybin ve Van Gürpınar olayları bu zincire eklenen yeni halkalardır.

Siyasal dönüşümler tarihinde geçerli genel kural şudur: Toplumsal gelişmeler sadece bir sınıf ya da

grup tarafından değil, fakat toplumsal mücadeleye katılan, bu mücadelede taraf tutan bütün sınıflar tarafından belirlenmektedir. Bir sınıf veya tarafın mücadeledeki tayin gücü onun ideolojik, politik, ekonomik örgütlülüğü, tarihsel konumu ve kitlelerle kurdukları bağlarla göre belirlenir.

Türkiye ve Kürdistan'da ezilenlerin gelişmelerdeki etkisi, gündemi belirlemedeki rolü küçümsenemez. Fakat günümüzde olduğu gibi, siyasal gündemin belirlenmesinde hep egemen güçler belirleyici oldu. Sürekli onlar ağır bastı, gidişata yön verdiler.

Ezilenlerin sürekli yükselişi tarihin genel mantığına uygun iken, bakıyoruz Türkiye'de hep zalimler saldırıyor ve üstün geliyorlar. 70'lerde böyle oldu, 80'lerde böyle. Şimdi değişik biçimde de olsa, aynı süreç tekrar yaşanacağı benziyor.

Sömürgeciler, gelişen ulusal demokratik mücadeleyi önemli ölçüde etkisiz kılmak için var güçleriyle açık bir savaş ortamını yaratmak çabasında. Yarın veya öbür gün sömürgecilerin Kürt halkına ağır bir darbe vurmak için açık savaş ilan etmeleri pek de gündem dışı değildir. Eğer bir devrim cephanesinde bu örgütsüzlük ve dağınıklık devam ederse, Kürdistan'da herhangi bir trajediye ancak seyirci kalınabilecektir.

Kürt halkı bir yol ayırımına sürükleniyor. Ya bütün hazırlıksızlığına rağmen iradesi dışında dayatılan savaşa karşı varını yoğunu ortaya koyacaktır, ya da içinde yaşadığı olumsuz koşulların büsbütün artmasına yolaçacak, bir daha belini doğrultamayacağı bir yenilgiyi kabul edecektir.

Peki bu yenilgiden kurtulmanın çıkış yolu yok mudur? Koşulların bütün zorluğuna rağmen umutsuzluk için herhangi bir neden bulunmuyor.

1. Halk kitlelerini devrimci bir ruhla eğitmek başka gelen görevdir. Kurtuluş bizzat kitlelerin eseri olacaktır.

2. Yurtsever güçler arasındaki dağınıklığa son verilip, tüm ilerici yurtsever kişi ve örgütlerin oluşturacakları geniş tabanlı bir "Hareket" yaratılmalıdır.

3. Yanyana yaşadığımız halklarla, Türkiye devrimci ve demokrasi güçleriyle sıkı bir işbirliği ve dayanışma ağı örülmelidir.

4. Kürdistan'ın diğer parçalarındaki yurtsever Kürt Örgütleriyle en sıkı işbirliği ve koordinasyon yoluna gidilmelidir.

5. Dost ve düşman güçler iyi tespit edilmelidir. Uluslararası işbirliği ve enternasyonalist desteğe önem verilmelidir.

Kuşkusuz, Kürt halkının özgürlüğüne olan tutkusunu, köleliğe boyun eğmez tutum ve kararlılığı, ikiyüzlü yıla varan mücadelecilik deneyimi bütün güçlükleri aşacak biricik güçtür. Kölelik ilişkilerinin böyle sonsuza kadar sürmesi düşünülemez. Kürt halkı kendi özgürlüğünü bizzat kendi özgücüsüyle kazancaktır. Yeterki devrimci hareket biran önce bu gücü değerlendirebilsin, onu kontrolüne alıp başa geçsin. O'nun tarihi varlığına neden olan da bu değil midir?

EGEMENLERİN SİYASİ CEPHESİNDE DEĞİŞEN BİRŞEY YOK!

Kasım IRMAK

Türkiye'de ilk kez bir Cumhurbaşkanlığı seçimi "bela"sız atlatıldı. Ancak yeni belalara kapıları aralayarak.

Ekonomik bunalımlar, Orta-doğu'da üstlenilen Jandarmalık, NATO'nun güney doğuda verdiği ileri karakolluk misyonları ve Kürdistan'ın önemli bir bölümünü avuçta tutmanın getirdiği sümergeci politikayı, Türkiye'de kronik siyasi istikrarsızlıkların oluşmasında ana nedenler durumunda. Bu istikrarsızlık Türkiye'deki egemenlerin daha bir gerici politikalar geliştirmesine ve emekçilerin örgütlenmesinden bu denli korkmasına neden olmaktadır. Aynı istikrarsızlık ve korku, yedi senede bir tekrarlanan cumhurbaşkanlığı seçimlerinin bunalımlara yol açmasına ya da bunalımlar yaratmak için bir gerekçe olarak kullanılmasına araç edilmektedir.

II. Dünya Savaşı sonrası esen demokrasi rüzgarlarının bir tür zorlamasıyla Türkiye'de çok partili sisteme geçiş ve bu dönemde bir sivilin cumhurbaşkanı seçilmesi sayılmazsa bugüne kadar bütün cumhurbaşkanları asker kökenli kişilerden seçilmiş ve bundan önceki her cumhurbaşkanı seçilme olayı bir askeri derbeye denk getirilip, bu darbelere gerekçe olarak kullanılmıştır. Emekçilere örgütlenme yolları kapatılıp, siyaset dışı bi-

rakıldığından Türkiye'de parlamenter demokrasi birtek takımlı ve bir tek kaleli oyuna dönüştürülmüş oluyor. Öyleyse bu tek yanlı oyunun sürekli takıntıya uğraması neden? Kuşkusuz bunun nedeni emekçiler ve halk tabakları değil. Zaten onlar baştan oyun dışı bırakılmışlardır. Bu daha çok egemenlerin kendi aralarındaki çıkar çatışmalarından kaynaklanıyor. Bütün az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi, ordunun siyasi güçlerin hizmetinden çıkıp, bizzat siyaset oynadığı, her on yılda bir Türkiye'ye çekidüzen verme rolüne soyunduğu düşünülürse, bu alandaki "sıkıntılar" nereden kaynaklandığı iyi anlaşılır. Söylendiği gibi bir asker mi, bir sivil mi sorunu başka şeyleri örtmeye yarayan kamuflajdan başka birşey değil. Asıl olan egemenlerin bu kesimi mi, yoksa şu kesimi mi, yoksa egemenler adına egemen kesilen "korucu ve kollayıcı" olan başkaları mı?

Uzun yıllardan sonra ilk kez bir cumhurbaşkanı böylesine patirtisiz, gürültüsüz seçildi. Muhalefet partilerinin gülünç ve gayriciddi şamatalarını saymıyoruz tabii. Bu anormallik neden? Hatırlanacağı gibi '80 sonrası ilk göstermelik' 83 seçimlerine sadece faşist yönetimin onayladığı üç parti katılmıştı. Halkçı Parti'nin dışında kalan MDP bizzat generallerin elleriyle

örgütlenirilirip, yine bir generalin denetiminde piyasaya sürülmüştü. Daha önce sanayici ve işadamlarının temsilciliğini yapan, 12 Eylül'den sonrada askeri yönetimin Başbakanlık Yardımcılığı ve Ekonomik İşlerden sorumlu bakanlığına getirilen, Turgut ÖZAL ise ANAP'ı kurdu. MDP açısından devlet partisine soyunmanın getirdiği dezavantaj ve ANAP'ın büründüğü sivillik görüntüsü zaten göstermelik olan seçimlerin ANAP tarafından alınmasına neden oldu. O dönemde generallerin ANAP'a karşı MDP'den yana tavır alıyor görünmelerine karşılık, kısa sürede ANAP'ın bizzat içteki ve dıştaki tekeller ve güçler tarafından desteklenip, teşvik edildiği anlaşılıyor. Bu konudaki isabet, son altı yılın "icraatlarından"da çok iyi bir şekilde ortaya çıkıyor.

O günden bugüne ANAP hükümeti, bir hükümetten çok 5 generalden oluşan "Cumhurbaşkanlığı Konseyi"ne bağlı bir memur takımı gibi davrandı. Türkiye'de faşizmin dahada kurumlaşmasına, 12 Eylül'ün oluşturduğu "Anayasal sistemin" sonuna kadar işlemesine ANAP aracı oldu. Son yıllarda kitlelerin tekrar politik alanda görülmesinden sonra büyük oy kaybına uğramasına rağmen, ANAP hükümetleri Türkiye'de Faşizmin uygulayıcılığını bugüne kadar sürdürdü. Oy tabanı % 15'lere düşme-

sine rağmen, tekellerin verdiği güçle hükümet etmeye devam ediyor.

İşte bu koşullarda gündeme gelen cumhurbaşkanlığı seçiminde ANAP lideri ve hükümet başkanının ortaya çıkması pek yadırgayıcı olmazdı.

Bir kere 12 Eylül düzeni olduğu gibi devam ediyordu. İkincisi, ortaya çıkan kişi bizzat bu düzenin inşasından, bu güne gelinmesine kadar büyük hizmet vermiş "güven" kazanmıştı. Artık Asker mi olsun, sivil mi olsun sorusuna gerek yoktu. ANAP Lideri "herkesin" yerini tutabilecek uygun aday durumuna geliyordu. Daha doğrusu bütün olaylarda her zaman ön plana çıkan ordu ve diğer bazı çevreler bir sivilin şahsında, üstelik, dokuz yıldır aralıksız hizmetlerinde çalışan böyle birinin kişiliğinde istediklerini yapacaklardır. Kolaylıkla istediklerini gerçekleştirdiler de. Böylece yeni manevra olanaklarını kendilerine yarattılar.

Dikkat çeken diğer bir konu ise muhalefet partilerinin tavrı oldu. "El sıkımama" tavırları ve "sine-i millet" palavralarıyla muhalefet partileri ne denli tutarsız ve gayrı-ciddi olduklarını bir kez daha gösterdiler. Sosyal Demokrat etiketli SHP ve onun lideri, kendi içlerindeki ilerici güçlere karşı gösterdikleri tepkinin binde birini dahi gösteremediler, üstüste işledikleri gaflarla kendilerini rezil ettiler. Özal'ın deyişi ile "12 Eylül darbesinin lideri olan Evren önünde secdeye duran muhalefet partileri neden Özal'ın elini sıkmayacaklardı!" Bir kez daha görüldü ki değil hükümet olma, şu andaki muhalefet partileri ciddi muhalefet bile olamıyorlar. Hele Özal'ı cumhurbaşkanlığından hiç düşüremezler. Başkalarının önünde eğildikleri gibi onun da önünde iki büklüm olurlar.

Bu defa bunalım halledilmiş görünmesine karşılık, bu seçim uzun vadeli yeni bunalımlara kapıyı ara-

lamıştır. İçerdeki kitlelerin muhalefeti, Kürt halkının özgürlük istemi, dışarıda başlayan barış ve yumuşama sürecine karşı bu yönetim ve onun başındaki cumhurbaşkanı ne kadar dayanabilirdi? Seçmenlerin %15'inin oyunu bile alamayan bir partinin parmaklarıyla hüküm sürmesinin meşruluğu nedir? Bir avuç tekelin desteği ve isteği ile elibeş milyonluk bir halklar hapishanesi yaratılamaz. Bu cumhurbaşkanlığı seçimi ile süreç tersine dönmeye başlamıştır. Artık sıra Türkiye halklarındadır. Tek takım, tek kale usulüne son verilmelidir. Egemenler, bu inatçı tutumlarında devam ettikleri sürece, değil bunalımsız atlama, tersine yeni ve köklü bunalımlar kendini dayatacaktır. Ve kuşkusuz sorun cumhurbaşkanı değil o şöyle veya böyle biri olabilir bu cumhurbaşkanlığını yaratan 12 Eylül Faşist-sistemini alaşağı etmektir. Bu da DYP ve zavalı SHP'nin değil, bizzat devrim ve demokrasi güçlerinin işidir.

57. Sayfadaki yazının devamıdır.

maksızın, her devletin iç politikasının yeniden belirlenmesi bakımından da hayati önemdedir.

Kapitalizmin düzenleme mekanizmalarının günümüzdeki sistemi, şimdiye kadar kendisini korumayı ve geliştirmeyi hedeflemiştir. O, 2000 yılının eşiğinde toplumun ve bir tüm olarak insanlığın karşı karşıya olduğu en önemli sorunlara cevap vermek zorunda olduğundan, bu sorunları kapitalist bir tarzda çözmeye çalışıyor. O, toplumun uzun süreli gelişiminin bir ürünü olarak, geniş bir tecrübeye ve bilgiye sahiptir. Belirli özel kapitalist biçimlerin dışında, o, üretim ve toplumu sosyalist doğrultuda yeniden örgütlemenin bir aracı da olabilir. Bu evrimin somut yol ve biçimleri, sonuçta, kapitalist ülkelerdeki güçler sıralanmasına, çoğunluğa dayanan yeni bir demokratik birliğin sağlanması ile onun, barış ve toplumsal ilerlemenin

yararına olarak sosyal süreçler üzerindeki etkinlik derecesine, ve yönetici sınıfın, politik düşüncenin yeni düzeyine ulaşma yeteneğine tabi olacaktır.

Sosyalist ülkelerdeki yeniden yapılanma ve toplumun yenilenmesi süreci, elbette, sözkonusu evrim için yukarıda sayılan faktörlerden daha önemsiz değildir.

Communist, No. 15, 1988

(*) İlk kez, SBKP Merkez Komitesi'nin aylık teori ve politik bir yayını olan **Communist**'te çıkan bu makale, daha sonra **Sosyalizm: Teori ve Pratik** adlı derginin eki olarak dört dilde (İngilizce, Fransızca, Almanca ve İspanyolca) yayınlanan "Komünist'ten Makaleler" adlı yayında (No 3, 1989) basıldı. Türkçe'ye de İngilizce baskıdan çevrildi.

Paris Kürt Konferansı Üzerine

Hüseyin AZAD

Kısa süre önce Paris'te "Kürtler: İnsan Hakları ve Kültürel Kimlik" konulu uluslararası bir konferans toplandı. 14-15 Ekim tarihlerinde toplanan konferans, Paris Kürt Enstitüsü'nün girişimi ve Fransız Özgürlükler Vakfı'nın desteği ile, Fransa Cumhurbaşkanı'nın eşi Bayan Danielle Mitterand'ın himayesinde gerçekleşti. Konferansa Kürdistan'ın dört parçasından ve Sovyetler Birliği'nden çeşitli Kürt örgütlerinin liderleri, temsilcileri ve kültür adamlarının yanı sıra, yirmiyi aşkın ülkeden Kürt sorunuyla ilgilenen politikacılar, uzmanlar, Kürt halkının dostları katılmıştı.

Çağrılı ve konuşmacılar içinde Fransa'dan Sorbon Üniversitesi profesörlerinden Maxime Rodinson, İngiliz Parlamentosu İnsan Hakları Grubu Başkanı Lord Avebury, ABD'den Senato Dış İlişkiler Komisyonu Başkanı Claiborne Pell ile aynı komisyonun üyesi Senatör Peter Galbraith, Helsinki İzleme Komitesi Yönetmeni Bayan Jerry Laber, İsveç'ten Uluslararası Af Örgütü eski Başkanı Thomas Hammerberg; Irak'lı demokrat ve rejim muhalifi Selim Fahri, Cezayir'li eski Bakan Hüseyin Sait Ahmet, Arap Yazarlar Birliği'nden Dr. Habib Bulus vardılar. Sovyetler Birliği'nden içinde Kürt tarihi ve dili uzmanlarından Prof. Lazaref, Prof. Hasretyan ve Kürt Prof. Nadir Nadirof'un da bulunduğu bir heyet de konferansa katılmıştı. Çağrılı olan Zaharof'un yerine eşi gelmiş ve Zaharof'tan, Kürt sorununun Birleşmiş Milletler Kuruluna götürülmesini, kimyasal silah kullanan Irak'ın kınanmasını öneren bir mektup getirmişti. Yine daha önce katılacağı söylenen Amerika'lı senatör Edward Kennedy ise mesaj göndermişti.

Konferansa Türkiye'li demokrat ve aydınlardan, devrimci örgütlerden de katılıp halkımıza dayanışma gösteren bir hayli kişi vardı. Aralarında Mehmedali Aybar ve Cenani Bıçakçı'nın da bulunduğu bazı çağrılılar ise, pasaport işlemlerinde engel çıkarıldığı için konferansa katılamadılar. Prof. Server Tanilli Konferansta bir konuşma yaparak Kürt halkının haklı istemlerini ve her iki halkın kardeşliğini dile getirdi.

Konferansa Kürt örgütlerinin lider kadrosundan geniş bir katılım vardı.

Irak Kürdistanı cephesinden katılanlar içinde Celal Talabani (Yekiti lideri), Nuşi Rewan (Yekiti'nin lider kadrosundan), Muhsin Dizeyi (KDP-Irak), Sami Abdurahman (Irak Kürdistan Halk Partisi Genel Sekreteri), Resul Mamend (Irak Kürdistan'ı Sosyalist Partisi Genel Sekreteri), Dr. Mahmut Osman (Cephe'nin sözcülerinden).

İran - Kürdistan Demokrat Partisini temsilen yurt dışı temsilcisi Hasan Şerifi.

Türkiye Kürdistanı'ndan katılanlar içinde Kemal

Burkay (PSKT Genel Sekreteri), Serhad Dicle (PPKK-GS), Xalıt (AR), Selim (YS).

Suriye Kürt örgütlerinden ise, yurt dışında bulunan Salah Bedrettin (Hevgirtına Gel genel sekreteri) toplantıya katılmıştı.

Türkiye'den de gelip konferansa katılan Kürt yurt-severleri, aydınları vardı. Özellikle sekiz milletvekilinin (İbrahim Aksoy (Malatya), Ahmet Türk, Adnan Erkmen (Mardin) Salih Sümer (Diyarbakır), Mahmut Alınak (Kars), Mehmet Ali Eren, Kenan Sönmez, İsmail Hakkı Önal (İstanbul) katılımı ve Aksoy'un Türkiye Kürdistanı'ndaki durumu ilgili olarak yaptığı konuşma toplantı bakımından önem taşıyan bir olgu idi.

Kürt örgütlerinin lider ve temsilcileri kendi örgütleri adına değil, kişi olarak çağrılmışlardı. Bunun nedeni, konferansı düzenleyen veya "destekleyen" ev sahiplerinin, yani Fransızların, Kürdistan'ı aralarında bölüştürmüş olan ülkeleri daha fazla öfkelenmemek, politik ve ticari ilişkileri zedelememek için yapılmıştı. Liderler ve örgüt temsilcileri kişi olarak çağrılmakla ne şiş yansın ne kebab politikası izlenmişti. Bunun yanı sıra başka nedenler de olabiliyordu. Batılı egemen çevreler Kürt halkının gerçek ve meşru temsilcilerini, yurt-sever politik örgütleri tanımakta hala ürkekler ve kendi çıkarları bakımından da türlü hesaplar yapıyorlar. Bunlar, Kürt sorunuyla ilgilenir ve insan hakları, kültürel haklar gibi sınırlı alanlarda Kürt halkına sözde destek sağlarken de, politik örgütlerle diyalogdan kaçınıp, kendi dışlarına uygun söz dinler, sorun yaratmaz "bağımsız", "politika dışı" insanlar aramayı tercih ediyor ve adeta Kürt hareketini depolitize olmaya zorluyorlar. Bu etkinin politik örgütler dışı bir akımı, "bağımsızlığı" teşvik ettiği ise bir gerçek.

Görünüşte Konferansı Paris Kürt Enstitüsü düzenlemekteydi, Fransa Özgürlükler Vakfı adlı resmi olmayan kurum ise desteklemekteydi. Yani toplantı Fransa açısından resmi değildi. Öyle olunca da Kürt örgütlerinin lider ve temsilcilerinin örgütlerini temsilen çağrılmamaları, toplantının ciddiyetini zedeleyen ciddi bir kusurdu. Bu durumda, sözkonusu liderler bakımından konferansı boykot etmek akla gelebilirdi. Ne var ki bu, herşeye rağmen, Kürt halkının sesini dünyaya duyurmakta küçümsenmeyecek bir rol oynayan ve Kürt sorununun uluslararası gündeme girmesinde yeni bir adım oluşturan böylesi bir konferans için fiyasko olur, bu da herşeyden önce halkımızın davasına zarar verirdi. Sözkonusu liderler ve örgüt temsilcileri, bunu yapmayıp konferansa katılmakla, ona güç katmakla ve seslerini bir ölçüde dile getirmekle olumlu ve doğru olanı yaptılar.

Ev sahiplerinin endişeli ve ikircikli tutumu Konfe-

rans boyunca da açık biçimde görüldü. Toplantının oturumlarından ikisini yöneten ve gerek onun düzenlenmesinde, gerekse yürütülmesinde aktif bir rol alan, Hümaniter Çalışmalar Bakanı Bernard Kouchner, konuşmasında sık sık, "bakan olarak değil, kendi adına konuştuğunu" dile getirdi ve pek de diplomatik gelenek ve göreneğe uygun olmayan bir şekilde, konuşmacılardan, görüşlerini dile getirirken, Fransa'nın durumunu ve ilişkilerini gözetmelerini, sözkonusu devlet ve hükümetlere (Kürdistan'ı bölüşmüş olan) hakaret veya incitici nitelikte sözler söylememelerini hatırlattı. Mösyö Kouchner, bu ders verir tarzındaki tutumunu, toplantının kapanış bölümünde yaptığı konuşmada, "dağınık olan ve bir türlü biraraya gelemeyen" Kürt örgüt ve liderlerinin, ilk kez Paris Kürt Enstitüsü ve bu konferans sayesinde biraraya geldiklerini söyleyecek kadar işi ileri götürdü. Yani bir bakıma, "bu iş sayemizde oldu" demeye getirdi.

Türkiye ve Irak'ın sıkıştırmaları üzerine ise ev sahipleri, Irak'ın Paris'e postaladığı, sözde "Kürt otonomisinin sözcülerini", yani Irak'ın uşaklarını, "tarafsızlık" ve "demokratiklik" adına konuşurmaya kalktılar. Bu girişim Konferansa katılmış Kürt yurtseverlerinin şiddetli tepkisiyle karşılandı. Celal Talabani söz alarak, Irak'ın sorumlu ve sözcülerinin konuşacağı yerin burası değil, Nürnberg mahkemeleri olduğunu" dile getirdi ve Fransa bakımından prensiplerin ticari çıkarlara feda edilmemesini istedi. Gösterilen tepki karşısında Saddam'ı yatıştırmak için düzenlenen senaryo hayata geçmedi ve Kanlı rejimin adamları, salona bile alınmadan kaçıp gitmek zorunda kaldılar.

Yüklü Gündem, Kısa Zaman

Konferans, Vietnam barış görüşmelerinin de yapıldığı, Fransa Dışişleri Bakanlığı'na ait ünlü bir binada yapılmakta idi. İki günlük süreye karşılık gündem oldukça yüklü idi. Konuşmacılar için ayrılmış süre programın bazı bölümlerinde yirmi, bazı bölümlerinde ise onbeş dakika ile sınırlanmıştı. Ne var ki, organizasyon aksaklıkları yüzünden bu da pek iyi işlemedi. Kimi zaman saat 9.00'da başlayacak program 10.30'a sarktı, bu yüzden kimi konuşmalar beş dakikayla sınırlandı ve tartışmalara ise pek zaman kalmadı. Konuşmalar genel olarak Fransızca, İngilizce, Kürtçe ve Türkçe dillerinde yapılmakta ve diğer bazı dillere de çevrilmekte, dinleyiciler kulaklıkla izlemekteydi.

Programın 1. Bölümü Kürt tarihi ve toplumsal yapısıyla ilgiliydi. Bu bölümde oturumu Lord Avebury yönetti ve Türkiye Kürdistanı'nda insan hakları ihlallerini sert biçimde eleştiren bir konuşma yaptı. Yine bu bölümde Prof. Maksim Rodinson, Paris Kürt Enstitüsü Başkanı Kendal Nezan birer konuşma yaptılar. Hollandalı araştırmacı ve Kürtlerle ilgili olarak ünlü "Ağa, Şeyh, Devlet" yazarı Dr. Martin Van Bruinnesen'in Endonezya'dan gönderdiği konuşma metni, sekreteri tarafından okundu. Dr. Joyce Blau (de Wangeren) ise Kürt dili ve edebiyatı ile ilgili bir konuşma yaptı.

Öğleden sonraki 2. oturumu Bayan Mitterran yönetti. Bu bölümde Malatya Milletvekili İbrahim Aksoy,

Kürdistan'ın Türkiye sınırları içindeki parçasında, Kürtlerin durumuna ilişkin bir konuşma yaptı. Konuşma ilgiyle izlendi ve Aksoy coşkuyla alkışlandı. Yine bu bölümde Kürt halkının, alçakça bir komplo sonucu yitirdiği seçkin liderlerden Kasımlı'nun eşi Bayan Helene Kasımlı, İran Kürdistanı'ndaki durumla ilgili olarak, ilgiyle izlenen bir konuşma yaptı. Irak Kürdistanı'ndaki durumu ise Irak Kürdistanı Cephesi adına konuşan Dr. Mahmud Osman dile getirdi. Suriye ve Lübnan Kürtleriyle ilgili olarak İsmet Şerif Vanlı konuştu. Sovyetler Birliği'nden Sovyet Bilimler Akademisi Üyesi Kürt asıllı Prof. Nadir Nadirof bu bölümde Sovyet Kürtlerinin durumunu dile getirdi. Nadirof, Kürtlerin geçmişte 1930'lu yılların sonlarında, 1944 yılında ve son olarak da Ermeni-Azeri çatışması sırasında olmak üzere üç kez sürgüne tabi tutulduklarını veya yerlerini terk etmek zorunda kaldıklarını anlatarak, son dönemde, açıklık politikasının Kürtlerin durumunu olumlu yönde etkilediği, onların sorunlarına çözüm bulmak ve eski haksızlıkları gidermek için çabalar harcadığını dile getirdi.

Bu bölümde, şu anda Fransa'da göçmen durumunda olan Irak Kürdistanı'ndan Muhammed Reşid adlı bir peşmerge de konuşma yaptı. Yine Av. Mehmet Ali Aslan, konuşmasında Türkiye'deki Kürt mültecilerin durumunu dile getirdi.

15 Ekim günü öğleden önceki üçüncü bölümde oturumu Fransız Bakan Kouchner yönetti. Bu bölümde çeşitli konuşmacılar, Irak rejiminin Kürdistan'da kimyasal silah kullanmasına, mültecilerin durumuna ilişkin araştırma sonuçlarını ve kendi gözlemlerini ilettiler.

İngiliz gazeteci Gwinne Roberts, Halepçe katliamının ardından Irak Kürdistanı'na yaptığı illegal geziyi, laboratuvar araştırmalarını ve kimyasal silah kullanıldığını gösteren net kanıt ve belgeleri anlattı.

ABD'li Senatör Peter Galbraith yaptığı konuşmada, Irak-İran savaşı nedeniyle, Senato Dış İlişkiler Komitesi'nin görevlisi olarak 1984-1987 yılları arasında Irak Kürdistanı'nı iki kez ziyaret ettiğini, yine 1988 yılında da Irak'ın Kürtlere karşı kimyasal silah kullandığı haberleri ve sınır ötesine kitlesel ilticalar üzerine, Senato tarafından bölgede araştırma yapmakla görevlendirilen bir heyete başkanlık ettiğini, araştırmaları sırasında kimyasal silah kullanıldığını net biçimde saptadıklarını anlattı ve şöyle dedi: "Kimyasal silah saldırısı, Kürdistan'ın büyük bölümünü boşaltmayı amaçlayan Irak'ın askeri politikasının sonucu idi." 1988 Ağustos başından itibaren girilen bombardımanlar için ise şöyle dedi:

"Irak savaş uçakları ve helikopterler kimyasal silah taşıyan bombaları Dihok, Zaho ve Amadiya bölgesine attılar. Genel olarak her uçak üç ya da dört bomba taşıyordu. Bu bombalar hafif bir ses çıkarıyor ve patlamanın olduğu yerden bir bulut yayılmaya başlıyordu. Havayı kötü bir sarmısak, çürümüş soğan ya da çürümüş elma kokusu sarıyordu. Gazın ulaştığı insanların çoğu hemen cansız yere seriliyordu. Bedenleri donmuş gibi görünüyordu. Büyük ve küçük baş

hayvanlar öldüler ve havadaki kuşlar cansız yere düştüler. Bu bombardımanlar 28 Ağustos'a kadar sürdü. Sonra koruyucu elbiseler giyinmiş askerler köylere girdiler. Bazı yörelerde, örneğin Baze köyünde, askerler hayatta kalanları makineli tüfekle taradılar ve ölüleri buldozerlerle kalın bir toprak tabakasının altına gömdüler..."

Senatör Galbraith, insan hakları konusunda da sunları söyledi:

"Kimyasal silahların kullanışı olayıyla ilgilenirken, Irak Kürtlerinin insan hakları sorunu görmezden gelmemeliyiz. Irak, kimyasal silahlarla ulaştığı sonuca, konvansiyonel silahlar kullanarak da varabilirdi. Irak için bu (kimyasal silah kullanılışı) yalnızca bir hız ve maliyet sorunudur. Köyler tahrip edilmeye devam ettikçe, halk yaşam için elverişsiz yörelere sürüldükçe ve çocukların kaçırılıp öldürülmesi durmadıkça, zehirli gaz kullanımını önlesek bile, Kürtler bakımından çok şey yapmış olmayacağız."

"Uygar uluslar topluluğu, Irak Kürtlerinin kötü durumuna karşı ilgiyi yükseltmek için her forumu kullanmalıdır..."

Galbraith konuşmasını şöyle bitirdi: "Irak-İran sınır bölgesinde geçirdiğim beş gün boyunca birçok izlenimler edindim: Yüksek bir dağ vadisinde bir kadın, tüm servetini içinde topladığı küçük bir bohçanın üstüne oturmuş, belirsiz bir geleceği bekliyordu; mülteci sahipleri tarafından terk edilmiş eşekler, sırtlarındaki rengarenk heybelerle amaçsız dolaşmaktaydılar; çocuklarının ve torunlarının ölümünü anlatan bir yaşlı adam hiçkırına hiçkırına ağlamaktaydı. Bunlar, yaşadığım sürece asla unutamayacağım anılardır. Umarım ki bu konferans ve onu izleyecek çabalar, bu trajedinin bir kez daha tekrarlanmamasını sağlayabilsin."

Bu konuşma, **Doğu Perinçek**'in de dikkat ettiği ve "çok rahatsızlık duydum" dediği, uzun ve canlı alkışlara yol açtı... Zaten ben de bu nedenle konuşmadan uzun alıntılar yaptım ve yazının daha sonraki bölümlerinde bu konuya yeniden döneceğim.

Amerika'nın eski Bağdat ve Şam büyükelçisi, "Mahabat Kürt Cumhuriyeti" adlı eserin yazarı William Eagleton, konuşmasında daha çok anılarından söz etti.

Bu bölümde konuşan Irak'lı demokrat ve rejim muhalifi Selim Fahri (daha önce Irak ordusunda general olduğu söylendi), Cezayirli eski bakan Hüseyin Sait Ahmet ve Arap Yazarlar Birliği'nden Dr. Habip Bulus, Kürt halkıyla enternasyonal dayanışmanın seçkin örneklerini dile getirdiler.

Selim Fahri konuşmasında şöyle dedi: "Saddam rejiminin Kürt halkına yaptıklarından dolayı derin acı ve utanç duyuyorum. Kürtlerin nüfusu resmi rakamlara göre 3 milyon; ama gerçekte 4 milyondan da fazla. Onlar azınlık değil, kendi ülkelerinde çoğunlukturlar. Kürtler bir ulustur ve kendi devletlerini kurmaya hakları vardır.

"Ben bir Arap yurtseveriyim ve Arap birliğinden yanayım. Bir gün tüm Arapların federal ve demokratik

bir devlet çatısı altında birleşeceğine inanıyorum. Ama bu, benim Kürt halkının özgürlüğünden, onun kendi kaderini tayin hakkından yana olmama engel değil."

Hüseyin Sait Ahmet ise, Kürt halkının trajedisine gecikmeden çözüm bulmak için, bu sorunun uluslararası kuruluşların gündemine girmesi için, Kürt halkının dostlarının, insan hakları taraftarlarının çok daha yoğun çabalar harcaması gerektiğini söyledi.

Bu bölümde Türkiye Kürdistanı Sosyalis Partisi Genel Sekreteri Kemal Buray, Türk Hukuk sistemi ve Kürtler konusunda bir konuşma yaptı. Buray, 20 dakika kadar süren konuşmasını Kürtçe yaptı ve konuşma aynı anda İngilizce, Fransızca ve Türkçeye çevrildi. Buray konuşmasının son bölümünde şöyle dedi:

"Görüldüğü üzere, Kürt halkına karşı izlediği inkar ve terör politikası, Türk devletinin hukuk sisteminin anti demokratik bir nitelik almasında önemli bir rol oynamaktadır. Kürt halkına yönelik baskılar, genel olarak ülkede düşünce özgürlüğünü boğucu bir ortam yaratıyor ve demokrasi yönünde ciddi adımlar atılmasını engelliyor. Arada bir gelen askeri darbelerin önemli nedenlerinden biri de Kürt sorunudur.

"Söz konusu olan, şu ya da bu ülkelerdeki küçük bir azınlığın değil, ülkesi parçalanmış 25 milyonluk bir ulusun durumudur. Kendi ülkesinde özgürce yaşamak, kendi kaderini özgürce belirlemek, her halk gibi Kürt halkının da hakkıdır. Uluslararası hukukun gereği de budur."

Programın 15 Ekim öğleden sonraki bölümünde konuşması beklenen Fransa eski Dışişleri Bakanı Claude Cheysson'un "rahatsızlığı nedeniyle" gelmediği belirtildi. Bu bölümde İsveç Çocukları Koruma Örgütü Başkanı ve Uluslararası Af Örgütü'nün eski başkanı Thomas Hammerberg'in yanısıra, daha önce programda olmayan Prof. Lazaref'e, Kürdistan Yurtsever Birliği (Yekiti) lideri Celal Talabani'ye ve Doğu Perinçek'e söz verildi.

Lazaref konuşmasında, konferansa evsahipliği yapanlar tarafından kendisine konferansın politik olmadığı ve konuşmasının insan hakları çerçevesinde olması gerektiğinin hatırlatıldığını belirterek şöyle dedi:

"Ancak, Aristo'dan bu yana biliyoruz ki, insan siyasi bir hayvandır! Bu nedenle, benim konuşmam da ister istemez siyasetin tam ortasında olacak..." Lazaref daha sonra sözü Kürt sorununa getirerek şöyle dedi:

"Sevr Kürtler için bir umuttu; Lozan bu umudun kırılışı oldu; şimdi Paris'te yapılan bu konferans, umudun yeniden canlanmasıdır."

Lazaref, Paris'te böyle bir konferansın toplanmasının rastlantı olmadığını, Sevr'in ve Lozan'ın da, Fransa sınırları içinde olmasa bile, İsviçre sınırları içinde ona yakın ve Fransızca konuşulan bölgede yer aldığı belirtti ve "Fransa Kürt sorununda başından beri önemli bir rol oynamıştır" dedi. Lazaref konuşmasını şöyle sürdürdü:

"Biz Sovyet heyeti olarak Kürt halkının meşru haklarına kavuşmasından yanayız ve bu yöndeki çabalarını destekliyoruz. Diğer yandan Kürtler de şiarlarını belirlerken, bunların koşullara ve gerçeklere uygun olmasına özen göstermeliler. Zamansız şiarlar bizzat amacın kendisine zarar verebilir."

Olup Bittiye Getirilen Ürkek Kararlar

Konferansın son aşaması kararlar ve basın toplantısı bölümüydü. Kararlar ne yazık ki, olup bittiye geldi. Karar taslakları önceden delegelere sunulmadı, tartışma ve yeni önerilerin sunulması için zaman bırakılmadı. Onların okunması ile kabul edilmiştir diye ilanı bir oldu.

Konferansı düzenleyenlerin, diğer bir deyişle evsahibi Fransızların bile böyle yaptıklarına kuşku yok. Irak'tan, Türkiye'den ve ötekilerden yapılan baskılar ürünlerini vermişti. Kararların "yumuşak", "mutedil", "suya sabuna dokunmaz" olması için ne lazımsa yapıldı.

Sözkonusu kararlar (bu yazıyla birlikte onlar da yayınlanacak), elbet Kürt sorununun uluslararası platformlara taşınmasına yardımcı olmak bakımından olumludur. Onlar, Kürtlerle ilgili olarak insan haklarını izlemek ve korumak amacıyla "demokratik ülkeler" parlamenterlerine açık bir komisyon oluşturulmasını, Kürt halkının temsilcilerinin uluslararası platformlara çağırılması için çaba gösterilmesini, benzer nitelikte bir konferansın Stokholm'de düzenlenmesini vs. öneriyorlar. Ne var ki bunlar, sorunun adını koymaktan, özüne inmekten ve buna ilişkin uluslararası hukukun gereklerini karşılamaktan çok uzak. **Bu kararlarda Kürtlerin bir halk olarak, ulus olarak varlığından, bin yıllardır üzerinde yaşamakta oldukları bölünmüş ülkelerinden, her bir ulusun ve halkın sahip olması gereken, Kürtlerinse yoksun olduğu temel hak ve özgürlüklerden söz edilmiyor. Aksine sözkonusu kararlar kendine göre bir çerçeve getirecek gerçek durumu ve bu hakların çerçevesini çarpıyor; ona dar sınırlar çiziyor ve adeta "bizdan bu kadar, daha ileri gitmeyin, sözkonusu devletleri öfkelenirmeyin", deniyor.**

Paris Konferansı'nın kararları, bu yılın Nisan ayında Bremen'de toplanan "Kürdistan'da İnsan Hakları Konferansı"nın çok çok gerisinde kaldı. **Bremen Konferansı sonuç bildirgesi Kürtlerin bir ulus olma niteliğini, ülkesel varlığını ve bu ülkenin bölünmüşlüğüne, kendi kaderini tayin hakkını açık ve net biçimde dile getirmişti. Sözkonusu konferans Kürtlere ilişkin olarak toplanmış ilk uluslararası konferanstı ve daha çok yabancı katılmış, çeşitli ülkelerden bini aşkın politikacı, bilim adamı, sanatçı, hukukçu vb seçkin insanlar tarafından desteklenmişti.**

Paris konferansı neden bir yönüyle fare doğurdu. Çünkü Fransız ev sahipleri, böyle bir konferansın Paris'te yapılmasına önce evet dediler, sonra birara vazgeçtiler; Kasımlo'nun ölümünden sonra ise, bir kez daha Kouchner'in deyişiyle "bir vicdan muhasebesi yaparak" onu gerçekleştirilmeye karar verdiler. Ne var

ki her bir devletin çıkarları, ne idüğü belirsiz vicdanlardan çok daha ağır basıyor. Fransızlar hep ikircikli oldular: Bir yandan Fransız Devrimi'nin 200. yılında ona yaraşır bir tutum, hak ve özgürlükleri pervasızca çiğnenen koca bir ulusa destek olma duygusu, hümanizm ve ilkeler; diğer yanda Fransa'nın NATO ortağı Türkiye ile politik ve ticari ilişkileri, Irak'a pazarlanan mirageler ve ötesi. (Öyle ki kararlarda Irak'ı, kimyasal gaz kullandığı için adı verilerek kınamaktan bile kaçınıldı). Fransız hükümeti bu yüzden birbirine girdi. Bayan Mitterand ve Kürdistan'da hasta bakmış ince yürekli doktor, ama aynı zamanda dilinde ölçüsüz Kouchner ne yapacaklarını şaşırıldılar. Ve sonuçta ortaya işte böylesine kör topal kararlar çıktı. Onların, bir olup bittiden başka türlü Konferanstan geçemeyeceği belliydi.

Tüm bu eksiklere ve olumsuzluklara rağmen, Paris Konferansı'nın bir bilançosu yapıldığı zaman, o Kürt sorunu bakımından yararlı olmuştur. Konferans uluslararası düzeyde Kürt sorununa olan ilgiyi arttırdı ve iyi bir destek oldu. O, aynı zamanda dayanışmanın sürekliliği bakımından da olumlu sonuçlar verdi. Kararların düzeyine gelince, elbet bu çerçeve, Kürt ulusal hareketini bağlamaz. Biz, kendi amaçlarımız ve programlarımız doğrultusunda ülkemizin kurtuluşu için mücadeleyi sürdürürüz. Herkesin, bize dayanışma gösterenlerin her konuda bizim gibi düşüncelerini ve konuşmalarını bekleyemeyiz. Bu konuda gerçekçi olmalıyız. Nasıl ki biz de başkalarının dedikleri ile bağlı değilsek.

Perinçek İsrırganları Okşuyor

Doğu Perinçek'e gelince, onun Konferans değerlendirmesi, hem orada yaptığı konuşmada, hem de 2000'e Doğru dergisine yazdığı başyazıda, objektif olmaktan uzaktı.

Perinçek'in konuşması, gerçekten de hiç kimseninkine benzemedi. Onun konuşması Kürt halkına bir destek olmaktan çok, konferansa adeta bir saldırı niteliğindedir. Perinçek her işi emperyalizmin oyununa bağladı ve özetle, "siz karışmayın, bu işi Kürt halkı ve Türk halkı birlikte çözer" dedi.

Bir kez, böyle bir konferansı emperyalizmin oyunu gibi göstermek ve oraya katılan Kürt örgütlerini -ki hemen her örgütün temsilcisi vardı- mandacı diye göstermek haksız, bundan da öte çirkin bir suçlamadır. Buna hiç kimsenin, özellikle de Bay Perinçek'in hiç hakkı yok.

Böylesi bir bakış açısı, herşeyden önce olaylara tek yönlü bir bakıştır. Dünya, devrimle ona karşı savaşan karşı devrimden, emperyalizm ve sosyalizm karşıtlığından ibaret değil. Batı dünyası da salt emperyalizm değil. Batıda sosyalizme, devrimlere beşiklik eden güçler de var. Batıda hümanizmi, barışı insan haklarını savunan güçler de az değil. Eğer bugün, Kürt halkına yapılanlar karşısında Batı dünyasında, yalnız işçi sınıfı ve aydınlar arasında değil, hatta egemen sınıflara mensup kimi insanlar arasında da tepki doğuyorsa buna şaşmamak gerekir. Bir Amerikalı senatör de Kürtlere karşı kimyasal silah kullanılmasına

karşı çıkamaz mı? Ve o buna yapınca kötü bir şey mi olur? Bay Perinçek, Senatör Galbraith'in uzun uzun alkışlanmasına neden öfkeleniyor? Oysa onun söyledikleri doğru mu, değil mi? O bu olayda haklı mı, haksızdan mı yana tavır takınıyor, buna bakmak da ha doğru olmaz mı?

Ama Perinçek tüm bu insanlara ve güçlere öfkeleniyor, siz karışmayın diyor. Neden? Besbelli biz, yalnız Kürt halkının kurtuluşu için değil, Türk halkının kurtuluşu için de her iki halkın en sıkı dayanışmasından yanayız. Buna stratejik bir değer veriyoruz. Halklarımızın kurtuluşu en başta kendi çabalarıyla olacaktır. "Süper güçlerden kurtuluş" bekleyen biz değiliz. "Süper güçler" oyunu ve çelişki sanatıyla hayatını geçirenler de biz değiliz. Ama uluslararası desteğe büyük önem veriyoruz ve bu konuda kesinlikle sizin gibi düşünmüyoruz. Dünya zorbalığa karşı sesini yükseltmeli ve bize destek olmalı. Uluslararası dayanışma önemlidir, ve bunun, her halkın kurtuluş mücadelesinde olduğu gibi, bizim açımızdan da stratejik değeri vardır.

Perinçek Amerika'yı yeniden keşfediyor, Emperyalizm konusunda herkese ders vermeye kalkışıyor. Emperyalizmi bize anlatmaya gerek var mı? Kürdistan'ı ve Arabistan'ı bölüp parçalayan güçleri, özgürlük için savaşan Mahmut Barzenci'ye bomba yağdırınları, Suriye topraklarını ve demiryolunu hizmete sunarak Şeyh Sait kuvvetlerinin, güneyden kuşatılmasına, böylece ayaklanmanın bastırılmasına destek olanları elbet unutmadık. Emperyalizmin kimin yanında olduğu belli. Türk devletine yıllardır kimin şemsiye

olduğu, kredi ve para verdiği, silahla donattığı ortada. Ama bir Amerikalı Senatör, hatta Amerikan ya da Fransız devletinin kendisi, sürekli olarak, her konuda ve her koşulda Türk, Irak ya da İran devletlerinin politikasını desteklemeye mecbur mudurlar?

Biz, sayın Perinçek'in, anti emperyalist bir görünümle yaptığı bu çıkışın içtenlikli olduğu kanısında değiliz. Perinçek Kürt sorununa ilkesel bakmıyor. O, herşeyi bir oyun, bir kumar gibi görüyor. Geçmişten ders aldığı yok. Geçmişte olup bitenlerse, özellikle Perinçek'in yaptıkları bakımından unutulacak gibi değil. O, bugün PKK üzerine oynuyor. Ama dün, hem genel olarak Kürt hareketi, hem de PKK bakımından yaptıklarını unutturabilir mi? Aydınlık gazetesinin 12 Eylül öncesinde Kürt örgütleri hakkında yayınladığı çarşaf çarşaf bilgileri, mahkemede söylediklerini nereye saklayacak? Bu, eşi az görülür bir ihbarcılıktı. Perinçek bu kara lekeyi silmek için neler yaptı? Ve bugün yaptıkları nedir?

Perinçek PKK'ya yağdırdığı övgülerle sözde Kürt hareketini destekliyor. Ama diğer yandan da Kürt hareketini bir bütün olarak en yakışsız biçimde suçlamaktan, Kürt örgütlerini birbirine karşı kıskırtmaktan geri kalmıyor. Bu Kürt Halkına dostluk değil. Perinçek doğa sevgisini göstermek için ısırgan otlarını okşuyor. Ama bu içtenlikli değil.

Huyulunun huyundan vazgeçmediğine ilişkin atasözü bu olayda bir kez daha doğrulanıyor. Ne yazık! Keşke huyulular huylarından vazgeçseler de sol da kendine gelse. Ayak oyunlarının, kinlerin, küçük hesapların yerini işbirliği, dayanışma alsın: ortak cephemizi örsek.

"Kürtler: İnsan Hakları ve Kültürel Kimlik" Uluslararası Konferansı

KARARLAR

France-Liberté ve Kürt Enstitüsü'nün girişimiyle, 14-15 Ekim 1989 tarihlerinde Paris'te toplanan "Kürtler; İnsan Hakları ve Kültürel Kimlik" uluslararası konferansı, çalışmalar sonunda;

Birkaç ülke arasında bölünmüş Kürtlerin kültürel kimliklerini ve yaşadıkları her bir ülke içinde haklı politik ve demokratik haklarını koruma istemleri nedeniyle karşı-karşıya buldukları trajik durumu göz önünde bulundurarak;

* Tüm demokratik ülke parlamenterlerine açık olacak; Kürt halkının yaşadığı ülkelerde insan haklarının korunmasıyla görevli bir daimi kurulun oluşturulması istemini ve bu alanda çalışma yürütme görevini France-Liberté örgütüne verdiği,

* Kürt halkının temsilcilerinin Avrupa Parlamentosu, Avrupa Konseyi ve tüm önemli uluslararası platformlara hitap etmeleri için davet edilmeleri istemini,

* Ulusal yasaların kimyasal silah üretimini yasaklamaları istemini; ve, hükümetlerin, uluslararası hukuka muhalefetle kimyasal ve biyolojik silah kullanacak ülkelere ekonomik ve diplomatik yaptırımlarda bulunmalarını olanaklı kılacak bir uluslararası antlaşmayı desteklemeleri istemini,

* BM Genel Meclisi ve tüm büyük uluslararası platformlarda gözlemci statüsü elde edebilmek için Kürt halkının tümünü temsil edecek temsili bir örgütün acilen kurulması

tavsiyesinde bulunduğu,

* Profesör Zaharov'un girişimiyle; uluslararası barışın garantisi BM örgütü Genel Sekreterine, Genel Meclis'te, Kürt sorunu üzerine özel bir oturum düzenlenmesi istemini,

* Mülteci Kürt halkının dramatik durumu üzerine dikkat çekerek, bu halkın dilek ve istemlerini göz önünde bulunduran aktif ve etkin bir yardımın -özellikle insani yardım- temini için H.C.R. (Mülteciler Yüksek Komiserliği) ile görüşmelerin acilen başlatılması gerektiğini (HCR'nin özel bir oturumu bu soruna ayrılabilir),

* Yerlerinden edilen Kürt nüfusa dayatılan koşulları kınararak; gerekirse insani yardımda bulunmaları dahil olmak üzere, sözkonusu devletleri uluslararası hukukun temel prensiplerine saygı göstermeye çağırdığını,

* BM Örgütü Meclisi'nin 8 Aralık 1988 tarihli 43/131 no'lu kararına uygun olarak, tarafsız hareket eden hükümetler arası ve hükümetler dışı örgütlere, zarar görünlere (kurbanlara-victimes), ve amaçla, serbest ulaşma olanağının verilmesi istemini vurgular.

Konferans, Kürdistan'da İnsan Hakları İsveç Komitesi himayesinde, Stokholm'de, 1990 Temmuz'undan önce bir kez daha toplanma istemini duyurur.

TÜRK HUKUK SİSTEMİ VE KÜRTLER

Kemal Burkay

TKSP Merkez Komitesi Genel Sekreteri

*Değerli Bayanlar, baylar;
Öncelikle, böylesi önemli bir konferansı düzenleyen ve bu arada bana da çağrı gönderen, konuşma fırsatı veren Paris Kürt Enstitüsü'ne ve bu çalışmalarda ona değerli bir destek veren Fondation France Liberté örgütüne teşekkür ederim.*

Benden istenen, Türk hukuk sisteminde Kürtlerin durumunu dile getirmektir. Ayrılan süre elverdiği kadarıyla bunu yapmaya çalışacağım.

Türkiye'de Kürt halkına karşı izlenen genel politika hukuk sistemine de güçlü biçimde yansıyor. Söz konusu politika ise, ne bilimle, gerçeğe ne de hukukun genel ilkeleriyle hiçbir şekilde bağdaşmıyor. Bu bir **inkar ve terör** politikasıdır.

Osmanlı devleti çok uluslu bir yapıda idi. Onun çöküntüsü üstüne kurulan Türkiye Cumhuriyeti de sınırları içinde çok çeşitli halkları içeriyordu. Ancak, Cumhuriyet daha baştan ırkçı, şöven esaslar üzerine kuruldu. Halklar arasındaki ilişkileri gerçekçi, adil, demokratik bir temele oturtma anlayışı bir yana itildi. Kâğıt üzerinde herkes Türk sayıldı ve öteki halklar her türlü ulusal, kültürel haklardan yoksun bırakıldılar. Ermeniler daha Birinci Dünya Savaşı döneminde kırımından geçirildiler ve göçe zorlandılar. Bunu, daha sonra Rum halkının göçü izledi. Lazlar, Çerkezler, Arnavutlar ve daha birçok etnik grup Cumhuriyet döneminde izlenen sistemli çabalar sonucu büyük ölçüde asimile edildiler. Ancak, Adadolü'nün Türkleştirilmesine yönelik bu politika Kürtler bakımından istenen sonucu vermedi. Türk devleti, tüm kırımlara, şiddetli baskıya, asimilasyon çabalarına rağmen, Kürt halkını büyük bölümüyle asimile etmeyi başaramadı. Kürdis-

tan'ın etnik yapısını gönlünce değiştiremedi. Bunun temel nedeni, hem, Kürdistan'ın bölünmüş olmasına karşılık TC sınırları içindeki Kürdistan parçasının büyüklüğü hem de Kürt halkının ulusal baskıya karşı kararlı direnişidir.

10 Ağustos 1920 tarihli **Sevr Antlaşması**, Kürdistan'ın tümünü kapsamasa da, bölgede bir Kürdistan devletinin kuruluşunu içeriyordu. Ne var ki bu antlaşma hayata geçmedi. **Lozan Konferansı** sırasında ise Kürt sorunu yoğun biçimde tartışıldı. Türk tarafı bu konferansta Kürtlerin varlığını inkar gibi, ciddiye alınmayacak bir yola sapmadı. Ancak, Kürtlerin ayrı bir devlet kurmalarına gerek olmadığını, "Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetinin, Türkleri olduğu kadar Kürtleri de temsil ettiğini", bu iki halkın birlikte yaşamayı seçtiğini ileri sürdü. Türk heyeti başkanı **İsmet Paşa (İnönü)**, özerkliğin (otonominin) bile Kürt halkını asla tatmin etmeyeceğini söyledi ve böylece, yeni kurulan devlette Kürtlerin her bakımdan Türklerle eşit haklara sahip olacağını belirtti. Ne var ki, daha sonra tüm bu sözler unutuldu. Yeni devletin temelleri atılırken kürtler yok sayıldı. Kürt ve Kürdistan sözcükleri de bir süre sonra tümenden yasaklandı. Kürtlere, sözde az bulu-

nan "azınlık hakları" şurda kalsın, hiçbir hak tanınmadı. Kürt halkının buna karşı haklı tepkileri ise kan ve terörle ezildi.

Öyle ki, Türk devleti, tüm yurttaşlarına, basın-yayın alanı dahil, dillerini serbestçe kullanma hakkı tanıyan **Lozan Antlaşmasının 39. maddesini** bile Kürtler bakımından geçersiz sayarken ve böylece Lozan antlaşmasını dahi çiğnerken, buna gerekçe olarak "Lozan'da Kürtlerin bir azınlık sayılmadığını" ileri sürmektedir.

Bu iddia iki bakımdan kabul edilemez ve gülünç bir mantığı sergiliyor. Birincisi Lozan Antlaşmasının sözkonusu maddesi, azınlık olarak nitelenenler için değil, tüm TC yurttaşları için konmuştur. İkincisi, Türk devleti Lozan'da Kürtleri azınlık saymamış, ama azınlıktan fazla birşey saymış, Kürtlerin bir ulus olduğunu, Türklerle birlikte ülkenin asli unsuru olduğunu kabul etmiştir. Şimdi ise, böylesine şark kurnazlığı ile tarihsel gerçekleri ve sorumluluklarını unutturmaya çalışmaktadır.

TC Anayasası da, genel olarak tüm anayasalarda var olan bir hükmü tekrarlıyor, yurttaşların kanun karşısında eşit olduğunu söylüyor. Ne var ki, bu eşitsizliği bozan en başta kanunların kendisidir. Bunların başında ise Türk anayasası geliyor.

Örneğin, 12 Eylül darbesinin ardından hazırlanan ve süngü gücüyle kitlelere oylatılan **1982 Anayasası'nın giriş bölümü** bunun tipik örneğidir. Bu bölümde "**hiç bir düşünce ve mülahaza Türk milli menfaatlerinin, Türk varlığının, Türklüğün tarihi ve manevi değerlerinin karşısında korunma göremez**" deniyor. Böylece Anayasa ırkçı prensiplerden yola çıkıyor, daha baştan Türk olmayanları dışlıyor. Türk milliyetçiliğine, "tarihi ve manevi değerlerine" karşı olabilecek her düşüncüyü karşısına alıyor, gerçekte yasaklıyor. Kürt olduğunu söylemek, Türkiye'de Kürtlerin varlığından ve haklarından söz etmek, baskılara karşı çıkmak, sözkonusu belirlemenin kapsamına giren yasaklı düşüncelerin başında geliyor, "devleti ve milleti bölmek" gibi ağır bir suçun kapsamına sokuluyor.

TC Anayasası sözde yurttaşlara bir takım haklar ve özgürlükler tanımaktadır. Ama bu temel hak ve özgürlüklere, yine bizzat anayasa maddeleriyle o kadar çok kayıt ve sınırlar konmuştur ki, bunların "temel hak ve özgürlükler" olduğu iddiası yalnızca kağıt üzerinde kalmaktadır. Gerçekte onları kullananlar ancak imtiyazlı bir azınlıktır. Halkın çoğunluğu için ve Kürtler içinse, temel hak ve özgürlüklerin kullanılmasını sakıncalı bulan sözkonusu "istisnalar" geçerlidir.

Anayasa'nın 14. Maddesi, "Anayasa'da yer alan hak ve hürriyetlerin hiçbiri, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak (...) dil, ırk, din ve mezhep ayrımı yaratmak (...) amacıyla kullanılamazlar" diyor.

Oysa bilindiği gibi dil ve ırk ayrımı yapan bizzat devletin ve Anayasa'nın kendisi. Devlet, TC sınırları içinde yaşayan 15 milyonluk Kürt toplumunu yok sayıyor, onların dilini, kültürünü yasaklıyor. Bundan söz etmeyi ise "devleti ve milleti bölmek" sayıyor. Bu durumda dil ayrımı ve ırkçılık yapan kim? Açık ki bu, "hem suçlu, hem güçlü" mantığıdır.

Türk Ceza Yasası'nın 141 ve 142. maddeleri çoktandır ki uluslararası bir ün kazanmışlardır. Mussolini'nin ceza yasasından alınıp zaman içinde birkaç kez daha da ağırlaştırılan bu maddeler, en başta sol düşünceye ve Kürt halkına uygulanıyor. İktidarlar, hoşlarına gitmeyen her sesi bu maddeler eliyle susturmaya çalışıyorlar. Şimdiye kadar yüzlerce sanatçı, yazar, politikacı bu maddelere tabi tutularak cezaevlerinde geçti, hüküm giydi. En sıradan bir demokratik örgüt, sendika, kültür kuruluşu bile zaman zaman bu maddelerin kapsamına sokulup gizli örgüt sayılıyor, yönetici ve mensupları için 15 yıla varan ağır hapis cezaları isteniyor. Son olarak 12 Eylül döneminde yüzbinlerce insan bu maddelere dayanılarak koğuşturuldu, hapse atıldı, işkence gördü.

141. maddenin 4. bendi ile 142. maddenin 3. bendi Kürtlere uygulanıyor.

Sözkonusu bentlerde suç sayılan eylem, "ırk nede niyle hakları ortadan kaldırmak ve milli duyguları zayıflatıcı propaganda yapmak veya bu türden örgüt kurmaktır". İlginçtir, koca bir halkı yok sayan, ağır bir sömürge ve baskıya tabi tutan, dilini ve kültürünü dahi yasaklayan Türk devletinin kendisidir. Ama, o, buna karşı çıkan Kürtleri ve aynı zamanda Türkleri, bu maddelere dayanarak, ırkçılık yapmakla suçlamaktadır! Kürtçe yayınlanan bir kitap veya dergi, Kürtlerin tarihinden sözeden bir makale, Kürtlere yapılan baskıları dile getiren bir konuşma bu maddelerin kapsamına sokuluyor. Bir konuşmada veya yazıda Kürt ve Kürdistan sözcüğünün geçmesi bile yetiyor. Hatta Kürtçe türkü söylemek bile böylesine bir suç sayılıyor.

Nitekim şu anda, bu tür bir propaganda suçunu işledikleri için yargılanan birçok basın mensubu, aydın ve Kürt yurtseveri var.

Bir Türk bilim adamı, **İsmail Beşikçi**, Kürtlerle ilgili araştırmalar yaptığı için on yılını cezaevinde geçirdi.

Türkiye Yazarlar Sendikası Başkanı **Aziz Nesin**, iki yıl kadar önce, Kürtlerin varlığından sözettiği için yargılandı.

"Grup Yorum" adlı müzik grubu sanatçıları, geçtiğimiz yıl Kürtçe türküler de söyledikleri için tutuklandılar. Bazı Kürtçe türküler de söyledikleri için koğuşturulan sanatçılar içinde **Rahmi Saltuk** ve **Ferhat Tunç** da var. Ses sanatçısı **İbrahim Tatlıses** ise, iki yıl öncesi çıktığı bir yurtdışı turnesinde, Paris'te seyir-

cilerin isteği üzerine bazı Kürtçe şarkılar da söylediği için Türkiye'de koğuşturmaya uğraşmıştı.

Kürtlerden söz edip hükümetin politikasını şu ya da bu biçimde eleştiren yayınlar ağır baskı görüyor. Bunun son örneklerinden biri Ankara'da yayınlanmakta olan **Özgür Gelecek** dergisinin başına gelenlerdir. Bu dergi şimdiye kadar sekiz sayı çıkabildi ve her sayısı toplandı. Sahibi ve sorumlu müdürü iki kez tutuklandılar, işkence gördüler. Son olarak derginin sahibi **Mehmet Bayrak** (aynı zamanda tanınmış bir yazar ve araştırmacıdır), sorumlu müdür **Bekir Kesen** ve derginin çalışanlarından **Celal Gül**, üç aya yakın bir süredir tutuklu bulunmaktaydılar. Daha birkaç gün önce, biraz da dış kamuoyunun sert tepkileri üzerine serbest bırakıldılar. Tutuklular arasında yedi aylık hamiile bir bayan, Doktor **Nuray Özkan** da vardı. Suçu, kısa bir süre önce yapılan "Kadın Kurultayı"nda, Kürt kadınlarının durumlarından söz eden bir konuşma yapması ve bu konuşmanın bir cümlesinin Özgür Gelecek dergisinde yayınlanmış olması. O da bu nedenle gizli örgüt kurmaktan yargılanıyor!

Türk Ceza Yasasında, Kürtlere uygulanan maddeler elbet salt bunlar değil. Özel olarak, ya da esas olarak Kürtler için konmuş ve onlara uygulanan maddeler var. Örneğin **125. madde**. Bu, "Türk devletinin bir kısım topraklarını ondan ayırmaya matuf örgüt kurma" eylemidir. Açık ki bu, ancak, bu işe elveriş araçlarla, buna uygun bir örgütle ve silahlı güçle olabilir. Ama pratikte, bu madde keyfi biçimde uygulanıyor. Herhangi bir gizli örgüte üye almayan Kürt yurtseverleri de sık sık bu madde ile koğuşturuluyor. Bu maddede öngörülen ceza idam olduğu için de, o, 141 ve 142. maddede yazılı 8-15 yıllık cezaları az bulan iktidar için zaman zaman tercih nedeni olmaktadır. Koğuşturmaya hedef olan kişilerin eylemlerinin gerçekte bu maddeye uygun düşüp düşmediği hiç önem taşımıyor. İktidar ve onun emrindeki polis, gerekli gördüğü zaman senaryolar düzenliyor, kamuoyunu yanlış biçimde bilgilendiriyor ve hayali, ama "tehlikeli" örgütler ilan edip gerekeni yapıyor. Bu Türkiye'de alışılmış, sık sık başvurulan bir yöntemdir. Örneğin 1959 yılında, ülkenin dört bir yanından toplanan 49 kadar Kürt aydını bu maddeden yargılandılar ve uzun yıllar hapis yaptılar.

125. maddedeki suçun unsurlarının tam olarak olunlaşmaması halinde **171. madde** uygulanıyor. Örneğin 12 Eylül döneminde bu madde yoğun biçimde işletildi. Kürt aydınlarının, gençlerinin oluşturdukları sıradan kültür dernekleri, legal yayınlar ve benzeri eylemler bile, zorlamayla, işkence desteğiyle, gizli örgüt gibi nitelerek bu maddeye yakıştırıldı; 15 yıla varan ağır cezalar verildi.

Kuşkusuz, Türk Ceza Kanununda, gerektiğinde Kürt yurtseverlerine de, Türk soluna ve aydınlarına da uygulanabilecek bu türden daha bir çok madde var. Bu nedenle de, kamuoyunda yoğun biçimde tar-

tışalan 141 ve 142. maddelerin kaldırılması tek başına, düşünce özgürlüğü üzerindeki Demokles'in kılıcını ortadan kaldırmaya yetmez. Türkiye'nin kendi yasalarına göre de "kimseye işkence ve kötü muamele yapılamaz"; ama karakollarda, hapishanelerde işkence ve kötü muamele sistemli bir uygulamadır, yapılmaması istisnadır. Türk devleti, Avrupa Konseyi'nin işkencenin yasaklanmasına ilişkin sözleşmesini de imzaladı; ama bu, sözkonusu uygulamada birşeyi değiştirmedir. Türk devleti, bundan böyle de, Batı kamuoyunun gözünü boyamaya yönelik böylesi kararları alacak, ama ülkede bildiğini okumaya devam edecektir.

Bu nedenle de, asıl olan kâğıt üzerinde yazılı olanlar değil, toplumda demokrasiden, insan haklarından yana gerçek güçler dengesidir. Egemen güçler bu hak ve özgürlükleri içlerine sindirmedikçe, yasalarında ne yazılı olursa olsun, Türkiye, keyfi işlemin, işkencenin ve zorbalığın geçerli olduğu bir polis devleti olmayı sürdürecektir.

Türk devleti, toplumda demokrasi ve insan hakları yönünde yıldan yıla güçlenen eğilimlere karşı cezaları ağırlaştırarak, "yasadaki kimi boşlukları" tıkayarak cevap vermektedir.

Örneğin Kürdistan tarihindeki bilinen tüm kırımlara, sürgünlere, eşi-benzeri az görülen ağır baskılara rağmen Kürt halkı sinmedi, onun özgürlük uğruna mücadelesi durmadı. Türk devletinin bunca baskılarına, ağır tehditlerine rağmen Kürt aydınları, Kürt sorununu gündeme getiriyor ve tartışıyorlar. Ağır ceza tehditlerine rağmen Kürt dili ve kültürünü yaşatmaya çalışıyorlar. Polisçe izlense, kapatılsa da, kelleyi koltuğa alıp zaman zaman yayınlar çıkarıyorlar. Türk devleti işte bunu önlemek için anayasa'sına özel hükümler koydurdu. 1982 Anayasa'sı, çağımızda -ve herhalde tarihte de- bir benzeri olmayan "yasaklanmış dil" kavramını getirdi. Anayasasının **26. maddesinde** şöyle deniyor:

"Düşüncelerin açıklanması ve yayılmasında kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dil kullanılamaz. Bu yasaya aykırı yazılı veya basılı kağıtlar, plaklar, ses ve görüntü bantları ile diğer anlatım araç ve gereçleri usulüne göre verilmiş hakim kararı üzerine veya **gecikmesinde sakınca bulunan hallerde kanunla yetkili kılınan merciinin emriyle** toplattırılır."

28. maddede de, "basın hürdür" deniliyor, ve hemen ekleniyor: "**Kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dilde yayın yapılamaz.**"

Söz konusu maddelerle amaçlanan elbet Kürt dilidir. Türk devletini, hukuk adına böylesi bir komediye iten dilin, herhalde eski Babilce veya Latince olması beklenemezdi. Nitekim, anayasa'nın ardından **2932 sayılı Kanun** çıkarıldı ve adı verilmeden Kürt dili tümünden yasaklandı. Bu yasada, "**Türkiye'nin tanıdığı herhangi bir devletin birinci resmi dili olmayan dil-**

ler" Anayasa'nın sözkonusu yasak dil kapsamına sokuluyor. "Birinci" veya "ikinci" resmi dil ne oluyor, yalnızca "resmi dil" dense yetmez miydi, diye düşünürseniz, bu da Türk kanun koyucusunun hayal gücünün ustalığının ve "geniş tecrübesi"nin bir işaretidir: Kürt dili Irak'ta Arapça'nın yanısıra resmi dil konumundadır, Sovyetler Birliği'nde de okullarda, basında ve devlet radyosunda kullanılıyor. Ola ki bir boşluktan yararlanıp devreye girmesin!

Anayasanın 31. maddesi ise bu tür yayınların basıldığı zaman matbaaya bile el koyma olanağı sağlıyor. Anayasa'nın Kürt halkına kurduğu tuzaklar elbet bunlardan ibaret değil. Orada başka türden ve çok daha tehlikeli maddeler var. Örneğin **119-121. maddelerde** belirlenmiş olan olağanüstü hal durumunda temel hak ve özgürlüklerin bütünüyle askıya alınabileceği hükme bağlanmıştır. **23. madde** ise bireysel veya toplu sürgün uygulamasına imkan veriyor. Bu maddeler şu anda Kürdistan'da yaygın biçimde uygulanmaktadır. Kürdistan'ın 11 ilinde olağanüstü hal iki yılı aşkın süredir uygulanıyor ve halk yer-yer, ya doğrudan kitlesel biçimde sürgün ediliyor, ya da devlet teröründen korunmak için bölgeyi kitleler halinde terk ediyor.

Türkiye İşçi Partisi, 12 Mart 1971 darbesinin ardından Kürt sorununda aldığı bir karar gerekçe gösterilerek kapatılmıştı. Bunun ardından ise, yine "boşluğu kapamak" için **Siyasi Partiler Yasasına** bir hüküm konarak, herhangi bir siyasi partinin Türkiye'de Türk halkından başka bir etnik grubun veya farklı kültürün bulunduğunu ileri süremeyeceği belirtildi ve buna aykırı davranan partinin kapatılacağı hükme bağlandı (**Madde 81**). Bu da siyasi partiler üzerindeki bir başka Demokles'in kılıcıdır.

Görüldüğü üzere, Kürt halkına karşı izlediği inkar ve terör politikası, Türk devletinin hukuk sisteminin anti-demokratik bir nitelik almasında önemli bir rol oynamaktadır. Kürt halkına yönelik baskılar, genel olarak ülkede düşünce özgürlüğünü boğucu bir ortam yaratıyor ve demokrasi yönünde ciddi adımlar atılmasını engelliyor. Arada bir gelen askeri darbelerin önemli nedenlerinden biri de Kürt sorunudur.

Sözkonusu inkar ve terör politikası, Türkiye'yi uluslararası hukuka da sürekli ters düşürüyor. Türk devleti Kürt halkına karşı izlediği baskı politikasıyla Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirisi hükümlerinin yanısıra, Roma sözleşmesinin, Avrupa

Konseyi'nin, Helsinki Nihayi Senedi'nin ve taraf olduğu tüm öteki sözleşmelerin kendisine verdiği sorumluluk ve yükümlülüklerini de yerine getirmiyor, uluslararası hukuku sürekli olarak ve ağır biçimde çiğniyor.

Türk devleti ancak Kürt halkına karşı izlediği olumsuz politikayı terk ederek, bu konuda insanı, adil, demokratik bir uygulamaya yönelerek ve genel olarak insan hak ve özgürlüklerine saygılı yeni bir politika benimseyerek bu olumsuz durumdan kurtulabilir.

Türk devleti, iç ve dış kamuoyunu yanıltmak, izlediği baskı politikasını meşru göstermek için, hep yaptıklarının "ülke bütünlüğünü savunmaya" yönelik olduğunu, "terörizme karşı savaştığını" ileri sürüyor. Ne var ki bu, sözkonusu gerçekler karşısında kaba bir demagogjidir. Durumu ağırlaştıran Türk devletinin sözkonusu inkarcı ve terörist politikasıdır.

Kürt halkı zulme karşı hiçbir dönemde baş eğmedi ve bundan sonra da eğmeyecek. Bize özgürlük tanımayanlara Kürdistan'ı iğneli fiçı yaptık ve onlar bu tutumlarını sürdürdükçe durum değişmeyecek. Türk devleti bu politikayla kendisi bakımından olumlu hiçbir sonuca ulaşamaz. Onun için Kürt halkının varlığını, Kürt gerçeğini kabul etmekten ve onun meşru haklarını tanımaktan başka yol yoktur. Bugünkü politika her iki halka da ciddi zararlar veriyor ve genel olarak ülkenin ekonomik ve kültürel gelişmesini sekteye uğrattıyor.

Sözkonusu olun, şu ya da bu ülkedeki küçük bir azınlığın değil, ülkesi parçalanmış 25 milyonluk bir ulusun durumudur. Kendi ülkesinde özgürce yaşamak, kendi kaderini özgürce belirlemek her halk gibi Kürt halkının da hakkıdır. Uluslararası hukukun gereği de budur.

Diğer yandan, ülkesi birkaç devlet arasında parçalanmış ve bugün Irak'ta, Türkiye'de, İran'da acımasızca ezilen, jenosidle yüzyüze olan halkımızın durumu uluslararası kamuoyunun, sorumlu çevreleri daha yakından ilgilendirmelidir. Devlet ve hükümet adamları, hukukçular, tüm demokrat ve barışsever insanlar bu trajedi karşısında ne zamana kadar sessiz kalacaklar? Ortadoğu'da işleyen bu yara, şimdilik acısını halkımıza ve komşu halklara vermektedir. Ama yarın bu yaranın doğurduğu acının halkası genişleyebilir. Kürt sorunu, daha şimdiden uluslararası bir sorun olmuştur ve onun bir an önce çözümünde tüm dünyanın yararı vardır.

İbrahim Aksoy'un "Kürtlerin Kimliği ve İnsan Hakları" Konferansında Yaptığı Konuşma

Konuşmama başlarken böyle bir konferansı düzenleyerek; Kürt halkına seçkin bir dayanışma örneği göstermiş olanlara, O'nun himayesini üstlenmiş bulunan Fransa Özgürlükler Vakfı'na, özel çabalarını yakından bildiğim Sayın Bayan Danielle MITTERAND'a teşekkürlerimi sunmayı görev kabul ediyorum.

Kürt sorunu sıradan bir insan hakları ihlali davası değildir. Bu, yaklaşık Fransa büyüklüğünde bir toprak parçası üzerinde yaşayan, yüzyıllardır en ağır baskılarla, terörle karşı karşıya kalan bugün ise varlığı tehdit altında bulunan 25 milyonluk bir halkın davasıdır. Bu sorunu ele alırken kısaca da olsa geçmişe ilişkin bazı bilgiler vermek istiyorum.

Bilindiği gibi, Osmanlı İmparatorluğu'nun kurulması ile Osmanlı sınırları içerisinde bulunan Kürdistan, daha sonra Osmanlı-İran çekişmelerinden dolayı, 1639 yılında Kasr-ı Şirin Antlaşması'yla Osmanlı ve İran İmparatorlukları arasında bölüşüldü. Her iki devlet de yapıları ve izledikleri politikalarının gereği olarak, halka baskı ve zulümden başka birşey vermediler.

19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren, dünyanın her tarafında olduğu gibi Kürdistan'da da, ulusal nitelikli ayaklanmalar görülür. Ancak bu hareketler iç etkenlere ek olarak, gerek Osmanlı-İran devletlerinin birbirlerine karşılıklı sağladıkları destek ve gerekse, bölgeye yerleşme çabası içerisinde olan Batılı devletlerin müdahaleleri sonucu başarıya ulaşamadı.

1. Dünya Savaşı sonrası Sevr Antlaşması ile Kürtlere Devlet kurma hakkı tanınsa da, Kürdistan'da ayaklanmalar devam eder.

Kendi iradeleri dışında imzalanan Sevr Antlaşması'nı kabul etmiyorlardı, çünkü kendi kaderlerini kendilerinin tayin etmeleri gerekliliğine inanıyorlardı. (K. Maraş, Ş. Urfa, G. Antep örneklerini gösterebiliriz) Ancak daha sonra, Anadolu'daki bu hareketlerin başına geçen Mustafa Kemal önderliğinde, Türk ve Kürt

halkının ortak başarısı olan Kurtuluş savaşının başarıya ulaşmasıyla bu kez, Lozan Antlaşması imzalandı. Lozan görüşmeleri sırasında, Kürt sorunu uzun uzadıya ele alındı. Ne var ki, bu toplantıda Kürtler kendi temsilcileri eliyle temsil edilemediler. Türk delegasyonu, Konferans süresince Kürtlerle Türklerin kurulacak devletin toprakları üzerinde eşit haklara sahip olacaklarını vurguladı. Ankara Hükümetinin, Kürtlerle Türklerin ortak hükümeti olduğunu söyledi. Fakat Kürt halkının meşru hakları, bu antlaşma metninde, garanti altına alınmadı. Sadece 38. maddesinde: "Türkiye Hükümeti, doğum, milliyet, dil, soy ya da din ayırt etmeksizin, Türk halkının tümünün yaşam ve özgürlüklerini, en geniş biçimde, korumayı yükümlenir.

Türkiye'nin tüm halkı, kamu düzeni ve genel ahlak ile bağdaşmazlık göstermeyen her din, mezhep ya da inanın gerek genel, gerek özel biçimde özgürce kullanılması hakkına sahip olacaktır. Müslüman olmayan azınlıklar, Türkiye Hükümetince ulusal savunma ya da kamu düzeninin korunması için ülkenin her yerinde ya da bir bölümünde alınan ve tüm Türk yurttaşlarına uygulanan önlemler saklı kalmak koşulu ile, dolaşım ve güç özgürlüğünden bütünü ile yararlanacaklardır." hükmüne yer verilmişti.

Türkiye Cumhuriyeti kurulur kurulmaz, bu ortaklık Kürtlerin aleyhine bozulmaya başlar. Özellikle 27 Mayıs, 12 Mart ve 12 Eylül askeri müdahaleleriyle, her seferinde Kürt halkı üzerindeki baskılar daha da yoğunlaşır.

Bugün Anadolu'da 35 civarında dil konuşulurken, 12 Eylül'den sonra çıkarılan 2932 Sayılı Yasa ile Türkçe'den başka bütün dillerin konuşulması yasaklanır. 27.9.1989 tarihli Cumhuriyet gazetesi; Halk ozanı Rahmi SALTUK'un Kürtçe "**Hoy Nare**" isimli parçayı okuduğu için, İstanbul 2. Asliye Ceza Mahkemesi'nde 3 yıl hapis cezası ile yargılandığı haberini vermektedir. Ağrılı Muhammet Celalettin Yıldız 1988 yılında doğan kızının ismini (Kürtçe karlı anlamına gelen) "**Berfin**"

koyar. Ancak Ankara-Yenimahalle 4. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin, M. Celalettin Yıldız aleyhine açmış olduğu dava sonucunda alınan karara bakalım: "Ağrı ili Merkez ilçesi Leylekpınar Mahallesi Cilt 01/01, Sayfa 45, Kütük 14'de nüfusa kayıtlı 11.2.1988 doğumlu Berfin Yıldız'ın nüfusta Berfin olan isminin iptaline..."

28.9.1989 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde yer alan habere göre; "Dr. Nuray Özkan, Diyarbakır delegesi olarak katıldığı Kadınlar Kurultayı'nda, Kürt kadınlarının sorunlarıyla bu sorunların çözümüne ilişkin saptama ve değerlendirmeleri içeren konuşması, Özgür Gelecek Dergisi'nde yayınlanınca, soruşturmayla uğradı." Evet! Aynı habere göre Ankara DGM Savcılığı TCK'nın 142/3-6 maddeleri uyarınca bölücülük propagandası yaptı diye 8-15 yıl arasında ağır hapis cezası ile cezalandırılmasını istiyor ve daha sonra Dergi sahipleri Mehmet BAYRAK, Celal GÜL ve Bekir KESEN, Dr. Özkan ile birlikte tutuklanıyor. Dr. Özkan tutuklandığı zaman 7 aylık hamileydi. Eğer Dr. Özkan Türk, Alman veya Fransız kadınının sorunlarını dile getirmiş olsaydı, başına bunların geleceğini sanmıyorum. Kürt ve Kürdistan sözcüklerinin kullanılması, insanlarımızı nelere mal olduğunun açık örneğidir.

Sayın Delegeler,

Türkiye'de 12 Eylül 1980 askeri darbesinden sonra, işkence, hukukun folkloru haline geldi. Son zamanlarda Türkiye'de sıkça anlatılan bir fıkrayı anlatmadan geçemeyeceğim: "NATO üyeleri polis teşkülları bir sınava katılır, sınav da şöyle; bir tavşan Afrika ormanlarına bırakılır, herkesin belli bir süre içerisinde bu tavşanı bulup getirmesi istenir. Herkes belli bir süre içerisinde tavşanı bulup getirir. Sıra bizim polise gelir; tavşanın arkasından ormana dalarlar ve bir daha geri dönmezler. Arkasından aramaya çıkanlar ne görsünler! Bizimkiler, ağaca bir zebra'yı asmışlar, kolları sıvayıp kan ter içerisinde "Söyle ulan! Sen zebra değil, tavşansın" diyerek, zebra'yı dövüyorlarmiş."

Türkiye'de 12 Eylül'den sonra suçlu aranmadı. İnsanlar yakalandı ve onlara işkence ile, bir suç yakıştırılmaya çalışıldı. Devletin silahlı memurları, silahsız vatandaşın üzerine salındı. Halkın, önce elinden silahları toplatıldı, daha sonra 'Kürtler silahı çok sever' saf-sataları ile 50.000 civarında kısa ve uzun namlulu silah ruhsatı dağıtıldı. Önce silahlar toplatıldı, daha sonra, bu kadar silah nasıl temin edildi (bu da çözümü zor bir bilmece)? Bunun yanı sıra Doğuda toprağı olmayan, 8-10 çocuğı olan, geçim sıkıntısı içerisinde olan Kürt köylülere (Köy koruyuculuğı adı altında 17.000 kişiye) silah verildi ve maaş bağlandı. Bunlar da ihbarcılıkta ve baskınlarda devlet güçlerinin yanında olacaklar. Daha doğrusu, Devlet Terörünün destekçisi olacaklar. Kısaca, Doğuda Devlet Terörü vardır. Bu terörü desteklemeyen herkese, devlet düşmanı gözü ile bakılmaktadır. Bu yılın başlarında Mardin'in Cinebir (Yeşilyurt) köylülerine dayak ve işkenceden sonra insan pislığı yedirmeleri olayı ortaya çık-

tı. 17 Temmuz 1989 günü Hakkari'nin Anitos (Yoncalı) köyünde ot biçmekte olan köylülere, güvenlik güçleri tarafından ateş açılarak, köy muhtarının: "Onlar bizim köylülerdir, ot biçiyorlar" müdahalesine rağmen, 5 kişi öldürüldü. Geçtiğimiz Eylül ayı içerisinde Silopi'nin Derebaşı köylüleri, sabah saat 08:30'da kalabalık bir grup halinde Silopi'ye kışlık ihtiyaçlarını gidermek amacıyla giderken, özel tim olarak tabir edilen güvenlik güçleri tarafından yolları kesilir ve bunlardan 6 tanesi alıkonur. Daha sonra 6'sı da kurşuna dizilir. Daha iki hafta önce Van'da iki kardeş annesinin gözleri önünde evinin kapısında kurşuna dizildiler. Ortadan kayıp olanların hesabını yapmak mümkün değil. Örneğin; Siirt'in Kasaplar deresi çöplüğünde üç günde yapılan kazıda, kime ait olduğu ve ne zaman buraya gömüldüğü belli olmayan 8 ceset çıktı ve kazı geçici olarak durduruldu.

Ancak bütün bunlarla da yetinilmiyor. Yöredeki askerî birliğin konumatu, Tuğgeneral Altay Tokat, 13 Ağustos 1989 tarihli Milliyet Gazetesinde çıkan açıklamasında şöyle diyor:

"Devlet İstanbul'da uyguladığı kanunu burada da vatandaşa aynen uyguluyor. Benim sistemimde olsa çok kısa sürede bunları yok edebiliriz. Kendi sistemin uygulandığı takdirde değil insan, ot bile bitmez. (Güneydeki komşumuz-Irak kastediliyor. 50 yıl kendilerine karşı savaşan insanları bir harekâtle, hepsini yok etti) Biz istesek onları aynı şekilde yok edebiliriz."

Düşünün ki; bu sözleri sarfeden kişi, orada sözde güvenliği sağlamakla görevli, askerî yetkilidir. General görevinin başında ve devletin de takdirini almaktadır. Bölge valisi Hayri Kozakçioğlu: "O arkadaşımızın sözünü büyütmemek lâzım" deyip, olayı geçiştirmeye çalışmaktadır.

Türkiye'de hiçbir uluslararası antlaşmaya bakılmaksızın, Kürt dili ve kültürü üzerindeki baskılar devam etmektedir. Kürt çocukları kendi ana dili ile konuşma, okuma ve yazma hakkından yoksunlar. 17-18 milyon Kürt'ün yaşadığı Türkiye'de Kürtçe eğitim yapan bir tek okul yoktur. 1923 yılından beri, Kürtçe olan 10.000 lerce yöre ismi değiştirilmiştir.

Doğuda doğaya karşı bile savaş ilân edilmiş. Ormanlar ateşe verilmekte, mağaralar dinamitlenerek havaya uçurulmakta ve Kürtlerin tarihi ile ilgili bütün yazılı ve mimari eserler yok edilmektedir.

Sayın delegeler,

Bilindiği gibi 1988 yaz aylarında, Saddam rejiminin Irak Kürdistan'ına karşı kimyasal silah kullanılması sonucu, onbinlerce Kürt sınırları aşarak, Türkiye'ye ve İran'a sığındılar. Türkiye'ye sığınanlar şu anda, Muş, Diyarbakır ve Kızıltepe'de etrafı tel örgülerle çevrili, esir kamplarından farksız kamplarda yaşamını sürdürmeye çalışmaktadırlar. Türkiye, Kürt sığınmacılara politik mülteci sıfatı tanımaya yanaşmıyor. Uluslararası Af Örgütü'nün verdiği son haberlere göre bu sığın-

macılardan 4000 tanesinin Irak'a geri iade edildiği ve bunlardan 40 kişinin kurşuna dizildiği söyleniyor. Umarım bu haber yanlıştır. Çünkü bir ülkenin garantisi altına girmiş insanların, başka bir ülkede kurşuna dizilmeleri, insanlığın yüz karasıdır. 3 Ekim 1989 tarihli Cumhuriyet gazetesinin haberine baktığımızda, kamplardaki insanların kendi olanakları ile çocuklarını okutmaya çalıştıklarını öğrenmekteyiz. Ama Kürt öğretmenlerin denetiminde yapılan eğitim, kamp polisleri tarafından kapatılıyor. Ana muhalefet partisi SHP de olayı, susarak onaylamış görünüyor. Diğer taraftan; İzmir'de 15 yaşındaki Veli Çağlayan sürgün ediliyor. 9 Ekim 1989 tarihli Hürriyet Gazetesi, SHP'nin olayı meclise getireceğini söylüyor. 11 Ekim 1989 Tarihli Hürriyet'te de, Veli Çağlayan'ın beraat ettiğini okuyoruz. Elbetteki Veli Çağlayan'a gösterilen bu dayanışmayı ve sahiplenmeyi kutluyoruz. Ama, SHP bu ırkçı ve şöven tutumunu bırakıp, Kamplardaki Kürt çocuklarının da eğitim yapabilmeleri için yardımcı olsun. Bu, sadece SHP'nin suçu değildir. Bu bir insanlık suçudur, dolayısıyla insanım deyip, bu olaya sahip çıkmayan herkes suçludur. Çünkü 20. yüzyılda okullar kapatılmaz ve insanlar okumaktan mahrum edilemezler. Yine 27.9.1989 tarihli Cumhuriyet Gazetesini okuduğumuzda bir hafta önce, havada infilak ederek Büyük Sahra çölüne düşen Fransız UTA Havayollarına ait DC-10 uçağında, Çek yapımı patlayıcı madde kullanıldığını öğrenmekteyiz. Görüyorsunuz ki; bilim 10.000 m. yüksekte uçarken, patlayarak yere düşen uçaktaki patlayıcının hangi menşeli olduğunu tesbit ediyor. Ama 1988 ilkbaharında Irak'ta Kürt halkının imhasında kullanılan patlayıcının menşesi belli değil. Kürt halkının imhasında kullanılan kimyevi silahları satanlar, imal edenler ve satılmasına göz yumanların hepsi de Saddam'ın suç ortağıdır. Eğer deseler ki; Kuzey denizinde bir balina yavrusu mahsur kalmış, bütün Avrupa ülkeleri, onu kurtarmak ve kendi kamuoyuna hoş görünebilmek için her türlü olanaklarını seferber ederler. Ama Irak'ta kimyevi silahlarla can veren insanlara gitmeyi akıllarından bile geçirmezler. Çünkü onlar insan, onlar insan yavrusu ve onlar bizim yavrularımız.

Türkiye, Bulgaristan'dan göç eden Türklere kapılarını sonuna kadar açarak, her türlü yardımı yapmaktadır. Ama ben ve iki milletvekili arkadaşım, Kürt sığınmacılara bir yardım toplama komitesi kurmak üzere, İçişleri Bakanlığı'na talepte bulunduk, fakat isteğimiz İçişleri Bakanı tarafından reddedildi. Bunları söylerken, elbette ki Bulgar göçmenlere yardım edilmesin demek istemiyorum. Çifte standart kalksın diyorum. Türkiye başta, SHP Siirt İl Başkanı Zübeyir Aydar ve İl Sekreteri Mehmet Ali Sevilgen (ki bunlar SHP yönetimi tarafından görevden alındılar) ve çok sayıda diğer kendi sürgünlerine de yardım etsin diyorum.

Sayın Delegeler,

Bilindiği gibi Türkiye, Birleşmiş Milletler Örgütü ve

Avrupa Konseyi'ne üye bir devlettir. O'nun BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Roma Sözleşmesi, Helsinki Nihayi Belgesi, İşkenceye karşı Avrupa Sözleşmesi gibi uluslararası antlaşmaların altında imzası var. Bütün bu uluslararası belgelerde yer alan insan haklarıyla ilgili maddelerin ayrıntısına girmek istemiyorum. Türkiye'nin bütün bu antlaşmalara uymadığı, onları çok kaba bir biçimde çiğnediği açıktır. Uluslararası Af Örgütü ile konuya ilgi gösteren öteki pekçok kuruluşun raporları da bu durumu açıkça gösteriyor.

Ama ne yazık ki; Kürt halkı üzerinde sürdürülmekte olan vahşice teröre, O'nun varlığını ortadan kaldırma girişimlerine uluslararası planda gereken tepki gösterilmiyor. Halkımızı ezip sömüren devletler, bu bakımdan imtiyaz sahibidirler. Bu çifte standart ve suskunluk politikası, ayrıca onlara cesaret veriyor.

Bu arada izninizle bu konuda başımdan geçen bir olayı da sizlere aktarmak istiyorum. Ben, Sosyal Demokrat Halkçı Parti Parlamenterleri olarak, Avrupa Parlamentosu Türkiye Karma Komisyonu Toplantısına katıldım. 19 Ocak 1989 günü o toplantıda, Türkiye'de insan hakları ve demokrasi ile ilgili yaptığım konuşmada, Kürt halkının sorunlarına da değindim, Türkiye'nin resmi Kürt politikasını eleştirerek, bu halka kültürel haklar verilmesini istedim. Ben bu konuşmayı Strasbourg'da, yani Avrupa'nın ortasında yaptım. Partim, bu konuşmamdan dolayı, önce parti ile ilişkilerimi dondurdu, sonra da ihraç etti. Ne yazık ki; ne Karma Komisyon ne de Avrupa Parlamentosu'nun kendisi, düşüncelerimi açıklamamdan ve esas olarak da Kürt halkının durumuna değinmemden ötürü cezalandırılmam karşısında herhangi bir tepki göstermediler. Sessiz kalmak suretiyle yapılanları onaylamış oldular. Daha sonra da, Sosyalist Enternasyonal, Haziran 1989 Stockholm'de yaptığı toplantıda SHP'yi tam üyelğe kabul ederek ödüllendirdi. Kürt halkının sorunlarının tartışılacağı Paris Toplantısına kendi milletvekillerini izlemek için göndermeyen bir partiyi üye olarak bağrınıza basmak elbetteki sizin hakkınızdır. Çünkü, önemli olan sayınızı yükseltmek, insan haklarına da sözde sahip çıkmak. 17 milyon Kürt halkının varlığını inkâr eden yeni üyeniz SHP, hayırlı olsun! SHP, bu tür toplantılarda temsilcileri aracılığı ile Türkiye'de, Kürt sorunu yoktur diyor. 9 Ekim 1989 Tarihli Tercüman gazetesinde yayınlanan bir istatistikî haberde, Türkiye'de Kürt sorunu vardır diyen vatandaşın sayısı % 75.43, yoktur diyenler, % 21.80 ve fikrim yok diyenler ise; % 2.77'dir. Görülüyor ki; Türkiye'de Türk ve Kürt halkı bir arada kardeşçe yaşamak istiyor. Kan dökülmeden, Kürt sorununun insanî bir çözüme kavuşturulmasını istiyor. SHP'nin bugünkü yöneticileri gibi bazı politikacılar kendi politik çıkarını Kürt tabusu üzerine oluşturdukları için, bu tabunun yıkılmasını istemiyorlar. Türkiye'de Kürt sorunu yoktur diyenler kimler? Bir avuç politikacı, onlar kadar kırmızı takkeli aydın ve maalesef bugün Parlamentoda olan Kürt kökenli milletvekilleri.

Türkiye'de Kürt halkına karşı izlenen politikaya sessiz kaldıkları için BM Örgütü başta olmak üzere ilgili uluslararası kuruluşların, onlara üye devletlerin, sorumluluk sahibi oldukları açıktır. Burada özellikle de NATO'nun ve ona üye olup da Türkiye'ye askeri, ekonomik ve politik yönden büyük destek veren ABD, İngiltere, Fransa ve F.Almanya'nın taşıdıkları özel sorumluluğun altını çizmek isterim. Yine sosyalist ülkelerin, başta Sovyetler Birliği olmak üzere Kürt sorunu karşısında takındıkları ilgisiz tutum ve suskunluk da halkımız arasında endişe ve tepkiyle karşılanıyor. Çünkü Sayın Gorbacov bütün dünyada kimyevi silâhların kaldırılması ile ilgili görüşmeleri yaptığı dönemde, Irak'ta Kürt halkı üzerinde kimyevi silahlar kullandığı zaman, sesi çıkmıyordu.

Sayın Delegeler,

Kürt halkı, haklı bir dava için mücadele veriyor. O'nun varlığını koruma, kendi ülkesinde eşit koşullarda ve özgürce bir yaşama kavuşmaktan başka istemi yok.

Yeri gelmişken şunu belirteyim ki; **Kürt sorununa adil ve demokratik bir çözüm bulunmadıkça, Ortadoğu'da barış gerçekleşemez. Bu yapılmadıkça, Kürt halkını ezen devletlerin toprakları üzerinde yaşayan öteki halklar da, insanca ve demokratik bir yaşama kavuşamazlar. Bu bakımdan, Türkiye'de insan haklarına saygılı asgarî demokratik bir düzenin gerçekleştirilmesi, Kürt sorununun yukarıda belirtilen biçimde çözümüne, kopmaz bağlarla bağlıdır.**

Kürt halkının meşru haklarına kavuşması ve daha büyük katliamlarla, sürgünlerle karşı karşıya gelmesi için, onun tüm dünyanın barışsever, hümaniter ve insan haklarına saygılı güçlerinin desteğine ihtiyacı var. Bu gün artık bu sorunun varlığını görüp kabul etmek yetmiyor. Şimdi sıra insanca bir çözüm için pratik adımlar atmadadır.

Kürt halkının istemleri ve uluslararası kuruluşlara düşen görevler konusunda 14-16 Nisan 1989 günlerinde F.Almanya'nın Bremen kentinde düzenlenen "Kürdistan'da İnsan Hakları Uluslararası Konferansı Sonuç Bildirgesi" göz önünde tutulması gereken tarihi bir belge niteliğindedir.

Birleşmiş Milletler Örgütü, Avrupa Konseyi, Türkiye'nin tam üyelik için başvuruda bulunduğu Ortak Pazar'a üye ülkeler, Avrupa Parlamentosu, Helsinki Nihayi Belgesi'ne imza koymuş taraflar ve öteki barışsever ve demokratik çevreler zaman yitirmeksizin harekete geçmelidirler. Türkiye, uluslararası anlaşmalardan doğan yükümlülüklerine uymaya zorlanmalı, hakında yaptırımlara girilmeli, bu ülkeye sağlanan askeri ve ekonomik yardımlar derhal sona erdirilmelidir. 20. yüzyılın son çeyreğinde, Ortadoğu'nun en eski halklarından biri olan Kürt halkının başına daha büyük felaketler gelmeden herkesi, tüm kuruluşları insa-

ni ve demokratik görevlerini yerine getirmeye çağırıyorum. Bir ilk adım olmak üzere, aşağıdaki istemlerin acilen gerçekleştirilmesi için çaba harcamalıyız:

● Kürt halkının yaşadığı bölgelerin büyük bir kesimini kapsayan Olağanüstü Hal Bölge Valiliği kaldırılmalı,

● Operasyonlara, köy ve kasaba baskınlarına, toplu tutuklama, dayak ve işkenceye son verilmeli, ordu ve öteki güvenlik güçlerinin savaş durumu sona erdirilmeli, bunlar geri çekilmelidirler.

● Zorla boşaltılan veya baskılar sonucu evlerini terketmek zorunda bırakılan köylülerin yerlerine dönmeleri sağlanmalı, kendilerine tazminat ödenmeli.

● Cezaevlerinde insanlık onuruyla bağdaşmayan uygulamalara son verilmeli, gerçekçi bir çözüm için genel af, zaman yitirmeksizin ilân edilmeli.

● Kürt dili, kültür ve müziği üzerindeki baskılar sona erdirilmeli, Kürt çocuklarının kendi ana dillerinde eğitim görmeleri için olanak sağlanmalı.

● Kürt halkının karşı karşıya bulunduğu aşırı yoksulluk ve işsizliğin son bulması yönünde çaba harcanmalı; kışla, karakol ve cezaevleri yapımına son verilmeli ve askeri operasyonlara harcanan kaynaklar bu yönde kullanılmalı.

● Kürt halkını birbirine kırdırmak amacıyla oluşturulmuş bulunan "köy koruculuğu" sistemi ortadan kaldırılmalı.

● Son zamanlarda gündeme getirilen "Teritorial Savunma" türündün halka karşı yeni terör estirme ve sindirme çabaları durdurulmalı.

● Kürt halkının en sıradan ulusal ve demokratik haklarını dahi kan ve terörle bastırma politikası terk edilmeli, O'nun varlığı resmen tanınmalı, sorun tabu olmaktan çıkarılmalı, çözüm için özgürce bir tartışma ortamı yaratılmalı.

● Türkiye, doğayı tahrip etmeye yönelik faaliyetlerine derhal son vermelidir.

● Türkiye'de zaman geçirmeden, işkence görenler için, bir tedavi ve rehabilitasyon merkezi açılmalıdır. 12.10.1989

Saygılarımla.

İbrahim AKSOY
Malatya Milletvekili

KONFERANSIN ARDINDAN

14-15 Ekim 1989 tarihleri arasında Paris'te toplanan "Kürt Kültürel Kimliği ve İnsan Hakları Konferansı"na davetli olarak katılan Malatya Bağımsız Milletvekili İbrahim AKSOY ile yapılan kısa bir röportajı sunuyoruz.

DENG - Sayın Aksoy, ilk defa Kürtlerle ilgili uluslararası düzeyde Kürt Sorununu ele alan böyle bir konferans düzenlendi. Bu konferansta Avrupa ve ABD'nin yaklaşımı neydi?

AKSOY - Paris Konferansı bu anlamda yapılan bir konferanstır. Avrupa ve ABD'nin salt insan hakları boyutunda meseleye yaklaştıklarını sanmıyorum. Bu yaklaşımın özellikle siyasal boyutunun önemli olduğu inancındayım:

Kürt halkı Orta-doğuda, Arap olmayan, ulusal bağımsızlığını kazanmamış 25-30 milyonluk ve ülkesi bölünmüş bir halktır.

Bütün dünyada olduğu gibi orta-doğuda da yeni bir siyasal yapılanma sözkonusudur.

A.T.'na girmek isteyen Türkiye'de de 15-20 milyon Kürt yaşamaktadır. Avrupa Topluluğu sadece sosyal, siyasal bir topluluk değil, ilerde savunma birliğini yani askeri birliğinde yaratacaktır. Bu nedenler ABD'yi son derece tedirgin etmektedir. Bundan dolayı Türkiye'nin ortak pazara girmesini istememektedir. Çünkü bu durumda Orta-doğuda en sadık ve en güçlü müttefiğini kaybetmiş olacak.

Bu nedenden dolayı, ABD Kürt meselesini mevcut iktidara karşı koz olarak kullanmaya çalışacaktır. Bunlarda bize göstermektedir ki, Kürt halkının gelişen ulusal talepleri karşısında herkes hissesine düşeni fazlasıyla almaya çalışmaktadır.

Ancak biz, bize yapılan hertürlü yardımı ve desteği memnuniyetle kabul eder, nihai hedefte Kürt halkının kendi kaderini kendi tayin etme hakkından asla taviz vermemeliyiz.

DENG - Konferanstaki gelişmeleri değerlendirir misiniz?

AKSOY - 26 ülkeden gelen konuşmacılar vardı. Bunların çok değişik, çok çeşitli konuşmaları olmasına rağmen, hepsinin ortak noktası Kürt halkının siyasal ve kültürel baskılar altında olduğu, bu halkın biran önce kültürel haklarına kavuşması, gerekenlerin yapılması doğrultusunda idi.

Ama biz hiçbir zaman gaspedilen haklarımızdan dolayı, Avrupa'nın, şikayet merci bir ön kararımızdan dolayı kabul etmiyoruz. Çünkü onlarında bugüne kadar Kürt halkının görmüş olduğu baskıların yardımcı ve destekçisi durumunda olduğunu biliyoruz. Örneğin 1988 martında, Irak'ta Kürt halkı üzerinde kullanılan kimyasal silahların Avrupa'da imal edildiği, Avrupalılar tarafından satıldığı ve Avrupalı politikacılar tarafından bu duruma göz yumulduğunu biliyoruz.

DENG - Sayın Aksoy, kimi sözde demokratların ve SHP'nin yedilerle ilgili almış olduğu tavra ne diyor-

sunuz?

AKSOY - Türkiye'de kimi "demokratların" da katıldıkları "Kürt yoktur" savlarından vazgeçilmesi gerekiyor. Bir taraftan "Kürt yoktur" derken, diğer taraftan "Kürtçe konuşmak yasak", "Kürtçe okuma-yazma yasak", "türkü söylemek yasak", öyleyse yok varsaydığınız şeye neden yasak koyuyorsunuz? Türkiye'de birçok insanın kafalarını kumdan çıkararak ülkemizin ve ülkemiz insanının somut gerçeklerini konuşmasının ve yazmasının zamanı gelmiştir. İnkâr ve red politikalarıyla biryerlere varılması mümkün değildir. Bu Hamilenin doğumunu önlemeye çalışmak gibi beyhude bir uğraş olur.

SHP'ye gelince, SHP birbuçuk yıldan beri arkadaş grubu denetimine girmiştir. Ve ben onu yavrularını yiyen ikibaşlı bir canavara benzetiyorum. Önce İllerin ve İlçelerin yönetimini görevden alarak, daha sonra kendi milletvekillerine saldırarak ırkçı-şoven tutumunu açıkça ortaya koymuştur.

Sayın İnönü, son sinema kurultayında açıkça "kimseyi artık görevden almayacağız" demesine rağmen, yüzlerce kişiyi görevden almıştır.

Özel davetli olarak Kürt Konferansına katılan yedi arkadaş ise konuşma yapmamış, sadece konuşmaları dinlemişlerdir. Hiçbir yorumda da bulunmamışlardır.

Hiçbir hukukun, yapılan konuşmaların suç teşkil ettiğini kabul etmemesine rağmen, SHP'nin bugünkü yönetimi, yapılan konuşmaları dinleyen kendi milletvekillerini suçlu kabul etmiştir. Arkadaşların haketmedikleri bir ceza ile cezalandırılması SHP'nin bugünkü yönetiminin mantığını ortaya koymuştur.

SHP yönetimi, her zaman olduğu gibi bundan sonrada kendilerine oy veren Kürt halkını; sadece oy vermekle mükellef insanlar olarak görmekten vazgeçmesi gerekir.

Elbette, Kürt Halkı da kendisini en iyi temsil edecek temsilcilerini seçme hakkına sahiptir ve seçecektir.

Paris Konferansı'nda olduğu gibi ulusal ve uluslararası toplantılarda Kürt Halkı kendi temsilcilerini sadece dinleyici olarak değil, varolan sorunlarını dile getiren ve bu sorunlarını çözecek insanları seçecektir.

Kürt Halkı sadece oylarından yararlanan insanlar olarak görülmemelidir. Halk önümüzdeki seçimlerde oylarıyla bunun hesabını başta SHP olmak üzere bütün partilerden ve oy avcularından sormalıdır. SHP bu yedileri cezalandırmadan vazgeçse bile, demokrasi ve Kürt meselesinde politikalarını değiştirdi anlamına gelmez.

Ekim Devrimi Üzerine

Ş. Bişar

Büyük Ekim Sosyalist Devrimi'nin üzerinden 72 yıl geçti. İşçi sınıfı ve diğer emekçi halk yığınları tarihte ilk kez, sömürücü sınıfların iktidarına son verdiler. Baskı ve sömürüyü ortadan kaldırdılar, özgür, barışçı ve planlı bir biçimde gelişen yeni toplumun, sosyalizmin kuruluşunu başlattılar. Bir halklar hapishanesi olan Çarlık Rusyası'nın yıkıntıları üstünde, özgür halkların gönüllü birliğine dayanan SSCB'ni yarattılar.

Rusya'daki çağını doldurmuş iktidarın yıkılması kolay olmamıştır. 1903'te kurulan Bolşevik Partisi, yaratıcı ve aktif mücadeleler sayesinde çalışan halkın büyük çoğunluğunu yanına alarak zafere ulaşmıştır. Bu arada Bolşevik Partisi ve onun lideri büyük Lenin bir çok zararlı eğilimle mücadele ederek işçi sınıfının politik birliklerini mücadele süreci içinde yetiştirmeyi başarmıştır.

Rusya'da 1905-1907 Demokratik Devrimi, Avrupa'nın en büyük, en geri ülkesini uyandırmayı ve Devrimci poleteryanın önderlik ettiği bir halk yaratmayı sağladı. İşçi sınıfı bu aşamada, yani burjuva demokkratik aşamada, demokratik kazamınlar elde etmeyi görev bildi. Bu aynı zamanda emperyalist çağdaki ilk halk devrimi ve 1917 devriminin bir provası niteliğindedi.

Birinci paylaşım savaşı'nın öngünlerinde, Rus Bolşevikleri, emperyalist savaşa karşı enternasyonal bir hareketin geliştirilmesi, sosyal şövenizmle ilişkileri tamamen koparma ve devrimci yığın savaşıma hız verdiler. İtilaf Devletleri, Şubat Devrimi'nden sonra kurulan geçici hükümet üzerindeki baskılarını ağırlaştırdılar. Onlar devrimin daha şiddetli bir şekilde bastırılmasını, o ara gizli anlaşmalarla Rusya'yı adeta bir sömürge durumuna düşürmeyi hedeflemişlerdi. Rusya halkı ise emperyalist batılı devletlerin baskılarını ve ülkenin iç işlerine karışmalarını kabullenemezdi. Kısaca Ekim Devrimi öncesi tablo şöyle idi:

Yönetenler artık eskisi gibi yönetemiyor, yönetilenler ise eskisi gibi yaşamak istemiyordu, derin bir politik kriz yaşanıyordu, yükselen kitle hareketi ve bunu başarıya götürebilecek RSDİP-B gibi öncü bir örgüt vardı. RSDİP-B Sosyalist Devrim aşamasında zafere ulaşmak ve burjuvazinin direnişini zor yolu ile kırmak için; köylülük ile küçük burjuvazinin karasızlığını giderdi, onları tarafsızlaştırdı, yarı proleter unsurları yanına aldı. Hemen hemen her alanda güçlü, kararlı ve savaşkan Sovyet (İşçi-Köylü Sovyeti, Asker Sovyeti, Halk Komiserleri Sovyeti) birlikleri iktidarı almak için hazır duruma getirilmişti. Yığınların devrimci örgüte, devrimci örgütün ise yığınlara güvenici ve inancı tamdı. Artık zafere doğru ilerleyen devrimci sınıf, hükümeti yıkmak ya da dağıtmak aşı-

masına gelmişti ama, kriz olmasına rağmen iktidar düşmüyordu, onu düşürmek gerekirdi. Kısaca; **işçi sınıfı, Sosyalist Devrim aşamasında, zafere ulaşmak için, burjuvazinin direnişini zor yoluyla kırmak, köylülük ile küçük burjuvazinin kararsızlığını gidermek, onları tarafsız kılarak yarı proleter unsurları yanına almak gibi zor bir görevi de başardı.**

Evet, 7 Kasım (25 Ekim) 1917 günü Büyük Ekim Sosyalist Devrimi, Kızıl Muhafızların Kışlık Saray'a yürümleri ile patladı. Devrim "Tüm İktidar Sovyetlere" ve "özgürlük" genel sloganı ile başladı. O gün Kışlık Saray'a hücum eden işçi ve asker temsilcilerinin arasında olan JOHN REED, haklı olarak; **"Şimdi kazanan büyük Rusya'dır ve yarın bütün dünya"** diyor-du.

Dar kafalı burjuvalar, ekim devriminin yaşayabileceğine olasılık tanımıyordu. Karşı devrimciler umuyorlardı ki; saldırılar, sabotajlar ve ihanetlerle karşılaşan bolşevikler başarısızlığa uğrayacaklardır. Bunlardan Terezeteli alay edencesine şunları söylemişti: **"Gene de biz altı ay dayandık, iyi kötü altı hafta dayanabilirseniz, haklı olduğunuzu kabul ederim."** (Komünist Enternasyonal 1919, No:6 Sayfa:778)

Ekim Devrimi'nin ardından dünyada ve Rusya'da yeni bir dönem başladı. Bunu bilen Bolşevik Partisi köklü tedbirler getirmek, kararlılığını ortaya koymak, bu yolla da dünya halklarına ve bütün dünya işçilerine güven vermek gibi acil bir görevle karşı karşıya idi. Devrimin ertesi günü (8 Kasım-26 Ekim) Sovyet iktidarı savaşan tüm ulusların hükümetlerine "ilhaksız ve teminatsız" bir barış önerdi. Ardından emperyalist gizli anlaşmaların yayınlanmasına başlandı. Bunlar bütün dünyada, özellikle batı ülkeleri işçileri arasında coşku uyandırdı. Böylelikle Sovyetler, emperyalist savaştan çekiliyordu. Batılı emperyalist devletler ise bu gelişmeleri büyük bir öfke ile karşıladılar. Hele hele Sovyet Hükümeti'nin, devlet borçlarının varlığını kaldıran kararnameyi yayınlaması emperyalistleri çılgına çevirdi. Hemen ardından emperyalistler komplolara giriştiler.

Sovyet halkı politik bakımdan güçlü, uyanık, olaylar hakkında görüş oluşturabilen bir konuma getirilmek durumdaydı. Lenin'in önderliğindeki Bolşevik Partisi bunu da başardı. Büyük toprak sahiplerine ve Çar'a ait topraklara el konuldu. bankalar millileştirildi. Malların üretim ve dağıtımı işçilerin kontrolüne verildi. Varolan büyük sanayi işletmeleri, demiryolları ve ticaret filosu, Urallar ve Domaç Havzası kamu mülkü haline getirildi ve dış ticaret devlet tekeline alındı. Bu aynı zamanda planlı kalkınma programıdır.

Bu planlar; İngiltere, Franca ve ABD'nin kışkırttığı dış müdahale ve 1918-1920 arasındaki iç savaşta alt üst edildi. Sovyet halkı direnerek devrimi yaşattı bu ateşten gömleği yırtıp, düşmanı püskürttü. Ama zafeirin bedeli çok ağır oldu: Ülke baştanbaşa haraboldu. 1921 yılı başlarında ülkenin endüstri üretimi, savaş öncesinin beşte birine kadar düşmüştü.

Ülkenin yeni baştan onarılması ve sosyalizmin temelini inşa için yeni toplumun belkemiği olacak sanayi geliştirmek gerekiyordu. Bunun için Lenin, sosyalist kuruluşa ilişkin olarak üç ana görev belirledi; Ülkenin endüstrileşmesi, kooperatifler yolu ile köylüyü sosyalizm kuruculuğuna yöneltme ve bir kültür devrimini başarmak...

Öte yandan Ekim Devrimi, bir halklar hapishanesi olan Çarlık Rusyası'ndaki uluslara özgürlük ve eşitlik getirdi. Uluslaşmanın başlamasından bu yana bu sorunun çözümünü için çeşitli görüşler öngörülmüştür. Ne varki Ekim Devrimi soruna en köktenci çözümü getirmiştir. Çok uluslu devlet koşullarında ve karşı devrimin Sovyet iktidarını alaşağı etmek amacıyla halkları parçalamak için elinden geleni yaptığı bir dönemde savaşın sonucu tüm uluslardan emekçilerin birliğine ve ortak tavır almalarına bağlıydı. Bolşevik Partisinin bu konudaki doğru politikası sayesinde ulusal bölgelerdeki emekçi kitleleri, Sovyet Rusya'dan ayrılmadan yana olan burjuva milliyetçi hareketleri desteklemedi. Bolşevik Partisi'nin Ekim devrimi'nden önce, parti kuruluşundan bu yana formüleştirdiği, ulusların kendi kaderlerini özgürce belirleme hakkının samimi savunulması ve tutarlı bir demokratik Cumhuriyet istemi diğer uluslar emekçilerine güven germiştir.

Çarlık rejimi sömürgeci bir politika izliyordu. Yüzden fazla ulus ve milliyete yönelik ayrımcılığı karşısında ulusların kendi yazgılarını belirleme hakkı partinin en önemli ve temel talebi olmak zorundaydı. Lenin bu talebin burjuva demokratik bir sistemde bile gerçekleşebileceğini mümkün görüyordu.

Birinci Dünya Savaşı arefesinde konuyla ilgili daha da netleşme oldu ve RSDİP-B marksistlerin ulusların kendi yazgılarını belirleme hakkından, ayrılma ve bağımsız bir devlet kurma hakkını anladıklarını vurguladılar. Bu tavrı, her türden şovenist ve milliyetçi eğilimin tersine, ulusal sorunun yarımamalak önlemlerle sınırlı kalmadan, tutarlı ve demokratik bir çözümünü içeriyordu.

Kuşkusuz, ulusal sorunun çözümü, sömürü sisteminin ortadan kaldırılmasına bağlıdır. Ne varki kapitalizm koşullarında; daha geniş demokrasi için bazı uluslara ayrımcı önlemler uygulanmasına, bazılarında da ayrıcalıklar tanınmasına karşı olmak gerekir. Bunu "tam eşitlik" ve "A'dan Z'ye demokrasi" şeklinde algılamak gerekir. Aksi düşünce, ulusların özgür gelişme eğilimi ile çelişir, ulusal çatışmaları alevlendirir, uluslar arasında güvensizliği artırır, emekçi kitleleri kendi burjuvalarına doğru sürükler. Oysa ulusal sorunun doğru formüle edilmesi, ezilen ulusların emekçilerinin enternasyonalizm ruhu ile eğitilmesine, devrimci güçlerin ezilen ulusların poleteryası çevresinde toplanma-

sına ve devrimin sosyal tabanının genişlemesine neden oldu. Keza bu doğru taleple işçi sınıfı ulusal kuruluş savaşının önderliğini de ele geçirdi. devrimden ürken, bu yüzdende yalpalayan ulusal burjuvazinin yerini aldı. Ve nihayet ulusal hareket ile proleter hareket tek bir devrimci kanalda kaynaştı.

Gene Lenin'in önderliğindeki Bolşevik Partisi ulusal sorunla ilgili oportünistlerin ortaya koyduğu kültürel özeklik programının sahteliğini ortaya koydu, onun ayrılmacı özünü teşhir etti.

Burjuva milliyetçiliğinin tüm biçimlerine karşı öndümsüz bir mücadele verildi. Özetle; bir yanda burjuva milliyetçiliği bir yanda da poletler enternasyonalizmi dışında bir üçüncü yolun bulunmadığı vurgulanıyordu.

Ulusal sorunun tutarlı çözümü için emekçi halkın etiğini çok büyük bir yer tutar. İşçi sınıfı içindeki çeşitli ulusal gruplar arasında varolan ulusal eşitsizlik çoğu kez keskin biçimler alan sürekli çatışmalara yolaçabilir. Böyle bir durumda burjuvazi bu çelişkiyi alevlendirmeye çalışır. Bu sebeple işçi sınıfının birliğini sağlamak kurtuluş mücadelesini canlandırmanın ana yoludur. Başarının koşulu; öteki ulusların haklarına saygı, savaşımını destekleme ve onların çıkarını korumaya her an hazır bir enternasyonalist eğitimle mümkündür. Kısaca Lenin'in partisi Rus poleteryasına; başlıca ezilen ulusların ayrılma özgürlüğünü korumayı ve savunmayı, ezilen ulusların marksistlerine de çalışmalarını ulusların gönüllü birleşmeleri eksenine oturtmayı öğretti.

İşte Bolşevik Partisi'nin ulusal programı, Çarlığın ve gerici hükümetin sömürgeci politikasını teşhir etti, hakları sosyalist bir devrim için savaşımında işçi sınıfı çevresinde toparlanmayı olanaklı kıldı. Bu nedenle de Ekim Devrimi özgürlük genel sloganı ile başladı.

Ekim Devrimi'nden hemen sonra ilk olarak Rusya Federasyonu kuruldu. Bu Federasyon'un içinde cumhuriyet, eyalet ve özerk bölgeler yerlerini aldılar. Nüfusunun çoğu Rus olan Federasyon doğal olarak bu adı aldı.

Daha sonra Güney Kafkasya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti kuruldu. (G.K.S.F.S.C.) O zamanki tarihi şartlar Azerbeycan, Ermenistan, Gürcistan haklarının daha sıkı askeri, siyasi ve ekonomik işbirliği yapmalarının gerektiriyordu. Bu federasyon RSFSC'inden farklı olarak haklarının özeklik esaslarına göre değil, egemen birer devlet olarak ayrılma hakkı korunarak kurulmuştu. Yani 1922 Aralığında SSCB kurulduğunda RSFSC artı GKSFSC'den oluşuyordu.

SSCB tarihinde federatif ilişkiler değişik şekillerde gerçekleşmişlerdir. Ne varki onları birarada tutan ilkelere sağlandı. Herşeyden önce gönül rızasıyla kurulmuş birliklerdir. Egemenlik halkları korunmuş, birbirlerine yakınlaşma, geniş demokrasi, yetki dağıtımında eşitlik ilkeleri temeli ve Sovyet düzeni olan Sosyalist devletlerdi. SSCB Anayasası (md.72) halen birlikten ayrılma hakkını tanımaktadır. Şimdiye kadar ayrılma olmamışsa, bunun ciddi politik ve tarihi nedenleri var-

dir elbet. Bunları tek tek sayamayacağız. Bir tek örnek bunun kanıtı sayılmalıdır: Cumhuriyetler ayrı ayrı olsaydı; kuruluş aşamasında batılı emperyalist ülkelere karşı durmaları olmaksızdı. Örneğin, 1918'de Almanlar Estonya'yı işgal ediyor ve Sovyetleri deviriyor. 1918 baharında Ukrayna aynı şeyle karşılaşılıyor. 1918 yazında Hazar Denizi ötesinde (Türkmenistan) İngilizler'in yardımıyla Sovyetler devriliyor. Temmuz 1918'de yabancı güçlerin müdahalesiyle Baltık'ta Sovyet iktidarı düşürülüyor. Ağustos 1919: Alman ve Beyaz Polonya ordularının yardımıyla Litvanya'da Sovyet iktidarı düşürülüyor. Ocak 1920'de Letonya aynı güçlerin istilasına uğruyor. Bütün bu olaylar, genç Sovyet cumhuriyetlerine çokşey öğretti. Tabii ki birlik şartlarında ancak, geniş boyutlu saldırılar püskürtülebilir, karşılaşılan ağır engeller aşılabildi. Sonuçta; çok uluslu Sovyet Devleti çeşitli aşamalardan geçerek evrimleşti.

İç savaş ve müdahale döneminde Sovyet Cumhuriyetleri arasında askeri, politik ittifak oluştu. O dönemde orta köylülük ülke nüfusunun büyük bir bölümünü oluşturuyordu ve tarafsızlaştırılması ya da iç karşı-devrimlerine ve dış müdahalelere karşı proleter-yayı desteklemesi sağlanmalıydı. Kolçak ve Denikin'in provakasyonlarına ve "menşeviklerle" "sosyalist-devrimcilerin" demagojilerine rağmen bu gerçekleştirildi. Doğunun ve çevre uluslarının köylülerine özel bir yaklaşım gösterildi. Onlar, Kızıl Ordu'ya büyük destek verdiler. Partinin yarattığı örgütlenme ve doğal saygınlığın, güven sağlamada büyük katkıları oldu. Bu askeri bir ittifakın yolunu açtı. Sonuçta halklar Kızıl Ordu'yu kurtarıcıları olarak görmeye başladılar.

İç savaşın sonuna gelindiğinde Bağımsız Sovyet Cumhuriyetleri arasında **andlaşmaya dayalı ilişkiler biçimlenmişti**. Görece geri cumhuriyetleri ekonomik yardımlarla destekleme, cumhuriyetlerin ortak çıkarlarını gözeterek, diplomasi, dış ticaret gibi konularda güvene dayalı ilişkiler geliştirilip merkezileştirildi. İç savaş, dış müdahale ve bağlı olarak getirdiği sıkıntılar, Sovyet Cumhuriyetleri'nin çabalarını birleştirmelerini gerektiriyordu. Bu gereklilik, parti önderliğinde, bir bütün olarak Sovyet halkına anlatıldı ve onlar ikna edildi. Sonuçta sosyalist kuruluş için: Ekonomik planlamanın üstünlüklerinden yararlanılarak tüm ulusların kaynaklarının birleştirilmesi yoluna gidildi.

Nihayet, ortak görevlerin yerine getirilmesinde anlaşmalara dayalı ilişkiler yetersiz kalmaya başladı. Zaten pratikte RSFSC uluslararası ilişkilerde diğer cumhuriyetleri de temsil etmeye başlamıştı. Bu temsil sırasında diğer cumhuriyetlerin hakları titizlikle korunmuştu. Keza kapitalist ülkeler arasındaki çelişkilerden yararlanılarak kapitalist devletlerin ortak cephesinde gedik açılmış ve Sovyet Cumhuriyetleri'nin aldığı ortak tavır, emperyalist planları boşa çıkardı. Bu eskiden ezilen ulusların Sovyet Devleti'ne güvenini arttırdı ve Lenin'in; "**Birleşik bir diplomatik cephe planı**" hayata geçti.

Artık Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin ku-

rulması önünde bir engel kalmamıştı. 1922'de Sovyet Cumhuriyetleri'nin bir birlik oluşturması yönünde pratik adımlar atılıyor, arkasından 30 Aralık 1922 tarihinde toplanan TUM-BİRLİK SOVYETLER KONGRESİ ile S.S.C.B. kurulmuş oluyor.

Açıktır ki, çeşitli görevler arasında ulusal sorunun çözümü görevi özel bir yere sahiptir. O, bütün öteki sorunlardan daha fazla içtenlik, özveri ve açıklık gerektiriyor. Lenin'in deyimi ile "Proleter sınıf dayanışmasını hiçbirşey ulusal adaletsizlik kadar engelemez."

Büyük Ekim Devrimi'nin zaferi Asya, Afrika, Latin Amerika halklarında devrimleştirici etkilerde bulundu. Emperyalist boyunduruğundan kurtulmak için halkların verdikleri mücadelenin güçlenmesine yolaçtı. Sömürgeci kölelik sisteminin kaldırılması sürecine hız verdi. Orta ve batı Avrupa'da devrimci dalgalar yarattı.

İç savaş ve emperyalist savaştan bir harabeye dönen bu topraklar üzerinde "tek ülkede sosyalizm" in kurulabileceği kanıtlandı. 1940'lara gelindiğinde Avrupa'nın en geri ülkesi Avrupa'nın birinci, ABD'den sonra dünyanın ikinci sanayi ülkesi haline geldi. İkinci savaşın ağır yükü de SSCB'nin omuzlarına bindirilmişti. Savaşın faturası 20 milyon ölü 100 milyonlarca yaralı, yıkılmış bir ülke oldu.

Savaş sonrası faşizm bozguna uğradı, doğu Avrupa ülkelerinde halk demokrasileri kuruldu. Çin devrimi ve bunu izleyen sömürgecilik sistemini yıkan ulusal kurtuluş savaşları dönemi, sosyalizme olan umutları yükseltti. Başını SSCB'nin çektiği dünya sosyalist sistemi, kapitalist emperyalist ülkeler işçi sınıfı ve ulusal kurtuluş savaşlarının oluşturduğu devrimci güçler insanlığın geleceğini aydınlatmaya devam ediyor.

Ne var ki bugün işlerin pek iyi gitmediği görülüyor. Devrim dalgası 1980'li yıllardan bu yana durulmuş gibi. En zorlu dönemlerde bile engelleri aşmasını bilen, umutsuzluğu umuda dönüştüren sosyaller bu durgunluğu ve olumsuzlukları da aşacaklardır.

Sürecin burasında Sovyetler Birliği'nde Mikhail Gorbacov'un SBKP Genel Sekreterliğe gelişinin ardından yeni politikalar ortaya çıkmaya başladı. Başlatılan perestroyka (yeniden yapılanma) glasnost (açıklık) politikası yalnızca SSCB'de değil bütün dünyada yankılar uyandırıyor. Dış politika alanında, barış ve silahsızlanma, sistemler arasında gerilimi düşürme, bölgesel uyuşmazlıklara görüşmeler yoluyla çözüm bulma girişimleri daha şimdiden olumlu etkiler yarattı.

Kanımızca yeniden yapılanma ve açıklık politikası kabul bağlayan kimi sorunların aşılmasına olumlu katkılar getirecek. Yumuşama süreci, uluslararası sorunların çözümünü kolaylaştıracak ve gerilim tüccarlarına zarar verecektir. Doğu-Batı yakınlaşmasıyla Türkiye'nin stratejik önemi azalacak ve iki taraf arasında şantaj yaparak bundan maddi ve askeri alanda yararlanması güç olacaktır. Bundan emekçi Türk halkı zarar değil yarar görecektir. Öyle sanıyoruz ki Kürt sorunu da bundan olumlu etkilenecek ve uluslararası platformlara çıkması kolaylaşacaktır.

Azınlıklar ve Mülteciler

C. Şexani

En genel anlamıyla azınlık, bir topluluğun içinde veya bir yerde belli niteliklere sahip ve topluluğun geneline göre niceliksel olarak (sayıca) az olanları ifade eder.

Türkiye; Türkler ve Kürtler olmak üzere iki ulus ve birçok uluslaşmamış azınlıktan meydana gelmektedir. Kürtler Türkiye'de ulusal nitelik farklılıkları ve Türk ulusuna göre niceliksel azlıkları bakımından "azınlık" durumundadır. (Kimi kaynaklara göre Türkiye'de yaşayan Kürtler'in nüfusu 12 milyon ile 15 milyon arasında değişiyor)

Kürtlerin diğer azınlıklara göre ulusal nitelik göstermesi de; dil birliği, tarih birliği, kültür birliği, yurt birliği (toprak bütünlüğü) ve iktisadi yaşam birliği sağlamış olmalarındandır.

Kürtler sadece Türkiye'deki sınırlar içinde yaşamıyorlar. Onlar, I. Dünya Savaşı'ndan sonra iradeleri dışında yapay sınırlarla dört devlet arasında paylaştırıldılar. Kürtler'in Türkiye dışında yaşadıkları üç ülke İran, Irak ve Suriye'dir. Bunlar dışında Sovyetler Birliği'nde de az sayıda Kürt yaşıyor.

Türk devleti, Kürtleri tanımıyor, varlığını inkâr ve reddediyor. Anayasasında bile salt Kürtlerle ilgili birçok madde var. Örneğin dil yasağıyla ilgili 26 ve 28. maddelere bakalım:

Anayasanın 26.maddesinde, "*Herkes düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama veya yayma hakkına sahiptir. (...) Düşüncelerin açıklanması ve yazılmasında kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dil kullanılmaz.*" deniliyor.

28. madde de, "*Kanunla yasaklanmış herhangi bir dilde yayın yapılamaz*" hükmü yer alıyor.

Burada adı verilmeyen 'herhangi bir dil'in Kürtçe olduğu kesindir. Türkiye'de Kürtçe dışında yasak dil yoktur. Kürtçe dışında her dilden okuyabilir, yazabilir, müzik yapabilirsiniz. Kürtçeye gelince, bırakalım yayın ve dil yasağını "Kürt" kelimesi bile tabudur.

Çocukların en çok anadillerinde başarılı olabilecekleri pedagojik bir gerçekken, Kürt çocukları anadillerinde eğitim yapamıyorlar.

Kürtler Türkiye'de Kürtçe yayın yapamıyorlar. Folklorları yasaktır. Folklorları "Kürdübesk" veya "Türkçe sözlü Kürt halk müziği" vb. yöntemlerle saptırılarak icra ediliyor. Kürt kültürünün diğer öğeleri de yasaklanmıştır. Kürt halkı, Kürt edebiyatı hakkında da yeterli bilgi sahibi değildir.

Bu yasaklar ve baskılarla, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 14. maddesi ile Lozan Antlaşması'nın 39. maddesinin ihlâl edildiği ise açıktır.

Uluslararası Anlaşma ve Sözleşmeler Karşısında Yasaklar

Azınlıkların hak ve özgürlüklerini de içeren Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 14. maddesi; *Konvansiyonda belirtilen hakların cins, ırk, renk, dil, din, politik ya da diğer görüşler, ulusal ve sosyal köken, ulusal bir azınlığa mensup olmak, mülkiyet, doğuş ve diğer statü ne olursa olsun ayırım yapılmadan kullanılacağı* hükmünü getirmektedir.

Lozan Antlaşması'nın ilgili hükümleri de *"hiçbir Türk vatandaşına özel konuşmalarda, ticari ve dinsel yaşamda, basında ya da her türden yayınlarda ya da umumi toplantılarda herhangi bir dilin özgürce kullanılmasında hiç bir kısıtlama getirmemeyi"* öngörmektedir. Antlaşma uyarınca, resmi dilin yanısıra Türkçeden başka bir dil kullanan Türk yurttaşlarına mahke-

melerde sözlü olarak kendi dillerini kullanmaları için gerekli kolaylıklar sağlanacaktır.

Görüldüğü gibi Türkiye, Kürt diline karşı baskıcı ve yasaklayıcı tutumuyla taraf olduğu Antlaşmaları ve Sözleşmeleri ihlâl etmektedir.

Kürdistan'ın ekonomik kaynakları adeta talan edilerek metropollere aktarılıyor. Sanayiye yönelik yatırımlar yapılmıyor. Kürt halkı, uygulanan politikalar sonucu her geçen gün daha da yoksullaştırılıyor. Talan edilen kaynaklardan belli bir pay alan işbirlikçi Kürt burjuvazisi de aldığı bu paydan elde ettiği güçle Kürt halkının daha çok sömürülmesine araç oluyor.

Türkiye'de sadece Kürtler, *"orman bölgelerini korumak"* ya da *"dağınık yerleşim yerlerini birleştirmek"* gibi saçmasapan nedenlerle yurtlarından toplu olarak sürülüyorlar.

İşkencelerden ve toplumsal baskılardan da en çok Kürt halkı nasibini alıyor. Basına yansıyıp uzun süre Mecliste tartışılan "Bingöl'lü öğretmen" Sıddık Bilgin olayı ve Cizre Yeşilyurt'ta "bok yedirtme" olayı türü örnekler hâlâ hafızalardan silinmemiştir ve silinmeyecektir.

Son günlerde Siirt'te 3 adet toplu mezar bulundu. Dalyan'daki kaplumbağlara, Sibirya'daki balinalara, Bulgaristan'dan gelen Türk soylu göçmenlere o ölçüde duyarlı olan çevrelerin; toplu mezarlara, baskılara, toplumsal işkencelere ve cezaevlerindeki direnişlere duyarsızlığının mantığını anlamak mümkün değildir...

Kürtler, Türkiye'de ulusal bayramları Newroz'u kutlayamıyorlar, oysa İran'da bile bu bayram resmen kutlanıyor. Bu yıl Kürt yerleşim bölgelerindeki kamu kuruluşlarına ve genele açık yerlere astırılan bir yazıda, Newroz'un Türk bayramı olduğu söyleniyor. Burada, bir Kürt tarihsel değeri olan ve zulme, sömürüye karşı direnişin simgesi kabul edilen Newroz'a sahip çıkılmasının yanlışlığı için bir yanı, gerçekten bu bir geleneksel "Türk bayramı" ise o halde neden kutlanması yasaklanıyor, sorusu geliyor aklı...

Öte yandan Kürt halkının tarihi gizlenmeye çalışılıyor. Kürt çocuklarına -genelde tüm çocuklara-, ırkçı-şoven ve asimileye dönük, yalan yanlış bir tarih bilinci veriliyor. Sözelimi Şeyh Sait İsyanı ulusal niteliği gizlenip, gerici ve İngiliz ajanları tarafından tezgâhlanmış bir hareket olarak yansıtılmaya ve enjekte edilmeye çalışılır. Türkiye'de tarih kitaplarında Kürtlerle ve Kürdistan'la ilgili objektif hiç bir şey göremezsiniz. Çünkü tarih yazıcılığı, Kürtlerin tarihsel değerlerine saldıran, Kürt tarihini gizleyen, objektif olmayan, yanlış ve önyargılı bir şekilde işliyor.

Kürdistan'ın büyük bir bölümü "olağanüstü hal kanunları" ve Olağanüstü Hal Bölge Valiliği (Genel Valilik) ile yönetiliyor. Kürt yerleşim birimlerinde psikolojik yıkım yaratacak yoğunlukta polis, jandarma ve asker bulunduruluyor. Buradaki militarist güçler aracılı-

ğıyla halk üzerinde büyük bir baskı ve eziyet uygulanıyor.

Tamamıyla siyasal nedenlerle yaratılmış olan Türkiye'deki Kürt azınlığın acı yaşam gerçeği doğru algılanıp çözüme kavuşturulmadıkça, Türkiye ve Ortadoğu'da istikrarın sağlanamayacağı su götürmez bir gerçektir.

Mülteciler Sorunu

İkinci Dünya Savaşı sonrasında en uzun süreli savaşı olan İran-İrak Savaşı'nın, iki ülkeye hem maddi hem de insan kaybı oldukça yüksek oldu. Savaşta 1 milyondan fazla insan öldürüldü, milyonlarca insan sakat bırakıldı. Savaşın iki ülkeye verdiği maddi zarar ise 400 milyar doların üzerindedir.

Savaşın 8. yılında silahlar sustu, diplomasi konuşmaya başladı. Savaşın başındanberi İran'ın Ortadoğu'da güçlenmesinden korkan büyük devletlerin desteklediği Irak sömürgeciliği, bu destek ve yardımların kesilmeyeceğini bildiğinden olsa gerek, barış masasına güçlü oturabilmek amacıyla, Güney Kürdistan'da yurtsever güçleri dağıtmak, Irak'ın kuzeyinde denetimi ele geçirmek için Irak Kürdistan'ında bir soykırıma (jenosid) girişti. Saddam faşizminin bu soykırımı Nazi vahşetinden pek farklı değildi. Irak, bombe-i kimyalarla (kimyasal bombalar) Kürt halkına karşı giriştiği saldırıda, her türlü insanî değer yargılarını ve etik değerleri çiğniyor, insanlık suçu işliyordu.

17 Mart 1988 günü Irak Hava Kuvvetleri Güney Kürdistan'daki Halepçe, Düceyde, İnad, Sirva kasabalarına kimyasal silahlar attı. Siyanür, hardal ve sinir gazının kullanıldığı bombardıman sonucu, kimyasal silahlara karşı nasıl korunacağını bilmeyen çocuk, genç, yaşlı, kadın ve erkek 5000'in üzerinde insan yaşamını yitirdi. 5 Eylül'e kadar süren saldırılar sonucu yaşamını yitirenlerin sayısı 10.000'i geçiyordu.

Oysa kimyasal silahların savaşlarda kullanılması 1989 ve 1907 tarihlerinde yapılan **Lahey Konferanslarında**, yasaklanmıştı. Ancak buna rağmen, I. Dünya Savaşında kullanılmıştı.

4 Mayıs 1925'te Cenevre'de 47 devletin katıldığı Uluslararası Konferansta "**Boğucu, zehirleyici ya da benzeri etkisi olan gazlarla bakteriyolojik araçların savaşta kullanılmasını yasaklayan Protokol**" imzalanmıştır. Bu Protokol'ü sonradan onaylayan 100 devletten biri de Irak'tır. Görüldüğü gibi Irak, kendi onayladığı Protokol'ü ihlâl etmiştir.

Kullanılan kimyasal silahların yarattığı kesin ölümden kaçan kadın, yaşlı, çocuk ve bunların korunmasıyla görevli peshmergelerden oluşan onbinlerce Kürt, Türkiye sınırına dayandı. (Onların kaçtığı güç, Irak Ordusu değil, görülmeyen düşmandı, zehir bulutlarıydı.)

Türkiye, önceleri güçlük çıkarmasına rağmen 1 Eylül 1988 günü MGK'de kabul edilmesi sonucu faşist katliamdan kaçan Kürtleri "insanî amaçlarla" kabul etti. Kabul etmesine rağmen statüleri belirlenmedi. Oysa Türkiye, sınırı açmakla Kürtlerin "mültecilik" statülerini kabul etmiş bulunuyordu. Buna rağmen, sığınmacı Kürtler resmi ağızlara göre "konuklarımız"dılar.

Mültecilik Nedir?

Kesin bir ölümden kaçarak Türkiye'ye sığınan Kürtlere "mültecilik" statüsü tanınmadı. Şimdi kimlere "mülteci" dendiğine bakalım.

En geniş anlamıyla **mülteci; ırkı, dinî, tabiyeti, mensup olduğu etnik veya ulusal yapı dolayısıyla ya da siyasal görüşleri nedeniyle, takibata uğrayacağından, her türlü baskı ve işkence göreceğinden, hatta bunlardan dolayı öldürülmek korkusundan dolayı uyuğunda bulunduğu ülkeden ayrılmak zorunda kalan, bu ülkenin korunmasından yararlanamayan veya bu korkudan dolayı dönmek istemeyen kimselere denir.**

Mültecilik, kişi bazında olabildiği gibi grup bazında da olabilir.

Mülteciliğin bu tanımından, mülteciliğin bir hak olduğunu hem de insan haklarının esasını oluşturan "yaşama hakkı"nın bir emrikasyonu olduğunu çıkarabiliriz.

Kürt mültecilere resmi olarak mültecilik statüsünün verilmemesi, onlara gelecek uluslararası yardımı

da engelledi. Sözgelemi bu nedenle *BM Mülteciler Yüksek Komiserliği*'ne uluslararası yardım için resmi başvuru yapılamadı. Mültecilere uluslararası yardımı organize eden, bu alanda ilgili devlet ve kuruluşlara muhatap olacak örgüt *BM Mülteciler Yüksek Komiserliği*'dir. Uluslararası yardımlar bu kuruluş aracılığıyla yapılır.

Kürt mültecilerin uluslararası yardımlardan faydalanması için gerekli prosedüre uymayan dönemin Hükümet Başkanı Özal, yaptığı kabaca bir hesapla mültecilerin 300 milyon dolarla kışı çıkarabileceğini söylüyordu. Bu meblağı da gerekli prosedüre uymadığı halde, uluslararası yardım olarak alabilmek için, Büyükelçiliklere haber yolladı. Tabii gerekli prosedüre uyulmadığı için yardım da verilemedi.

Uluslararası yardım böylece önlendiği gibi, büyük bölümü yakın akrabaları olan çevredeki insanlardan veya Türkiye metropollerinden gelen ve gelecek yardımlar da, "biz gerekli olan şeyleri veriyoruz" denilerek engellendi.

"Konuklarımız" sınırdan girer girmez, Türkiye Kürtleri, basın mensupları ve uluslararası heyetlerle ilişkileri kesildi. **Geçici barınma merkezleri**" denilen etrafı dikenli tellerle çevrili ve çevreleri polis ve asker kaynayan çadır-kamlara alınmak suretiyle enterne edildiler. 4 Eylül 1988 günü Irak helikopterleri Türkiye'nin sınırlarını aşip Kürt köylerini ve bu "konuklar"ı bombalayabildiler. Geçmişten beri birçok olumsuz sınava olan Türkiye'nin bu olaya tepkisi de yasak savma kabildendi.

Hükümetin "konuklar"ına iyilikleri bunlarla da bitmiyor...

Yine en temel insan haklarından biri olan "**eğitim**" ve "**seyahat**" hakları ellerinden alındı. Öte yandan ekonomik faaliyetleri önlenerek, temel insan haklarından biri olan "**varlığını sürdürme**" hakları veya en alt düzeyde "**ekonomik güvenlik**" hakları ellerinden alındı.

"Geçici barınma merkezleri" adıyla yerleştirildikleri Kızıltepe çadır-kampıyla, Diyarbakır ve Muş'taki altyapısı neredeyse yok kabul edilebilecek, soğuktan çocukların öldüğü ağır yaşam koşulları gözönüne alındığında "**barınma hakkı**"nın da ne ölçüde gerçekleştirildiği kolaylıkla anlaşılır.

Enterne edilmeleri sonucu "konuklar"ın dış dünya ile ilişkileri kesildi. Dış dünya ile ilişkiyi sadece radyo ile kurabiliyorlar. Kendi durumları ve dünyada olup-bitenler konusunda sağlıklı enformasyon edinemiyorlar. Enformasyon edinme de bir haktır. Hem de temel insan haklarından biri.

Ayrıca Mersin Limanının, kimyasal silah üretiminde kullanılan kimyasal madde sevkiyatında önemli bir liman olduğu da kanıtlandı. (Bkz. Hürriyet, 17 Nisan 1988)

Yukarıdanberi anlatılanlardan da anlaşılacağı gibi,

dünyanın hiç bir yerinde yapılmayan bu işlemlerle Hükümet "konuklar"ına "mülteci" değil, "esir" maumelesi yapıyor. Uygulamalara bakılınca bu "konuklar"ın hiç de "insanî amaçlar"la kabul edilmedikleri; bunların, birçok zorunluluklar sonucu kabul edilmiş "zoraki konuklar" oldukları anlaşılıyor. Bu zorunlulukları şöylece sıralamak mümkün:

a) Kürt mültecilerle birlikte gelen, onları korumakla görevli peşmergeler silahlarından arındırılarak, belli bir süre için de olsa mücadele alanlarından uzak tutulmaları sağlanacaktı.

b) Özal'ın da ilgili MGK toplantısında itiraf ettiği gibi, sınırların açılmasıyla, içerde ve dışarda Türkiye aleyhinde oluşan olumsuz imaj belli ölçüde giderilecek, bu anlamda Batılılara bir "ders" verilecekti. Ancak bu amaç kısa zamanda fiyaskoyla sonuçlandı, çünkü bu insanların yaşam koşullarının kötülüğü bir yana, baskı, zulüm ve işkence haberleri de iç ve dış basına yansımaya devam ediyordu. Hele Yeşilyurt'taki "bok yedirme" olayı ile "toplu mezarlar" herşeyin üstüne tuz-biber ekliyor, yaratılmak istenen olumlu imaj silip süpürüyordu..

c) Başka bir amaç da, bu "zoraki konuklar"ı bölgedeki (Ortadoğu'daki) ulusal örgütlenmeler karşısında bir denge unsuru olarak kullanmak olabilir.

d) Bize göre en önemli nedenlerden biri de, büyük bölümü zaten akrabası ya da aşiretđaşı olan yöredeki Türkiye Kürtlerinin onlara sahip çıkması, başka bir söyleyişle yerli halkın bu konudaki duyarlılığının iyi değerlendirilmiş olmasıdır. Bu gerçeği, bir askeri yetkili de 4 Eylül 1988 tarihli 2000'e Doğr Dergisinde dile getiriyordu.

Türkiye'deki Kürt Mültecilerin Hukuki Durumları Ve İlgili "İltica Hukuku"

Türkiye'de mültecilerle ilgili "İltica Hukuku" iç ve uluslararası düzenlemelerden oluşmaktadır. İltica Hukuku'nun iç düzenlemeleri 1934 yılında çıkarılan 2510 sayılı **İşkân Kanunu** ile yapılmıştır. Konuyla ilgili uluslararası düzenlemeleri de onaylamış; bunlardan bazılarını da ayrıca İş Hukukuna aktarmıştır.

14 Haziran 1934 tarihinde çıkarılıp 21 Haziran 1934'te 2733 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan İşkân Kanunu, Türkiye'de yaşayan insanları "ırk" ayrımına göre sınıflandırıyor. Türk soyuna mensup insanlar Türkiye'nin aslı elemanları sayılırken; diğer insanlar Çingeneler, anarşistler ve casuslarla birlikte ikinci sınıf statüdedirler. 4. Maddeye göre, bunlar, *Türk soyuna mensup olmayanlar*"dır.

Aynı anlayışın Kanunda, mültecilerle ilgili düzenlemelerde de egemen olduğunu görüyoruz. İşkân Kanununun 3. maddesine göre, "*Türkiye'ye yerleşmek maksadıyla dışardan gelen Türk soyu meskun ve göçebe fertler, aşiretler ve Türk kültürüne bağlı mes-*

kun kimseler, Dahiliye Vekilliğinin mütalâası alınmak suretiyle Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekilliğinin emriyle kabul olunurlar". Türk soylu olmayanlar ise, "Hükümetten yardım istemeseler de, Hükümetin göstereceği yerde yurt tutmaya ve Hükümetin izni olmadıkça buralarda kalmaya mecburdurlar".

Türk soylu mültecilere "muhacir" denir. Kanunda, bunlara her türlü maddi ve manevi yardım öngörülmüyor. Kimlerin ve hangi memleketler halkının Türk kültürüne bağlı sayılacağı "İcra Vekilleri kararıyla tesbit" olunurken, öbür mülteciler hakkında "Dahiliye Vekilliğince Vatandaşlık Kanunu ahkâmının (hükümleri) uygulanması" öngörülmüyor.

Buradaki "Türk kültürüne bağlı" ve "öbür mülteciler ibareleri ırkçı ve ayrımcı bir anlayışı açıkça gösteriyor.

Kuşkusuz bu durum, hukukun temel ilkelerinden olan "eşitlik" ilkesine ters düşüyor. Açıkta ki bu tutum "Herkes ırk, renk, cinsiyet, din, siyasi veya diğer herhangi bir akide, milli veya içtimai menşee veya başka herhangi bir fark gözetmeksizin işbu Beynamede ilan olunan bütün haklardan ve hürriyetlerden istifade eder" diyen İnsan Hakları Evrensel Beynamesi'nin 2. maddesiyle de açıkça çelişiyor. Aynı zamanda mültecilerin statüsüyle ilgili Uluslararası İltica Hukukuna temel olan İnsan Hakları Evrensel Beynamesinin "Herkesin zulüm altında başka ülkelere iltica etme ve iltica olanaklarından yararlanma hakkı"nın 14. maddesine de ters düşüyor bu durum.

Şimdi, ilgili Sözleşme ve Anlaşmaları -Türkiye'nin koyduğu çekinceleri de gözeterek- Kürt sığınmacılarla ilgili uygulamalarda görelim.

28 Temmuz 1951 tarihinde Cenevre'de imzalanan "Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme", kimlerin mülteci sayılacaklarını, mültecilerin sahip olduğu hakları ve yükümlülükleri belirtmektedir.

Sözleşmenin 1. maddesinin (A) fıkrasında "mülteci" deyiminin kimlere uygulanacağı açıklanmıştır. 1. maddenin A fıkrasının 2. bendinde, "...1 Ocak 1951 den evvel cereyan eden hadiseler..." denilerek bir zaman sınırlaması konuyor. 1 (B-1)de ise "...1 Ocak 1951'den evvel cereyan eden hadiseler..." ibaresinin,

a) 1 Ocak 1951'den evvel Avrupa'da cereyan eden hadiseler,

b) 1 Ocak 1951'den evvel Avrupa'da veya başka bir yerde cereyan eden hadiseler, manasında anlaşılacağı belirtiliyor.

Burda da bir coğrafik sınırlama var. Türkiye, Sözleşme onayının ilişik Deklerasyonunda bu sınırlamalar doğrultusunda çekince koyarak Sözleşmeyi, 29 Ağustos 1961 tarih ve 359 sayılı Kanunla onayladı. Türkiye Protokol'ü, "1 Ocak 1951'den evvel Avrupa'da cereyan eden hadiseler" çekincesiyle kabul etti.

BM Genel Kurulu'nun 16 Aralık 1966 tarih ve 2198 sayılı kararıyla Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme'nin, zaman ve coğrafik bakımdan değişikliğini öngören yeni "Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Protokol" kabul edildi, Yeni Protokol'ün 2. maddesi zaman sınırlamasını, 3. maddesi coğrafik sınırlamayı kaldırıyor.

Türkiye 16 Aralık 1966 tarihli Protokol'ü onaylayan, "Avrupa'da cereyan eden hadiseler..." çekincesiyle onaylıyor. Türkiye, bu çekinceyle Avrupa dışından gelen mültecileri kabul etmeyeceğini ileri sürebilir. Nitekim Kürt mültecilerle ilgili olarak bunu ileri sürüp mültecilik statülerini kabul etmedi. Ancak yalnızca Kürtlere yönelik bu uygulama, Türkiye'nin de taraf olduğu İHEB'nin 2. ve 14. maddelerine ters düşüyor. Açıkta ki, eşitlik ilkesine siyasi nitelikte bir sorun olarak dünya komuoyunun gündeminde.

Çünkü Türkiye, savaş dolayısıyla İran'dan gelip iltica girişiminde bulunanların başvurularını kabul etmiş ve onlara 'mülteci' statüsü vermiştir. 1988 sonlarına doğru Türkiye'deki İranlı mülteci sayısının 500 bini aştığı tahmin ediliyordu.

Kenan Evren'in emriyle, Pakistan'a sığınmış bulunan Afganistan'lı Türklere 450 ailenin de getirilerek, bunların büyük bölümünün barınma sorunları da hemen çözümlenerek en verimli Kürt topraklarına yerleştirildikleri de biliniyor. Bilindiği gibi bunların kabulleri ve iskânları da 17 Mart 1982 tarih ve 2641 nolu kanunla düzenlendi.

Sonuç

1966 Protokolünü coğrafik sınırlama ile onaylayan Türkiye, her nedense bu sınırlamayı sadece Kürt mültecilere uyguluyor. Avrupa dışından İran'dan gelen mültecileri kabul ediyor, Afganistan'dan getirdiği 'soydaş'larını kabul ederek en verimli topraklara yerleştiriyor; ancak yine bir asya ülkesi olan İran'dan gelen Kürt mültecilere aynı statüyü vermeye yanaşmıyor. Oysa sınırları açıp bu insanları kabul etmekle zaten onların ilticacılığını fiilen kabul etmiş oluyor. Üstelik bu insanlar kesin bir kimyasal ölümden kaçarak geliyorlar.

O halde hukukun eşitlik ilkesi gereğince, Kürt sığınmacılara da derhal "mülteci" statüsü verilmeli ve onlar da öteki mültecilerin sahip oldukları haklardan yararlanmalıdırlar. Çünkü hem hukuk, hem insanlık bunu gerektiriyor...

"Şeyh Sait İsyanı ve Kürt Ulusal Hakları" Konusunda 1926'da Başvekil İsmet Paşa'ya Gönderilen Mektup

Nesimi FIRATLI

Başta Cumhuriyet dönemi olmak üzere bu topraklarda yaşayan halkların tarihlerinin yeniden yazılması gerektiği, öteden beri halklar olgusunu ve Türkiye gerçeğini doğru algılayan sosyalistlerce söylenegelmektedir. Burjuvazi cevaz verdiği için "resmî tarihçiler" projektörlerini Osmanlı toplumuna çevirdiler ama Cumhuriyet tarihini de kendi dünya görüşlerine göre belirleyip tabulaştırdılar. Sosyalistlerimiz ise Osmanlı toplumunu kıyasıya yargı-larken, kısmen şartlanmışlıklardan kısmen de korkularından başta M.Kemal dönemi olmak üzere Cumhuriyet dönemini objektif olarak irdelemeye yanaşmadılar. Resmî tarihin tabulaştırdığı konuların başında ise açıktır ki 'haklar sorunu', en başta da Kürt sorunu geliyor.

Sosyalist düşüncenin yaygınlaşmasına paralel olarak son 15-20 yıl içinde bu konuda önemli adımlar atıldığı yadsınamaz. Ancak yine de burjuvazinin koyduğu ambargo yüzünden ana belgelerin ortaya serilememesi, birçok demokrat ve sosyalistte eski hataların sürmesine yolaçabiliyor.

Burjuvazinin, daha ilkokuldan başlayarak insanlarımızı şartlandığı önemli olaylardan biri de "**Şeyh Sait İsyanı**"dır. Bu isyanın gerçek boyutları son dönemlerde kısmen açıklanmaya çalışılmış, ancak bilinen nedenlerle yeterince kamuoyuna malolamamıştır. Kürt halkının ulusal-demokratik haklarını sosyalist hareketin gündemine getiren, başka bir deyişle sosya-

list hareketle kaynaştıran kimi siyasi hareketlerden sonra, başta **İsmail Beşikçi** olmak üzere, **Mete Tunçay**, **Yalçın Küçük** ve -kısmen de- **Doğan Avcıoğlu** bazı gerçeklere parmak bastılar. Sözkonusu yazarlar, Şeyh Sait İsyanı'nı değerlendirirken de, özellikle Şark İstiklal Mahkemesi Başkanı Mazhar Müfit (Kansu)'nun, idam kararlarını açıklarken söylediği şu sözlerden yola çıkarak, "**hareketin özde ulusal bir hareket olduğunu**" kabul ederler: "**Kimimiz hasis şahsi menfaatlerinize bir zümreyi alet, kiminiz ecnebi kışkırtmasını ve siyasi hırslarını rehber ederek, hepimiz bir noktaya yani m ü s t a k i l K ü r d i s t a n teşkiline**

doğru yürüdünüz." (bkz. Behçet Cemal: **Şeyh Sait İsyanı**, İst., 1955, s.113)

Toplumsal Kurtuluş dergisi aracılığıyla konu yeniden tartışma gündemine geldi. Rasih Nuri İleri'nin yanlış yaklaşımından sonra, konu Behram Arda tarafından kimi yabancı kaynaklara da dayanılarak oldukça özlü biçimde ortaya serildi.

Aslında, Behram Arda'nın getirdiği kanıtlar dışında hareketin gerçek boyutunu oluşturan ulusalılığına ilişkin yığınla bilgi ve belge var bugün elimizde. Ancak biz şimdilik bunu ayrıntılı bir incelemeye bırakarak, bu konudaki bir **tarihsel belgeyi** vermekle yetineceğiz.

Sözünü ettiğimiz belge, Şeyh Sait İsyanı'ndan bir yıl sonra 20 Mayıs 1926 tarihinde zamanın Başvekil

İsmet Paşa'ya hitaben yazılıp gönderilmiş, **Şeyh Sait İsyanı**'nı değerlendiren ve "**Kürt Ulusal İstekleri**"ni içeren bir muhtıra-mektuptur. Muhtıra-mektubun, bu konuda **Cemiyet-i Akvam**'a verilen mektuba koşut düştüğü anlaşılmaktadır. Bu mektubun ve kimi benzerlerinin Batı'daki araştırma enstitülerinde bulunduğu bilinir. Mektup, 1933 yılında Kürdolog Celadet Ali Bedirhan tarafından "**Türkiye Reiscumhuru Gazi M. Kemal Hazretlerine** (gönderilen) **Açık Mektup**"-tan yedi yıl önce Türk yönetimine resmî bir başvuru niteliği taşıdığı için ayrıca önemlidir.

İsmet Paşa'nın Olaya Yaklaşımı

İsmet Paşa'nın olaya yaklaşımını gösteren iki kaynak var bugün elimizde. Biri Abdi İpekçi'nin kendisiyle yaptığı bir röportaj (**İnönü Atatürk'ü Anlatıyor**, Cem Yayınları, 1968); ikincisi 2 ciltlik "**Hatıralar**"ı (Bilgi yay. 1985, 1988).

İnönü, Abdi İpekçi'nin kendisiyle yaptığı röportajda sözkonusu hareketi "**doğu isyanı bir irtica idi**" (s. 25-26) biçiminde özetler. İnönü, "hatıralar"ında da aynı görüşleri tekrarlar ve sözkonusu eylemi bir "**silahlı irtica hareketi**" (s. 201) olarak nitelendirir. Başka bir yerde Şeyh Sait'in hareket sırasında dini sloganlarla ortaya çıktığını belirten İnönü, "**... Şeyh Sait, isyan hareketini, böylece bütün memlekete millî bir hareket olarak değil, bir din hareketi olarak gösteriyor.**" (s. 201) diyerek dolaylı olarak hareketin ulusal yönünü de vurgulamak zorunda kalır.

Hatıralar'ın bir başka bölümünde de, "**Millî Mücadele esnasında ve Lozan müzakereleri devam ederken, Kürtler umumi olarak Türk camiasında bulundular ve memleket birliğini muhafaza etmek millî hükümeti kuvvetli bulundurmak için arzu ile yardımcı oldular**" (s. 202) dedikten sonra sözlerini şöyle sürdürür: "**... Şeyh Sait İsyanı, Kürtlerin bu umumi tutumundan ayrılan ilk işarettir. Bununla beraber bu isyanın sebepleri arasında Doğu Anadolu'daki sosyal meseleler üzerinde düşünmek icap eder.**" (s. 203)

İsmet Paşa, "**Şeyh Sait isyanının doğrudan doğruya İngilizlerin hazırladığı veya meydana çıkardığı hakkında kesin deliller bulunamadığı**"nı da sözlerine ekler (s.202).

Neden İsmet Paşa'ya

Kürt milliyetçi aydınları tarafından mektubun "**Türkiye Genç Cumhuriyeti**" adına Başvekil İsmet Paşa'ya gönderilmesinin birkaç nedeni olmalı. Bir kez İsmet Paşa da Kürt kökenli bir aileden gelmektedir, bu nedenle sorunu daha iyi algılayacağı, duyumsayacağı düşünülmüş olmalı. İkincisi, İsmet Paşa'nın Lozan'da "**Türklerin ve Kürtlerin temsilcisi olarak bulunduğunu**" açıkça ifade etmesidir. Bu tezle Lozan'da bulunan ve antlaşmayı imzalayan İsmet Paşa, sorunun öncelikli muhatapları arasındadır. Üçüncüsü, İs-

met Paşa Şeyh Sait İsyanı sırasında pasif kalmakla suçlanan Fethi Okyar'ın yerine hükümeti kurmakla görevlendirilmiş ve isyanın bastırılması konusunda cezri önlemler almış bir kişidir. Bu yönüyle, iki yıllık süre içinde bu paradoksu yaşamış bir insandır. Bu nedenle mektup, gönderildiği tarihte Başbakanlık görevini yürüten İsmet Paşa'nın kişiliğinde "**Türkiye Genç Cumhuriyeti**"ni ikaz etmek" amacıyla ona hitaben yazılmış olmalı.

Mektubu gönderen Kürt aydınlarının kimliği sorununa gelince. Mektupta belirli bir ad yerine "**Kürt aydınları**" gibi genel bir tanım kullanılıyor. Ancak mektubu gönderenlerin, o dönemin yurt dışına çıkmış etkin Kürt aydınları olduğu kolayca tahmin edilebilir.

Mektubun, olayları yakından yaşayan ve izleyen Kürt aydınlarından bir bölümünce, isyan sonrasında Kemalist yönetimce hazırlanan "**Şark Islahat Planı**"ndan hemen sonra gönderildiği anlaşılmaktadır.

Yukarıda da vurguladığımız gibi, mektup, Şeyh Sait İsyanı'nı değerlendiren tarihsel bir belge olmasının yanı sıra, o zamanki Kürt-Türk ilişkilerini boyutlarını yansıtmaya, o zamanki aydınların gözüyle Kürt sorununu irdelemesi ve bugüne de birçok mesajlar sunması açısından son derece önemlidir.

Kürt Metalim-i Millisi (=Kürt Ulusal İstekleri)*

Muhterem Paşa Hazretleri,

Türk ve Kürk milletlerinin hal ve istikbâllerini soğukkanlılıkla tetkik ederek bu iki milletin siyasi, iktisadi, içtimai menafii (çıkarları) dolayısı ile müştereken yaşamakla ancak idame-i hayat edebilecekleri (hayatlarını sürdürebilecekleri) hususunda beslediğimiz kanaat-ı fikriye ve vicdaniyeyi (düşünsel ve vicdanî kanıyı) bir kat daha tersin ederek (sağlamlaştırarak) cidden bu iki kardeş milletin müştereken maruz kaldıkları ve bahusus kalacakları müstakbel mahuf ve endişenâk vaziyetten tevahhuş ederek (gelecekteki korkunç ve kuşku verici durumdan korkarak) şahsi değil mensubiyetiyle müftechir bulunduğumuz Kürt milletinin menafi-i haliye ve istikbaliyesi (şimdiki ve gelecekteki çıkarları) dolayısıyla bir kaç satırla sizi, hakikatte Türkiye Genç Cumhuriyetini ikaz etmeği ve mümkün olduğu kadar hissiyattan tecerrüt ile (duygusallıktan kaçınarak) efkâr ve mütalâat-ı âcizanemizi (düşünce ve görüşlerimizi) arzı millî bir vazife bildik.

Kürtlüğün Osmanlılık dahilindeki hizmet ve sadakatı bahusus Cihan Harbi'nde, Kafkas cephesinden Basra Körfezi'ne kadar cansiperane hizmeti ve en nihayet Sevr Muahedesi'nden sonraki kahramanlık ve fedakârlığını tadattan hazerle (saymaktan kaçınarak) sizi rahatsız ve tasdi etmemek (sıkırmamak) için millî endişelerimizi muhtasar olarak (kısaca) arz etmekle kesm-i şeref eyleriz (şeref duyuruz).

* Parantez içindeki sadeleştirmeler, metnin anlaşılmasına yardımcı olmak için tarafımızdan yapıldı.

Milyonlardan ibaret koca bir Kürt milleti kadim (çok eskilere dayanan) lisanı ile ve edebiyatı ile, seciyesiyle ve vataniyle mevcuttur. Kurun-u ulâdan (ilkçağdan) bugüne kadar millî, içtimaî her cereyana karşı seciyesini, şahsiyet-i milliye ve kudsiyetini (karakterini, ulusal kimliğini ve kutsallığını) muhafaza edebildiği gibi birçok içtimaî, siyâsî ve iktisadî tazyiklere rağmen kendisine civar olan **Gildanî, Asurî, İnan, Ermeni** ve saire gibi akvam-ı muhtelifeyi (çeşitli kavimleri, halkları) beyi ve temsil etmek (kendisine katma ve temsil etme) kudret ve meziyetini dahi göstermiştir. Bu hususta halihazırda lisan ve edebiyatıyla, vataniyle, kesif (yoğun) nüfusuyla koca bir Kürt dünyasının mevcudiyeti mütalâzımın hakikat olduğunu isbata kâfidir zannederiz.

Maziden sarfınazar (geçmiş bir yana bırakarak) şu birkaç sene zarfındaki Kürtlük cereyanı lütfen nazar-ı insaf ve itidal ile (soğukkanlılıkla) tetkik ve mütalâa buyurulursa bu milletin kabiliyet-i hayatiyeyi tamamıyla taşıyacak kudret, mezaya-yı matlûbiyi haiz olduğu (hak isteme düzeyine sahip olduğu) hakikati tebellür eder (ortaya çıkar) sanırız.

Kürt milletinin son zamanlarda bilzarur (zorunlu olarak) yaptığı **inkılâb** ve **ihtilâl** ile⁽¹⁾ ne mühim bir rol oynadığı bhusus Türk ve Kürt milletlerinin müstakbel iktisadiyat ve içtimaiyatı için mühim bir kilit olan Musul meselesinde⁽²⁾ ne müessir bir rol icra eylediğini pekâla takdir buyursunuz. **Hakikatte bir ihtilâlden ziyade bir inkılâp olan Şubat-321/1925 Kürt azim kıyâm-ı millisinden**⁽³⁾ (büyük Kürt ulusal ayaklanmasından) Türkiye Cumhuriyeti herhalde birçok hakaika mutallı olmuştur (gerçeklere tanık olmuştur). Bu hususta dökülen bütün masum kanların mesuliyet-i azimesi (büyük sorumluluğu) Kürt ihtilâlcilerine değil, doğrudan doğruya Türkiye Cumhuriyeti'ne ait ve racidir (dönüktür). Çünkü, genç Cumhuriyeti idare eden eâzım (büyükler, liderler) bu ihtilâl ve inkılâp ruhunu muslihâne (barışçı, uzlaştırıcı, arabulcu) bir tarzda pek kolaylıkla teskin edebilirken "**kan ve demir siyaseti**" ile mahv ve imha (yoketme) politikasını ihtilâlcilere, Kürt milletine reva gördü. Bu vaziyetten maatteessür (ne yazık ki) ne Kürtler ne de Türkler istifade etti. Halihazır siyasetin idame ve ibkasına ısrar buyurlarsa (mevcut politikanın yürütülmesinde ve kalıcılaştırılmasında direnilirse) Kürtlük âleminden sarfınazar (vazgeçmiş) Türklüğün yalnız bugün için değil yarın dahi müşkül ve mahuf vaziyetler (güç ve korkunç durumlar) karşısında kalmayacağını kim temin edebilir?

Bu acı hakikate ihtilâlin son demlerine kadar mütehasis ve mutakit (anlayışlı ve sorumluluk sahibi) bulunuyor, katiyen kan dökülmek taraftarı değildik. Ne yapalım ki bıçak kemiğe dayandı, acı hakikat dolayısıyla Şubat-1925 ihtilali'ni yapmakla milletimizi müdafaaya muzdar kaldık (mecbur kaldık) İhtilâl ile alakadar olan eşhasın (şahısların) müdafaayı nes veya ihtirasat-ı şahsiye (kişisel çıkarlar) için değil, Türk ve Kürt milletinin biri diğerinin hukukuna riayet etmek mefkure-i kudsiyesi

(kutsal idealleri) uğruna hareket ettiklerin lütfen itikat buyursunuz.⁽⁴⁾ Erzurum ve Sivas Kongrelerinde tesis ve telhin edilen (yeni esasları belirlenen) Teşkilat-ı Esasiye Kanunnamesi'nde (Anayasa'da) **Türk ve Kürt milletlerinin hudud-u millileri dahilinde hür ve serbest yaşayacaklarını ve yekdiğerininin hukukuna hürmetkâr olduklarına** dair sarahaten bir madde yok mu?⁽⁵⁾

İşte ihtilâlciler onu, Türk milletinin zimamdarının (liderlerinin) Kürtlüğe reva gördüğü medenî ve millî hukuku talep ve müdafaaya etmeyi (uygar ve ulusal haklarını istemeyi ve savunmayı) **hedef ittihaz etmiştir.**⁽⁶⁾ Kürt milleti her devirde lisan-ı millisine sahip, sayıine mutasarrıf olmayı (kendi işini-gücünü kendi eliyle çözmeyi, işinin sahibi olmayı) gaye edinmiştir. Malûm-u sâmilidir ki (sizce de bilinmektedir ki) iktisadi ve coğrafi vaziyetler siyasi vaziyetleri ihdas ve ıslah eder (belirler ve düzenler). Zann-ı âcizanemize göre iktisadî, coğrafi, içtimaî eşbab dolayısıyla bir Kürdistan teşkilî muhakkaktır, amma nasıl bir Kürdistan... Biz Kürtçüler teşekkül edecek şu mahuf vaziyeti (korkunç, ürkütücü durumu) her an ve zaman için tetkik ve mûlahaza ederek hayat ve istikbâl-i millîmiz için tehlikeli olan zirdeki (aşağıdaki) şekilleriyle taazzuv (bölünmüş) kanaat-i tammemiz (tam kanaatimiz) vardır.

1- Küçük bir mıntıkaya münhasır bir Kürdistan,

2- Birer parçası İngiltere, Fransa, Kızıl Rusya devletlerine hediye edilmiş bir Kürdistan.

Veya bu iki şık haricinde Türk ve Kürt milletlerinin cennet-âsâ, münbit ve mahsuldar (cennet gibi, verimli ve üretken) Küçük Asya'dan tartları ile (uzaklaştırılarak, kovularak) vatanlarının yabancı akvam tarafından istilâ, temsil (asimilasyonu) ve iskân cihetleri ve Endülüslülerin İspanya'da uğradıkları fecî âkibet gibi ikinci kanlı bir sahnenin Asya-yı Sugra'da (Küçük Asya'da) aziz vatanımıza tekerrür ve tahaddüsü (tekrarlanması ve yeniden ortaya çıkması)...

Biz Kürtçüler Türkiye Cumhuriyet ve zimamdarının (yöneticilerinin) nazar-ı insaf ve merhametine birer akide (inanç yolu) halinde olan zirdeki maruzatı arzetmeyi millî ve vicdanî bir vazife bilmekteyiz.

1- Kadim lisan ve edebiyatı ile, kesafet-i nüfus ve toprağı ile milyonlardan ibaret bir Kürt milletinin mevcudiyetine ve bunun asla "**kan ve demir**" siyasetiyle temsil (asimile) edilemeyeceğine inanmak, farzıma-hal olarak Kürtlüğün pek mahdut bir kısmı temsil (asimile) edilse bile bunun Türklük için bir üsare-i tefesüh (çürük esaret, çürük egemenlik) olacağına iman etmek,

2- Teşkilat yapan, cemiyet tesis eden, müthiş ihtilâller yapan, komite hayatını yaşatan, sesini Avrupa'ya ta Cemiyet-i Akvam mehafiline (Birleşmiş Milletler toplantılarına) kadar ışıttiren bir Kürt ruh ve gençliğinin mevcudiyetine ve bu mevcudiyetin ta mektep sularına, haymenişin (göçebe) Kürt çadırlarına kadar nüfuz eden bu millî kuvvetin gayr-i kaabil-i ihmal ve inkâr olduğuna (görmezden gelinemeyecek ve inkâr

edilemeyecek bir gerçek olduğuna) artık inanmak ve bunun İstiklâl Mahkemeleriyle, idam sehpalarıyla, suver-i muhtelif (çeşitli yöntemler), işkence ve fecai (facialar) ile asla bu ruh ve imanın imha edilemeyeceğine itikat etmek (inanmak),

3- Kürt gençliği ve zimamdararı (yöneticileri, aydınları) ufukları bile kendisine dar görecektir şuurlu, medenî bir Türkiye ve Türklüğü görmek ve yaşatmak akidesi taşıdığına ve Kürt hukuk-u millîsine (ulusal haklarına) riayet edilmek şartıyla Türk'ten ziyade Türk'ün nam ve şanı için kalem ve kılıç sahalarında düne kadar ettiği gibi bugün ve yarın dahi fedekarane çalışmayı gayebildiğine iman etmek,

4- İster Babîâli siyaset ile "Kürdistan" mıntıkasına "Vilâyet-i Şarkiyeye" namı verilsin veyahut bu vâsi mıntıkaya İttihat ve Terakki sistemi ile "Şarkî Anadolu" diye tevsim buyurulsun (adlandırılınsın) her halde bu vâsi mıntikanın iktisadiyat ve kuvve-i inbatîyesinden (tarımsal gücünden) istifade etmenin imkânı ancak seken-i asliyesi (esas sakinleri, sahipleri) olan Kürtlerin temdini ile (uygarlaştırılmasıyla) kaim ve kaabil olduğuna itikat etmek,

5- Harici entrikalara meydan vermemek ve Kürt-Türk milletinin hayat ve istikbaline mukadder tehlike ve hevînâk (korkulu) vaziyetten kurtulmak için, dost ve düşmanlara karşı mahcup olmamak için Kürt âleminin hukukuna hürmet ve riayet edilmesi ve bir "adem-i merkezîyet" idaresinin (her halkın kendi kendini yönetmesi) bahş buyurulması suretiyle bağı yanık Kürt milletinin tesir ve teskin buyurulması (sevindirilmesi ve yatıştırılması) ve bu suret-i hal ile (çözümle) cidden müthiş ve kangren olan istidadını kesbeden (yeteneğini kazanan) "Kürt meselesini" sulhperverane (barışçı) bir tarzda hal ve fasletmek tarikinin (kesin çözüme kavuşturma yolunun) Türkiye Cumhuriyeti'nce tercih ve lâyük görülmesi.

Muhterem Paşa Hazretleri, Cihan Harbi'nde galip gelen İngiltere ve Fransa hükümet-i muazzamaları tarafından bunca satvet ve Curevuklarına (saldırganlıklarına ve üstünlüklerine) rağmen Mısır, Suriye ve Irak'taki Arapların ne suretle idare edildikleri azıcık mütalâa buyurulsun, bu suretle Kürtlük âlemi ve hukuku tetkik buyurulsun. Bugün Musul vilâyetindeki bir avuç Kürt kaç senedir mevcudiyet ve hayat-ı millîsi için muazzam İngiltere Hükümetine karşı ihtilâlini, inkilâbını idame ettiriyor. Dağlarda pul ve gazete tabettiriyor. Bu suretle ibraz-ı hayat ederek "yaşayacağım, yaşamalayım, komşu milletlerden aşağı değilim" diye haykırıyor...⁽⁷⁾

Bu seda-yı hürriyeti (özgürlük sesini), bu aşk-ı millîyi (ulusal aşkı) ne İngiltere ne Fransa ne de Kızıl Rusya Kürtleri öğretti. Kürtlük bu hürriyet ve serbestiyi, bu mücahede-i millîyeyi (ulusal savaşımı) bünyesinden kendisine nesilden nesile intikal etmiş vatan ve milletine âşık olan bünye-i asliyesini, dimağ ve nüvesi bâkir Kürdistan dağları, saf Kürdistan havası, ona tabi olan bu yüksek aşk ve iman-ı millîyi telkin ve telkih etmiş (aşlamış) ve bu irsî ruh ve kuvvet ile bu-

gün Kürtler inanınız hiç bir harici kuvvetin tesiri olmaksızın kendi kendine her tarafta kıyamlar ve ihtilâller vücade getirmek, teşkilat yaparak Kürdistan'da müstakbel vukuatın ve hadisatın tevlit edeceği (doğuracağı) Kürt dâhilerinin yapacağı inkılâptan maada muhtelif şekil ve suretle mevcudiyetini göstererek neye malolursa olsun ruh-u millîsini yaşatıyor. Cidden bugün ecnebi teşvikatıyla vukubulmayan bu Kürt hareketine yarın düşman parmakları karışmayacağını kim temin edebilir. Fakat biz yabancı ellerle yükselmek, hayat bulmak istemiyor, bununla beraber istibdat, meşrutiyet ve halihazır devirlerinde olduğu gibi muhakkar (aşığılanmış) bir esir ve köle hayatını dahi geçirmek suretiyle yaşamak asla arzu etmiyoruz.

Cebir ve şiddet politikası ile milletleri esir ve mahkum yaşatmak bahusus azim ve kuvvetli orduların kuvvet ve satveti ile baka-yı saltanat ve muhafaza-i hükümet (yönetimde kalabilme) devirleri çoktan ulul etmiştir (sona ermiştir, iflas etmiştir) sanınız. Beşeriyet öyle mütekâmil (gelişkin) bir hürriyet ve serbestiyet (özgürlük, bağımsızlık) arifesindedir ki tam bir hars (kültür) ve medeniyetin ihdası için milliyet umdelerini (ilkelerini) bile az görüyor. İşte cihana şâmil Kızıl İnkılâb'ın (Ekim Devrimi) hedefi malûm lâkin bizlerce birer hakikat şeklinde olan metâlibat ve niyatımızdan (isteklerimizden ve eğilimlerimizden) sarfı nazar her millette hatta her hayvanda -tabirimiz lütfen mazur görülsün- bile mevcut olan "baka-yı hayat ve nesil" (hayatın ve neslin kalıcılığı) tabii kanunlarının Kürtler'de dahi mevcut olduğuna artık inanmalıyız. Hilka-tın (yaradılışın, doğanın) en muhakkar hayvanata (hor görülmüş hayvanlara) bile bahş buyurduğu müdafa-i hayat ve nesil (hayatın ve soy-sopun savunulması) kudret ve meziyetleriyle olsun Kürtlük (Kürtlüğün) her tazyike karşı mukabele ve mukavemet göstereceği tabiidir.

Eğer genç Türkiye Cumhuriyeti ve muhterem zimamdararı (yöneticileri) Türk ve Kürtlerin birarada yaşamasını hakikaten arzu ediyor ve Kürtlüğün kuvvet ve kudretinden istifade etmeyi ve Kürtlükten ziyade Türklüğün mevcudiyetini tarsin etmek (sağlamlaştırmak) ve Kürt milletini tenezzülen (en azından) kazanmayı hedef ittihaz buyurmuşlarsa yegâne çare-i hal ve ilâç 20'nci asır medeniyetinin milliyet ve hürriyet prensiplerine hürmet ve riayeti ile Kürtlere hakk-ı hayat bahşetmek ve bu suretle Avrupalılara, dost ve düşmana karşı tekâmül ve rüşt-ü siyasîsini (olgunluğunu ve siyasî yeterliliğini) göstermektedir.

Muhterem Paşa Hazretleri,

Bazı vilayetler vardır ki cihet-i siyasîsi (siyasî yönü) dolayısıyla saha-i tatbiki (uygulanma alanına) geçemeyerek metrûk (terkedilmiş) bir hal-i sefalette kalmıştır. Kürdistan'ın servet-i mühimmesini (önemli servetini) teşkil eden merkezdeki vâsi ova ile petrol menabîinin (kaynaklarının) ki Dicle ve Fırat havzası dahilinde olan vâsi mıntıkâ olup Diyarıbekir, Bitlis vilayetlerinin cenup kısımları ve Musul vilayetinden ibarettir. Kism-ı azamı bugün İngilizlerin yed-i tasarrufunda (e-

linde, kullanımında bulunuyor. 80 bin murabba kilometreden (kilometrekare) fazla olan bu vâsi ve münbit ovaya hakim bir vaziyette bulunan ve Şarkın en büyük bir anbar ve deposu olan İskenderun Limanı'na bugün Fransızlar hakim ve sahip bulunuyor. İkinci derece Kürdistan'a yakın olan Karadeniz'deki Trabzon Limanı ise -ki ihtiyac-ı memleket itibarı ile cennup kısmına muhtaçtır- bugün Kızıl Rusya tehlikesi altında bulunuyor. Bundan başka Ağrı-Ararat dağının münteha-yı hududuna (son sınırına) kadar mümted (süren) Kürdistan veya "Şarkî Anadolu" Kızıl Rusya'nın müstakbel âmâl ve metâlibi karşısında bulunuyor.

İtalyanlar'ın, hülâsa bütün Avrupa küçük ve büyük devletlerin Türkiye ve Asya-yı Suğra (Küçük Asya) hakkında perverde ettikleri (besledikleri) âmâl ve makasıt-ı siyasiye (siyasal emel ve amaçlar) herhalde Genç Cumhuriyet Hükümeti azamının (büyüklerinin) Rüiyet (görüş) ve nazarından dur (uzak) ve meçhul olmadığı kanaatındayız. Şu halde, halihazırda Türk ve Kürt milletleri tarafından meskûn olan lâkin hatırnâk (hatırlı) bir vaziyette bulunan Asya-yı Suğra'nın ufuk ve muhitinde fırtınalar kopmadan hüsnüniyetle her iki milletin teali ve terakkisini kâfil (yükselmesini ve ilerlemesini güvence altına alacak) bir idare kurulsa fena mı olur? **Biz Kürtçüler Kürtlüğün hayat ve bekasına suikast edilmemek şartıyla müthiş ve müfrit Cumhuriyet ve asrılık taraftarıyız ve tam manasiyle menba-ı hırafat ve efsane** (sapkınlık ve efsane kaynağı) **olan karakuvvetin** (istibdat, zorbalık, saltanat, karabaskı) **aleyhtarıyız.** (8)

Muhterem Paşa Hazretleri,

Sizi namus ve şerefimizle temin ederiz ki, Kürtlere insani ve medeni hukuk (haklar) bahş buyurulduğu gün bizzarur (zorunluluktan) bugün Türklük aleyhinde dahil ve hariçte yapılan ve yaşatılan bütün cereyanlar ve faaliyetler kendikendine duracak, ağızlar susacak ve bu müslihane (barışçıl) çare-i hal (çözümüyle) ile Türk gençliği kendisine sadık ve hâdim (hizmet eden) fedakâr Kürt milletini kazanmış olacağına itikat buyurulmalısınız. **Aksi takdirde halihazır siyaset ve vaziyetin idamesine ısrar buyurlarsa Kürdistan veya Şarkî Anadolu kıtası azim gazez yuvası** (büyük kin ve kırınlık yuvası) **muhitine dönecek,** (9) neticede bu vasi kita düşmanlar tarafından istilâkârane bir menba-ı harekât ve tecavüzat (elde etmeye dönük bir eylem ve saldırı kaynağı) olacak ve bunun aksülameliyle (tepkisiyle) Türk ve Kürtlüğün hayatı ebediyen tarihin metrûk (terkedilmiş) sahifelerine geçmek suretiyle hitam (son) bulacaktır. Bu nokta-i nazardan (bakış açısından) lütfen Kürtistan hadise-i mühimmesinin (Kürdistan önemli, ana sorununun) (10) içine girilmesi ve derinleştirilerek soğukkanlılıkla tamik-i fikirle (düşünce derinliğiyle) tetkike başlanması ve 20. asır için değil daha uzak asırlar için zaman ve muhitin icabettiği umdelerle (ilkelerle) Türk ve Kürt milletlerinin hal ve müstakbellerinin (bugünlerinin ve geleceklerinin) tesbit edilmesinin zamanı geldiğini sanırsınız. Bu suretle usul-u temerküz siyasetinden (merkezleştirme, yetkileri tek merkezde toplama politikasından)

ve cidden gayr-i kabil-i itfa (söndürülmesi, yok edilmesi olanaksız) Kürt harekât-ı millîsinin (Kürt ulusal hareketlerini) imha usulünden ve beyhude yere daha birçok masum kanların heder olmasından bahusus (özellikle) her iki millet için ehem ve elzem (önemli ve zorunlu) o an pek kıymetli kuvvet ve zaman menabi ve fırsatının ısrar ve imhasından sarf-ı nazar buyurulmasını ve haricin takarrübüne (yabancıların yaklaşmasına), muhasara ve istilalarına (kuşatma ele geçirilmelerine) fırsat tevlidine (fırsat yaratılmasına) meydan verilmemesini Türk ve Kürtlüğün hayat ve istikballeri namına talep ve tazarru eyleriz (ister ve sabırsızlıkla bekleriz).

Pek mühim ve tarihi inkılaplarda, devirlerde yaşayan Türk ve Kürt milletlerinin teali ve terakkileri, selâmet-i âtileri (gelecekteki esenlikleri) namına büyük bir hüsnüniyetle arzolunan **mütalebatımızın** (istemlerimizimizin) tetkik ve icabeden makamat-ı âliyye (yüksek makamlara) takdim buyurulmasını istirham eder, ihtiramat-ı fevkâlademizin (en yüksek saygılarımızın) kabul buyurulmasını rica ederiz Paşa Hazretleri. 20 Mayıs 1926

Kürt Münevverleri
Nâmına

Notlar

1- Yöresel iktidara ve muhtar yaşamaya dönük Kürt isyanları 19. yüzyılın başlarında başlıyor. Bu hareketler, özellikle milliyetçilik akımlarının Ortadoğu'da yaygınlaştığı yüzyıl ortalarında (1850'ler) ulusal bir kimlik kazanır. 20. yüzyıl başlarında hemen tamamı Kürt Teali ve Terakki Cemiyeti gibi ulusal Kürt örgütlerinde aktif görev yapan Bedirhanî ve Babanzade ailelerinin öncülüğünde gerçekleşen hareketlerden bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

- 1806 yılında Babanzade Abdurrahman Paşa İsyanı,
- 1812 yılında Babanzade Ahmet Paşa İsyanı,
- 1830 yılında Garzan Kürtlerinin İsyanı,
- 1830-33 yılında Yezidîlerin İsyanı,
- 1831-45 yılında Bedirhan İsyanı,
- 1830 yılında Zazaların İsyanı,
- 1834 yılında Şerif Ahmet Han isyanı,
- 1877 yılında Bedirhan Osman Paşa ve Kardeşi Hüseyin Kenan Paşa İsyanı,
- 1881 yılında Şeyh Ubeydullah İsyanı,
- 1889 yılında Bedirhan Emin Alp isyanı,
- 1906 yılında Babanzade Abdurrahman Paşa İsyanı,
- 1907 yılında Dersim İsyanı,
- 1908 yılında Şeyh Abdüsselam Barzani İsyanı,
- 1908 yılında Dersim İsyanı,
- 1916 yılında Dersim İsyanı,
- 1919-21 yılında Koçgiri İsyanı,
- 1925 yılında Şeyh Sait İsyanı.

Mektupta, 19. yüzyılın ikinci yarısı ile 20. yüzyılın başlarında gerçekleşen Kürt hareketleri, özellikle de beklenti içine girilip haklarını alamayan Kürtlerin 1925 yılında gerçekleştirdikleri son isyan bir "inkılâp ve ihtilâl" hareketi olarak nitelendiriliyor.

2- Kürtlerin, Lozan'da kesinleştirilemeyip çözümü

sonraya bırakılan -1925- Musul sorununda burjuva tarihçilerinin yaklaşımının tersine Türklerin yanında yer aldıkları burada da vurgulanıyor.

3- Görüldüğü gibi, 1925 Şeyh Sait İsyanı, "gerçekte bir ihtilâlden çok Kürt ulusal haklarını almaya dönük bir devrim" olarak nitelendiriliyor.

4- Burada da, 1925 Kürt İhtilâli'nin gerçek nedenleri ve amaçları açıkça belirtiliyor. Türk Kurtuluş Savaşı sırasında Kürtlerin gerekli sorumluluğu göstererek destek oldukları ve bir beklentiye girdikleri, ancak Lozan'la beklentilerinin gerçekleşmeyeceğini anladıkları için halklarını ve haklarını korumak için isyan yoluna başvurdukları, yoksa amaçlarının kan dökmek olmadığı gibi - iddianâmede savunulduğu üzere- kişisel çıkar sağlamak da olmadığı, tersine "Kürt ve Türk halklarının birbirinin haklarına saygı göstermeleri gibi kutsal idealler uğruna başkaldırıldığı" açıkça ortaya konuyor. Gerçekten ülkenin doğrudan, güneyden ve batıdan genel bir saldırıya uğraması karşısında Türklerin ve Kürtlerin dayanışarak ortak bir "İslâm cephesi" halinde karşıkoyma eğilimleri ağır basmış ve savaşın sonuna kadar bu durum devam etmiştir.

Dr. Nuri Dersimî, bu gerçeği şöyle dile getiriyor: "Kürt Tealî Cemiyeti'nin Başkanı Seyit Abdülkadir -Ş. Sait İsyanı'nda idam edildi-, Türklerin şu düşkün zamanında onlara darbe indirmekliğimizin Kürtlük şiarına yakışmadığını ileri sürüyor, şimdilik Türklerle yardım etmeliğimiz lüzumunda ısrar ediyordu. Türklerin esasen bir Kürdistan kurma isteğini kabul etmiş olduklarını ve Osmanlı padişahına bağlı muhtar bir Kürt idaresi tesisine rıza gösterdiklerini bildiriyor ve Türkler bu vaatlerinden caydıkları takdirde Kürt milletinin pazu kuvveti ile hakkını almaya muktedir olduğunu söylüyordu." (Bkz. **Kürdistan Tarihinde Dersim**, 1952, s. 120)

5- Erzurum ve Sivas Kongrelerinde esasları yeniden belirlenen Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nda "Türk ve Kürt uluslarının, ulusal sınırları içerisinde özgür ve birbirlerinin haklarına saygılı olarak yaşamalarının" öngörülmesi anlamlı ve gerçekçi bir yaklaşımdı. Esasen anti-emperyalist hareketin omurgasını oluşturan örgütlerden biri olan "**Vilâyet-ı Şarkîye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti**"nin temel amacı da, "Şark vilayetlerinde mütemekkin bilcümle unsurların dinî ve siyasî haklarının serbesti-i inkişafını temin etmek'ti.

Erzurum ve Sivas Kongreleri'ne katılanların büyük çoğunluğunu da Kürt eşraf ve reisleri oluşturuyordu. Osmanlı Hükümeti temsilcileriyle Heyet-i Temsiliye arasında Amasya'da yapılan görüşme sonunda düzenlenen Protokol'de de, Kürtlerin milli haklarının tanınması kabul ediliyordu. Bu nedenle Kürtler, savaşın başarıya ulaşması için canla-başla çalışmışlar ve umutlu bir beklenti içine girmişlerdir.

6- 1925 İhtilâli liderlerinin amacı burada bir kez daha vurgulanmakta ve Kürtlerin, "Türk liderlerinin daha önce vaat ettikleri uygarlık ve ulusal haklarını istemek ve savunmak için" isyan ettikleri vurgulanmaktadır.

7- Bu saptama, her Kürt ulusal hareketi arkasında

"İngiliz parmağı" arayan burjuva yazarlarına anlamlı bir yanıt niteliğindedir. Çünkü burada amaçlanan ve 1918-1926 yılları arasında Şeyh Mahmut Berzenci liderliğindeki hareket tümüyle o tarihlerde Irak'ı elinde tutan İngilizlere karşı verilmiştir. Orada Kürt ulusal haklarını gasbetmeye çalışan İngiltere'nin Türkiye Kürdistanı'nda bir Kürt ulusal hareketine destek vermesi düşünülebilir mi? Zaten Şeyh Sait İsyanı'na yapılandırılmaya çalışılan "İngiliz parmağı"nın Türk Emniyetince tezgahlanmış bir provokatör-ajan olayından başka bir şey olmadığı bugün kesinlikle bilinmektedir. (Bunun ilginç bir irdelemesi için M. Tunçay'ın "**Türkiye'de Tek Parti Yönetiminin Kurulması**" adlı kitabına bakılabilir.)

Şeyh Mahmud, 1922 yılında kendisini Güney Kürdistan hükümdarı ilan etmiş ve hükümeti adına damga ve posta pulları bastırmıştı. Hareket sırasında dağlarda "**Roja Kürdistan**" (Kürdistan Güneşi) ve "**Bange Heq**" (Hakkın Sesi) gibi gazeteler çıkarmıştı.

8- Kürt millîcilerinin "**müthiş ve müfrit Cumhuriyet ve asrîlik taraftarı**" olduklarının açıkça vurgulanması, Şeyh Sait İsyanı'na yapılandırılmak istenen "Cumhuriyet aleyhtarı, padişah ve hilafet yanlısı" yaftalarının ne kadar yüzeysel kaldığını gösteren ilginç bir kanıttır.

9- İttihat ve Terakki tarafından temelleri atılan ve daha sonra Mustafa Kemal yönetimince hayata geçirilmeye çalışılan Kürdistan politikasının tutmadığı ve kinleri bilemekten öteye gitmediği, 1925'ten sonra başgösteren şu hareketlerden de anlaşılıyor mu?

- 1- 1925 Raçkotan ve Raman Tedip Harekâtı
- 2- Sason Ayaklanmaları (1925-1937)
- 3- Ağrı Ayaklanması-1926
- 4- Koçuşağı Ayaklanması-1926
- 5- Mutki Ayaklanması-1927
- 6- İkinci Ağrı Harekâtı-1927
- 7- Bicar Tenkil Harekâtı-1927
- 8- Asi Resul Ayaklanması-1929
- 9- Tëndürük Harekâtı-1929
- 10- Savur Tenkil Harekâtı-1930
- 11- Zeylan Ayaklanması-1930
- 12- Oramar Ayaklanması-1939
- 13- Üçüncü Ağrı Harekâtı-1930
- 14- Pülümür Harekâtı-1930
- 15- Dersim Ayaklanması-1937-1938

(Bkz. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı'nca 1972'de yayımlanıp sonradan yasaklanan "**Türkiye Cumhuriyetinde Ayaklanmalar**, 1924-1938'den aktarılarak M. Tunçay: a.g.e.)

10- O tarihte önemli bir sorun olarak Türk yöneticilerinin dikkati çekilen Kürdistan ya da Kürt sorununun, öneriler doğrultusunda çözüme kavuşturulmaması yüzünden bugün de Türkiye ve dünya kamuoyunun gündemine girmiş olması ilginç değil mi? Milletvekili Mehmet Ali Eren'in ve İbrahim Aksoy'un devetkuşu politikasıyla tabulaştırılan sorunun adını objektif olarak koyması bazı çevreleri rahatsız etse de açıktır ki güneş balçıkla sıvanamıyor...

KÜRDİSTAN GENÇLİĞİNİN SORUNLARI

Musa Şengal

Bir toplumun herhangi bir kesitinin sorunlarını incelediğinde, ülke sorunlarını gözardı etmek, ilgili kesimin sorunlarını kavramamızı güçleştirir, bu sorunları sağlıklı bir biçimde ortaya koymamıza engel olur. Çünkü; her kesimin sorunu, toplum ve ülke genel sorunlarının ayrılmaz bir parçasıdır. Bu nedenle, Kürdistan'ın içinde bulunduğu somut duruma özet de olsa değinmeden, Kürdistan gençliğinin sorunlarını anlatmak mümkün olmayacaktır.

Bilindiği gibi, Kürdistan tarihi süreç içinde öncekiye, daha sonra da dört parçaya bölünmüş tipik bir sömürge durumundadır. Kürdistanın temel sorunları, öncelikle bu parçalanmışlıktan kaynaklanmaktadır. Sömürge ülkeler, Kürt halkının dilini, tarihini, kültürünü yok etmek için yoğun bir propaganda içindedirler. Kürt dilinin konuşulması, bu dilde öğretim yapılması yasaklanmıştır. Kürtlerin ulusal kimlikleri inkâr edilmekte, Kürt ulusu tarihten silinmek istenmektedir. Sömürgeci devletlerin Kürdistan'ı inkâr politikaları, zaman zaman Kürt halkını imha politikalarına dönüştürmekte, bu ulus yok edilme eylemleriyle karşışarıya bırakılmaktadır. Nitekim Kürt halkı, 1800'lerden sonra, Kürdistan'ın değişik parçalarında, özgürlüğü için ayaklanmış, bu uğurda yüzbinlerce şehit vermiş, milyonlarcası da sürgün edilmiştir. Kürdistan tarihi bir bakıma sürgünler katliamlar ve soykırımlar tarihi olmuştur. Bu durum, ufak değişikliklerle ve giderek de ağırlaşarak süregelmektedir.

Kürdistan'ın yeraltı ve yerüstü kaynakları sömürgeci güçler tarafından talan edilmekte, ülke tarım ve sanayi alanında geri bırakılmakta, buna dayalı olarak da Kürdistan'da geri bir sosyal yapı varlığını sürdürmektedir. Bu geri sosyal yapı, beraberinde bir yığın sosyal ve ekonomik sorunu da getirmektedir: İşsizlik, eğitimsizlik, cehalet vb. Bu sorunlar, doğaldır ki, tüm toplumu ilgilendirmekle birlikte en çok da gençliği etkilemektedir.

Diğer ülkelerin gençlik sorunlarında olduğu gibi, Kürdistan gençliğinin sorunları da toplumun karşışarıya bulnuğu sorunların bir parçası, bir yansımasıdır. Bu bakımdan Kürdistan'ın sömürge yapısı Kürdistan gençliğinin sorunlarında belirleyici bir rol oynamaktadır. Sömürge yapının yarattığı sorunlar, gençliğin sorunlarını yoğunlaştırmakta ve karmaşık bir hale

getirmektedir.

Kürdistan'dan Türkiye'ye, Avrupa'ya yoğun bir göç yaşanmaktadır. Göçün nedeni çeşitli olmakla birlikte, en belirleyicileri, geri bırakılmışlık, hızlı nüfus artışı, işsizlik olarak özetlenebilir.

Kürdistan'da tarım, Türkiye geneline göre oldukça geridir. Sanayi yok denecek düzeydedir. Geri bir sosyal yapı egemendir. Nüfus artış hızı oldukça yüksektir. Bu nedenle iş bulma olanakları oldukça sınırlıdır.

Kürdistan'da nüfusun büyük bir bölümü kırsal alanlarda yaşamakta, geçimini tarım ya da hayvancılıkla sağlamaktadır. Tarım ve hayvancılık, büyük oranda geleneksel yöntemlerle yapılmaktadır. Bu nedenle verim oldukça düşüktür. Dolayısıyla kırsal nüfusun büyük bir bölümü yarıyariya işsizdir. Her ailenin geçimi için ek bir gelire gereksinim duyulur. İş olanaklarının sınırlılığı, Kürt gencini metropollere yöneltir.

İş aramak için Kürdistan'dan göç eden genç, gittiği yerin ortamına yabancıdır. Dili, kültürü gelenekleri apayrı bir toplum için de bulur kendini. Bir an önce iş bulmak zorundadır. İyi koşullarda bir iş aramak, bulmak için zamanı da, uzun süre işsiz kalacak parası da yoktur. Üstelik kalifiye bir eleman da değildir. İşverenler, Kürt gencinin bu zaaflarını iyi bilirler. Onu en zor işlerde, en olmadık olumsuz koşullarda ve düşük ücretle çalıştırırlar. Bu düşük ücretle çalıştırılan iş gücü, kapitalistlerin, kendi işçi sınıfları üzerinde bir baskı aracına dönüşür. Bu da, Kürdistanlı işçiyle, çalıştığı ülke işçisi arasında sınıfsal diyalogun gelişmesine engel olur.

Kürdistan'dan metropole giden işçi, salt düşük ücretle çalışmakla kalmaz, sendika, sigorta gibi sosyal kurum ve güvencelerden yoksun olarak çalışır. Bu, işveren açısından katmerli bir kâr demektir. Bu durum, başta genç kesim olmak üzere sadece Kürdistan işgücünün sömürülmesini doğurmaz; aynı zamanda Kürdistan için önemli bir iş kaybı da ifade eder. Çünkü; eğer bu insanlar Kürdistan'da iş bulup çalışabilse, ülkelerinde üretime katkıda bulunur, ülkelerinin kalkınmasına yardımcı olurlardı. Bu sayede, ülkede yaşam standartları yükselir, ülkenin kimi sorunlarının, buna bağlı olarak da gençlik sorunlarının çözülmesini

sağlarıdır. Oysa, günümüz koşullarında durum bunun tam tersidir.

KÜRDİSTANLI ÖĞRENCİ GENÇLİĞİN SORUNLARI

Kürdistan'ın karşıkaraşıya bulunduğu sorunların biri de eğitim sorunudur. Ülkenin bütün parçalarında Kürt diliyle eğitim yapmak yasaktır. Sömürgeci güçler, Kürt dilini, kültürünü, tarihini yok etmek, onun yerine kendi dillerini, kültürlerini, tarihlerini Kürt halkına benimsetmek için yoğun bir çaba içindedirler. Kürdistan'da, Kürt halkı kendi anadiliyle eğitim yapamıyor, türküsünü söyleyemiyor, gazete, dergi ve kitap yayımlayamıyor. Örneğin, Türkiye Kürdistanı'nda okullar başta olmak üzere her alanda yürütölen ırkçı-şoven propaganda, Kürt diline konan yasaklar herkesçe bilinmektedir.

Türkiye Kürdistanı'nda okullaşma oranı ülke geneline göre oldukça düşük düzeydedir. İlkokullar hem sayısal, hem öğretmen kadrosu, hem de araç-gereç bakımından yetersizdir. Birçok köyde okul binası bile yoktur. Ahırdan, samanlıktan, köy odasından bozma sözümona okullarda öğretim yapılmaktadır. Kaldı ki bu birimlerde donanım yeterli de olsa, öğretmen kadrosu deneyimli de olsa, Kürt çocukları için çok şey ifade etmeyecektir. Çünkü, çocuk bu okullarda anadili değil, yabancı bir dille eğitim-öğretim görmektedir. Beş yıllık bir sürede çocuk ancak Türkçe öğrenmekte, ilkokulun gerektirdiği bilgi düzeyine erişememektedir. insanoğlunun anadiliyle düşünemediği, anadiliyle daha kolay öğrenebildiği gerçeği göz önüne alırsa yukarıda söylediklerimizin doğruluğu daha net biçimde anlaşılacaktır. Nitekim Anadolu liseleri sınavları sonucunda Mardin Anadolu lisesi 172 puanla öğrenci alırken, Türkiye'nin diğer bölgelerindeki Anadolu liselerinin en düşük puanı 300'ün üstündedir. Bu durum, anadilde eğitim yapmanın somut bir sonucudur.

Kürdistan'daki eğitimin diğer hazin bir yanı da Yatılı Bölge Okulları'dır. Bu okullar, Kürdistan'da asimilasyonu hızlandırmak için açılmışlardır. Bu okulların yüzde doksanının Kürdistanda oluşu boşuna değildir.

Yatılı Bölge Okulları, temel eğitime yönelik okullardır. Öğretim süreleri sekiz yıldır. Çocuğu, ilkokula başlarken alır, sekiz yıllık bir beyin yıkama devresinden sonra topluma iade eder. Bu süre içinde çocuk, toplumuna yabancılaşmış, toplumunu inkâr eden, onun değer yargılarına karşı çıkan, dilini, kültürünü unuttuğu, tümüyle yozlaşmışdır. Bu okulları bitiren birçok öğrencinin Kürt toplumuna uyum sağlayamadığı, bunalıma girdikleri yaşanmış olaylardandır.

Kürdistan'da liselerin eğitim öğretim düzeyi de ilkokullardan farklı değildir. Birçok lisede araç-gereç yoktur. Kiminde öğretmen bulmak mümkün değildir. Derslerin çoğu boş geçmekte, resim müzik, beden eğitimi gibi dersler ilkokul öğretmenlerince doldurul-

makta. Hatta, fizik, kimya, matematik gibi önemli derslerin de ilkokul öğretmenlerince kapatıldığı bilinen bir gerçektir. Açıkçası, Kürdistandaki liselerin öğretim düzeyi ortaokul düzeyini geçmemektedir. Hal böyle iken Kürdistanlı öğrenci, ÖSS, ÖYS sınavlarına diğer öğrencilerle birlikte alınmakta, aynı soruları çözmekle sorumlu tutulmaktadır. Üstelik sınav dili de yabancı olduğu bir dildir. Yani Üniversite sınavları, Kürdistanlı genç için fırsat eşitsizliğinin tipik bir aynası olarak karşımızda durmaktadır.

Kürdistan'da Üniversite ve yüksek okullar özellikle yetersizdir. Bu yetersizlik hem nicel, hem de nitel yöndedir. Bu nedenle Kürdistan gençliğinin önemli bir bölümü Türkiye metropollerindeki üniversite ve yüksek okullara yönelmektedir. Bugün Ankara, İstanbul, İzmir, Bursa gibi büyük kentlerdeki üniversitelerde azımsanmayacak kadar Kürdistanlı öğrenci okumaktadır. YÖK'le yok edilen üniversite eğitim ve öğretimi tüm öğrenciler gibi, Kürdistanlı öğrencilerin de sorunudur. Özünde bu illerdeki üniversitelerin, Kürdistandakilerden önemli bir ayrıcalıkları da yoktur. Buralarda da eğitimin niteliği ırkçı-şovendir, düzeyi düşüktür. Üniversite özerkliği dinamitlenmiştir. Bu illerde de üniversiteler birer polis karakoluna dönüştürölmüştür. İlerici, çağdaş barışçıl ve insancıl düşünceler buralarda da ilim yuvası olma özelliği yok ama Kürdistanlı öğrencinin sorunları diğerlerinin sorunlarından kat kat fazladır.

Metropolde okuyan Kürdistanlı genç iki yönlü sorunlar yumağı içindedir. Birincisi genel öğrenci sorunlarıdır. Yani öğretimin niteliği, öğrenci üzerindeki polis-idare baskısı, harç soygunu, barınma, beslenme, kitap vb. sorunlar. Ki bu sorunlar tüm öğrenciler için vardır ve her öğrenciyi de şu ya da bu ölçüde etkilemektedir. İkinci ve önemli sorun, öğrencinin ulusal kökeninden kaynaklanan sorunlardır. Bu sorunlar, öğrencinin sosyo-psikolojik yapısında derin izler bırakan niteliktedir. Öncelikle öğrenci, dil ve kültür yapısı farklı bir çoğunluk içinde bulunmaktadır. Gelenekleri, töreleri farklıdır. Daha doğrusu topluma yabancısıdır. Bu nedenle çevreye uyum sağlama, arkadaş edinme gibi konularda güçlük çeker. Bu nedenle dar bir grup içine hapsedilmekte. Bu da gencin düşüncesinde ulusal düşmanlıklar geliştirmekte, halkların kardeşliğini zedelemektedir. Olgunun diğer bir yanı da aslını inkâr, ezen ulusun ayrıcalıklarını kabule yol açabilir niteliktedir. Bu günkü koşullarda birinci sapmanın şansı daha çoktur kanısındayız.

Kürdistan gençliğinin sorunları salt Kürdistandaki sömürgeci uygulamalardan kaynaklanmıyor, buna eşlik eden yarı-feodal yapı da birçok sorunun kaynağı durumundadır.

Kürdistan gençliği, bugün her bakımdan geri sosyal ve ekonomik yapının doğurduğu sorunlarla yüzyüzedir. Kötü yaşam koşulları, bilgisizlik, cehalet, bu yapının sonuçlarıdır. Kırsal alanda egemenliği sürdüren aşiretçi yapı, ağalık, şehlik, dedelik kurumları

gençliğimizi etkilemektedir. Bu kurumlar, ilgili çevre-
ler tarafından birer çıkar kurumuna dönüştürülmüş-
tür. Aşiret çatışmaları, kan davaları genci, mensubu
olduğu aşiret saflarında taraf tutmaya zorlamakta, on-
ları bu davaların kurbanı olmaya itmektedir. Yarı-feo-
dal yapının genç kız ve kadınları için yarattığı sonuçlar
daha da ağırdır. Kadının ezilen cins olması, erkekle
aynı haklara sahip olmaması, onun ezilmişliğini daha
da pekiştiriyor.

Kürdistan'da kadınlar arasında okur yazarlık ora-
nı, erkeklere göre çok daha geridir. Bunun yol açtığı
bağımlılık, kadının kendini ilgilendiren kararları verme-
sinde etkisiz kalmasına sebep olmaktadır. Örneğin,
evleneceği kişiyi seçmekte özgür değildir. Ailesinin
kendine uygun bulduğu biriyle evlenmeye mecbur bi-
rakılmaktadır. Evli kadınlar, hamilelikleri, doğum anın-
da, doğumdan sonraki devrede ne yapmaları gerektiği
konusunda yeterli bilgiye sahip değildir. Bu nedenle
doğumlarda ölüm oranı oldukça yüksektir. Ana ve
çocuk ölümlerinin yüksekliği, bilgisizliğin doğrudan
sonuçlarındandır.

Kürdistan'da gençliği ilgilendiren önemli sorunlan-
dan biri de başlık sorunudur. Her ne kadar bu kurum
giderek aşılmaktaysa da halen sorun olmakta devam
ediyor. Milyonlarla ifade edilen başlık parası, evlenme
çağına gelmiş genç için bir yıkımdır. Kürdistanlı
gençliğin önünde önemli bir engel olan başlık kuru-
mu, mutlaka yıkılması gereken bir sorun olarak duru-
yor.

Kürdistan'da nüfusun önemli bir kesimi de kent
ve kasabalarda yaşamaktadır. Hatta kentsel nüfus, kır
nüfusuna göre giderek artmaktadır. Bu, olumlu bir ge-
leşmeyi ifade eder. Ancak, Kürdistan kentlerinde iş
alanı oldukça sınırlıdır. Kentler, işsizliğin kol gezdiği
alanlardır. Köylerdeki gizli işsizlik, kentte yüzünü aç-
ığa vurur. Kent ve kasabalarda yaşayan gençlerin bü-
yük bir bölümü işsizdir. Bu durumun gencin kişiliği
üzerindeki etkileri iki yönlüdür. Genç bir yandan kişili-
ğinden koparak dejenerasyona uğrarken, bir yandan
da, sınıf çelişkilerinin farkına vararak devrimci düşün-
celere yaklaşır. Ne var ki yoğun bir baskı ve terör or-
tamında birinci yan daha da öne çıkmakta ve Kürdis-
tan'da lumpen proleter bir gençlik kesiminin oluşma-
sına neden olmaktadır. Bu kesimin devrimci düşünce-
lere yaklaşması, yurtsever düşünceler edinmesi an-
cak devrimci hareketin kitle içindeki etkinliğine, ve
kurmuş olduğu ilişkilere bağlıdır.

ÇIKIŞ YOLU NEDİR?

Gençlik, toplumun en dinamik ve en duyarlı kesimi-
dir. Kürdistan gibi sömürge bir ülkede gençlik esas
olarak ilerici, yurtsever bir nitelik taşır. Her ne kadar
farklı sınıf ve tabakalardan gelmiş de olsalar, özellikle
öğrenci gençliğin yurtsever özü belirgindir. Gençliğin
taşıdığı yurtsever duyguları ve ilerici düşünceleri top-
luma taşımakta önemli aracılığı üstlenmektedir. An-

cak gençliğin gerek kendi sorunlarını, gerekse top-
lum sorunlarını çözmede bilgi ve kültür aktarıcılığı
yapması yeterli değildir. Toplumsal sınıfların çözümü,
toplumu, toplumsal sınıf ve tabakaları örgütlemek, on-
ları kendi sorunlarına sahip çıkar hale getirmek, so-
runlarının çözümü için mücadele etmeye yöneltmek-
le mümkün olacaktır. Dünyanın hiçbir yerinde örgüt-
süz güçlerin sorunlarını çözdüğü görülmemiştir, Kür-
distan'da da görülmeyecektir.

Öyleyse gençlik örgütlenmelidir. Ama nasıl ve ki-
minle?..

Kürdistan gençliğinin örgütlenmesi iki biçimde ola-
bilir: Politik örgütlenme, yığınsal örgütlenme..

Politik örgütlenme, görüş birliğine dayalı örgütlen-
melerdir. Buna komsomol tipi örgütlenme de diyebiliriz.

Yığınsal örgütlenmede durum farklıdır. Burada, ör-
güt çevresinde birleşen gençler aynı görüşte olmaya-
bilirler. Kendi sorunlarını çözümlemede örgütlü bir
güç olarak sesini duyurmak, ağırlık koymak ve söz
sahibi olmak için oluşturulan örgütlenmedir. Bu tür
örgütlenmede asgari ölçüt yurtseverliktir. Yurtsever
olan herkes bu tip bir örgütte yer alabilir. Kürdistan
koşullarında bu tip bir örgütlenme oldukça yararlı ola-
caktır. Ancak böyle bir örgütlenme dünya görüşleri farklı
olan gençliği biraraya getirmek söz konusu olabilir.
Böylesi bir örgütlenme, siyasal örgütlenmeyi reddet-
mez. Bu sayede gençliğin politikleşmesi gibi önemli
bir görev de üstlenilmiş olabilir. Ne var ki, bu tür bir
örgütlenme, politik gençlik örgütünün çalışması birbine
karıştırılmamalı. Yığınsal gençlik örgütünde azami de-
mokrasi asgari merkezîyetçilik; politik gençlik örgüt-
tünde merkezîyetçi yani ağır basan bir demokratik
merkezîyetçilik uygulanmalıdır.

Yığınsal bir gençlik örgütlenmesinin sağlanamadı-
ğı durumlarda elbet değişik politik ya da yığınsal
gençlik örgütleri bulunabilir. Bu durumda gençlik,
gençlik örgütleri arasında işbirliği, dayanışma, gide-
rek bir üst örgütte birleşme çalışmaları ihmal edilme-
melidir.

Günümüz koşullarında gençliğin örgütlenme ola-
nakları oldukça daraltılmıştır. Bu durum, salt Kürdis-
tan gençliği için değil, Türkiye gençliği için de geçerli-
dir. Ne var ki, gençlik örgütlenmesinin önüne konan
yasaklar, örgütlenme olanaklarını tümüyle yok edemi-
yor. Gençlik, her durumda koşullara uygun örgütlen-
me olanakları yaratıyor, yaratacaktır da. Kendi sorun-
larını çözmezden önce, uzun ve kısa vadeli hedefleri
iyi saptayan ve bunlara uygun düşen örgütlenme bi-
çimlerini geliştiren gençlik, kendi örgütünü yaratmak
göreviyle karşı karşıyadır.

Kürdistan'ın bir sömürge oluşu, Kürdistan gençli-
ğine, kendi sorunlarını çözme görevi dışında bir tarihi
görev daha yüklemektedir: Bu da Kürdistan'da özgür
ve bağımsız bir toplum yaratılması mücadelesine
destek olmaktır.

VE 7'LER SHP'DEN İHRAÇ EDİLDİ

Geçtiğimiz günlerde Paris'te toplanan ve basında "Kürt Konferansı" diye anılan konferansa özel davetli olarak katılan, konferanstan önce, sonra ya da konferansta kesinlikle hiçbir konuşma yapmayan, demeç vermeyen ve açıklamada bulunmayan 7 parlamenter; İstanbul Milletvekilleri M. Ali Eren, Kenan Sönmez, İ. Hakkı Önal, Mardin Milletvekilleri Ahmet Türk ve Adnan Ekmen, Kars Milletvekili Mahmut Alınak, Diyarbakır Milletvekili Salih Sümer "parti disiplinine aykırı hareket etmekten ve PKK'nın da temsil edildiği aynı uluslararası platformu paylaşmaktan" suçlu bulunarak eylemlerine uyan SHP tüzüğüne ilgili maddeleri uyarınca partiden ihraçlarına karar verildi. Bu ceza özünde adı geçen parlamenterlerin kişiliğinde, demokrasiye, Kürt halkının demokratik hak ve özgürlük istemlerine verilmiş bir cezadır.

Esasen bu ceza, kendi burjuvazisine ve devletin tepesinde kılıç tutanlara hoş görünme isteğinin bir ürünüdür.

Toplumu Kürdistan sorunundan soyutlamaya yönelik olan bu tavır, Türkiye'de oldum olası tek sermayesi ANTI-KÜRTLÜK olan inkârcı politikaların iflah olmaz histerisinin bir kez daha şahlandırılmasıdır.

Bu uygulama, resmi ideolojinin marifeti ve sömürgeci burjuvazinin tutsağı KARINCA EZMEZLERİNİ çizdiği kara bir tablo olarak tarihe geçecektir. SHP bu tavır ile de BABADAN OĞULA GEÇEN mirasın geliştirilmiş kara mizahını arşivlere ilave etmiştir.

Şimdi de ihraç gerekçelerine bakalım: Parti tüzüğüne aykırı davranışta bulunmak; yani parti tüzüğü, insanların iç dünyalarıyla da ilgilenecek, izleme ve dinleme özgürlüğünü kısıtlayacak, kişisel davetlere bile ambargo koyacaktır. Bu mantık bir endişenin ürünüdür. 1988 yılında Bay Baykal cezaevinde bir PKK mensubunun açlık grevi sonucu yaşamını yitirmesi üzerine Mehdi ZANA'ya çekilen telgrafa imza koyarken, disiplinsizlik yapabileceğini düşünemiyordu; çünkü, o zaman hesaplar başkaydı. Turgut Atalay'ın parti programının Kürtçe basılıp dağıtılmasını istemesi üzerine ihraç edilip sonradan da Diyarbakır Belediye Başkanlığına aday gösterilmesi ve belediye başkanlığına seçilmesi her nedense disiplin suçunu bir kenara atıyordu. Adeta karar unutuluyordu. Çünkü hesaplar yine farklıydı. Diğer bir gerekçe: PKK ile aynı platformu paylaşmış olmak..! Yani sizin gittiğiniz bir yere PKK ya da başkaları gelmişse bu sizin suçunuzdur. Hayret Doğrusu! Bay İnönü, Sosyalist Enternosyonalin 18. genel kurulunda Kürt halkının İran'daki ulusal hareketinin ölümsüz önderi Dr. Qasımlo ile nasıl oldu da aynı çatı altında saatlerce kaldığı halde; dönüşünde Bay Baykal'ın hismından kurtulabildi..? Büyük başarı doğrusu..! Bir anlamda ha PKK ha İKDP ikisi de Kürt halkının örgütleri değil midir..?

Tabi ki böyle şeyleri Baykal yaparsa yanlış olmaz, İnönü de yaparsa idare eder, ama Kürt parlamenterler böyle şeyler yapmak bir yana, bunu akıllarından bile geçirmek hakkına sahip değillerdir. Kaldı ki adı geçen konferansa PKK'nın katılmadığını da herkes biliyor.

SHP bugün birçok sorunda olduğu gibi, özellikle Kürt sorunu karşısındaki tutarsızlığında ve şövenist, bağınaz anlayışında eriyip gidecektir. Bilinmelidir ki, ne SHP ne Bay Baykal ve ne de bir başkası Kürt halkını Ulusal Kurtuluş ve Sosyalizm yolundan geri çeviremez. Halkımız bu tür ceza ve zorbalıkları çok gördü. Ama mücadelesinden vazgeçmedi, kararlılığını, inancını yitirmedi. Bugün Kürt halkı dostunu ve düşmanını çok iyi tanıyor. SHP'yi de...

SHP, bu yapıyla iktidara gidemez. Olsa olsa, iktidara gidenlerin arkasından nal toplar...

Türk Tarih Biliminde Kürt ve Kürt Sorunu

Son yıllarda Türkiye'de, ırkçı-faşist düşünceler doğrultusunda, sözde Kürtlerin Türk olduğu yeniden "ispatlanmaya" çalışılıyor. Bunun için baştan sona bilim dışı, ırkçı düşüncelerle dolu kitaplar yayınlandı. Bu kitaplardan bazıları, Ermenistan Cumhuriyeti Erivan Üniversitesi'ndeki bazı Kürdologlara gönderilerek kendilerinden, bu yayınlar hakkında düşünceleri istenmiş.

Bilim Adamı Méri KOÇAR'ın cevap niteliğindeki yazısı, "GREKAN TERT" Dergisi'nin 28. sayısında yayımlandı. Bu makale daha sonra Kürtçe olarak "RİYA TEZE" Gazetesi'nin 6 Temmuz 1985 tarihli sayısında yayımlandı. Biz de bu makalenin özetini Türkçe olarak okuyucularımıza sunuyoruz.

DENG

Erivan üniversitesi ile Ankara'da bulunan Türk Kültür ve Bilim Enstitüsü arasında kültürel ilişkiler çerçevesinde enstitü tarafından yollanan kitaplar hakkında değerli araştırmacı Méri Koçar'ın düşünceleri şöyle:

İlk önce bize gönderilen kitapları tanıtmak istiyorum.

1- "Türkistan Türkleri, Kürtlerin kökeni, siyasi, sosyal ve kültürel yaşamları" (2. Basım Ankara 1983, Aydın Taneri)

2- "Eskiden şimdiye kadar Kürtler" (Ankara 1983, Kâzım Mirşan)

3- "Türkiye'de Kurmanci ve Zaza dilleri hakkında" (Ankara 1983, Doç. Tuncer Gülensoy)

4- "Tarihte Türkmenler ve Türk Kürtleri" (Ankara 1982, İsmet Parmaksızoğlu)

5- "Van Tarihi ve Türk Kürtleri hakkında" (Süleyman Sabri)

6- "Kürt Sorunu" (4. Basım An-

kara 1981, Şükrü Mehmet Sekban)

7- "Nevroz" (İstanbul 1985, Hayri Başbuğ)

Bu enstitüde çalışanlar, Sovyetlerdeki Kürdoloji çalışmalarını iyi bilmektedirler, dışarıya bu kitapları yollamaktaki amaçları dış ülkelerdeki yandaşlarını fikir ve çalışmalarından haberdar etmektir.

Bizler bir kez daha görmekteyiz ki, Türkler bilimsel çalışma metodlarından uzaklaşıyorlar. Onlar hâlâ Osmanlı İmparatorluğu döneminden kalan "Devleti Koruma" ilkesi çerçevesinde çalışıyorlar. onlar hâlâ yan yana yaşadıkları halklara hakim ulusun baskıcı tavırları ile yaklaşıyorlar ve mirası devam ettiriyorlar. Gerçekleri yalanla sarıp sarmalıyorlar. Örneğin Kâzım Mirşan'ın kitabının önsözünü yazan Oğuz Pala, şöyle diyor: "Kürtler birliğimizi parçalamak için bize karşı başkaldırıyorlar. Onlar Doğu- Anadolu lehçesini Türkçeden ayır-

maya çalışıyorlar. Bu lehçe, Arap ve Fars kelimeleriyle doludur. Kürtler böylece Kürtçenin ayrı bir dil olduğunu kanıtlamaya çalışıyorlar." Önsözün sahibi devamlı "Türkler Anadolu'daki medeniyetlerinin temelini atmış ve orada ilk yerleşmiş halktır." demektedir.

Aynı doğrultudaki görüşler Doç. Tuncer'in kitabının önsözünde, içeriğine ve sorulara verdiği cevaplarda açıkça görülmektedir. "Doğu Anadolu Türkiye'nin bir parçasıdır, oradakilerin tümünün kökeni Türktür. Konuşma dilleri Türkçenin bir lehçesidir. İslâm dininin tesiriyle Arapça ve Farsça kelimeler girmiştir. Bu olgu da hiç bir şeyi değiştirmez. Bilim adamları ve folklor uzmanlarının ispat ettiği gibi onlar Türk kabileleridir".

Bütün Türk uzmanları, Kürtlerin yerine "Kürt Türkleri" terimini kullanmaktadırlar. Çok açık bir şekilde görülmektedir ki, bu kitapların yazarları, dil araştırma metodların-

dan, dilin kökeninin araştırılmasından, dillerin birbirleri ile karşılaştırılmasından ve dilin gelişme yasalarından (etimoloji) habersizdirler. Onlar, Kürtçenin Arap ve Fars kelimeleriyle dolu olduğunu, aslında bağımsız bir dil olmadığını, Türkçenin bir parçası olduğunu söyleyip etnoğrafik olarak Kürtlerin Türk olduğunu ispat etmeye çalışıyorlar.

İlginc olan şu ki, "Kürt uzmanları" olarak bilinen Türklerin, Kürt dilinden habersiz olmalarıdır. - Sistemli olmayan harf değişimleri üzerine kafa karışıklığı, hiç tanınmayan Kürtçe kelimelerin değiştirilmesi, yanlış tercüme vb. -

Bu "Kürt uzmanlar" bizi kısaca Kürt dilinin tarihi hakkında okuyucularımıza bilgi verme zorunda bıraktı.

Kürt dili kuzey-batı İran dil grubuna dahildir. Ve iki ana lehçesi vardır. Kuzey ve Güney Kürtçesi. Kuzey lehçesi (Kurmançî); Sovyet, Türkiye, Suriye, İran ve Irak'ın bir kısım Kürtleri tarafından konuşulmaktadır. Güney lehçesi ise (Sorani), İran ve Irak'ta konuşulmaktadır.

Özellikle son yıllarda Kürdoloji çalışmaları ilerleyip gelişmiştir. Sovyet Kürtleri bu konuda önemli adımlar atmışlardır. Kürtçe dergi ve gazeteler çoğalmış, Kürt araştırmacılar çalışmalarını ilerletmiş, Kürtçe literatür (bibliografya) zenginleşmiştir. Fakat Türkiye'deki "Kürt uzmanlar" resmi araştırmacılar yani kendilerinden başkasına inanmamaktadırlar.

Biz onlara, soruyoruz: Neden araştırma kitaplarınızda başka ülkelerdeki Kürt uzmanların görüş

ve düşünceleri yok? Ola ki, sayın bilimcilerin bundan haberleri olmasın!?

Hayır; çalışmalarından da görüldüğü gibi, bunların çoğunluğu Türkiye üniversitelerinde ders veren hocalardır. Doğru ve bilimsel düşünüp çalışmamışlardır, onlar resmi siyaset ve ideoloji doğrultusunda çalışmaktadırlar. Bu gençleri ve kadrolarını şekillendirip, kontrol altında tutma politikasının bir parçasıdır. Osmanlı İmparatorluğu'nun politikasının mirası bugün Türkiye burjuvazisi tarafından (azınlık) diğer halklara karşı devam ettirilmektedir.

19. Yüzyılın son çeyreğinde Türkiye gibi çok uluslu bir yerde Türk olmayanlara karşı çeşitli biçimlerdeki ağır baskılar bilinmektedir. En vahşi şekilde olanlarından biri Ermeni soykırımıdır. İnsan şimdi bu kişilerden ne ricasında bulunabilir? Bilindiği gibi onlar en barbar düşüncelerini çalışmalarının, bilimin içine taşımakta ve altına ırkçı Türklerin mührünü basmaktadırlar.

Kürt sorunu, Kürt dili, kültürü ile beraber tüm varlığı inkâr edilmekte Kürtlerin Türk oduğu, aynı yerden geldikleri "bilimsel teori" diye ileri sürülmektedir. Türkiye'de Kürtlere karşı her türlü asimilasyon, baskı ve kırım sürdürülmektedir. Bunun için ayrı bir yoruma gerek yok, herkes tarafından bilinmekte ve Türk tarihinin bu bakımdan gayet temiz (!) olduğu açık bir şeydir. Ama yine de okuyucularımız Sarı Sabri Süleyman Paşa'nın Kürtlerin Türk olduğunu nasıl ispatladığını aşağıda okusunlar:

"Kürt sözü ayrı, bağımsız bir halk olarak anlaşılmalı, biz dağlı kardeşlerimize Kürt diyoruz. İngiliz Bilimciler gazetesi, Kürt kelimesinin KAÇAK kelimesiyle eş anlamlı görüldüğünü yazmaktalar". İşte Sarı Sabri'nin meşhur teorisil...

Yine bunun yanı sıra devrin cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, "Dağlı Türkler, Araplar kendi kendilerini düzelsinler, eğer bunu yapamazlarsa ordu köy ve şehirlerini havasıyla beraber yeryüzünden kaldıracaktır. Onlar için bir kan hamamı inşa edeceğiz, ki ne onlardan ne de ülkelerinden bir şey ortada kalacaktır." diyerek düşüncelerini açıkça ortaya koyuyor.

Türk faşistlerinin yayın organı Ötüken, Kürtleri tehdit edip şöyle yazabilmektedir: "4-5 bin kelimelik dili olan Kürtler eğer yine konuşmak ve devlet kurmak istiyorlarsa, Türkiye'den gözleri kestiği yere kadar çekip gitsinler. Kürtler bizi Ermenilerden sorsunlar ve Ermenilerin durumu onlara ders olsun."

Kürt sorunu ve Türkiye'deki "Kürdoloji" çalışmaları üzerine sözumüzü tamamlarken, belirtmeliyiz ki, Türk bilim adamları içinde tek tük iyi Kürt uzmanı da bulunmaktadır. Ki, onlar Türk bilim adamlarının tabiri caizse pisliklerini, şovenizmini temizliyorlar. Onlardan biri hiç kuşkusuz sosyolog İsmail Beşikçi'dir ve Beşikçi yazdığı eserlerden dolayı şimdi zindanda tutulmakta, işkence görmektedir.

Hayır, onların bize gönderdiği kitapların bilimsellik ile ilgisi yoktur. Onlardan pisliğin kokusu gelmektedir.

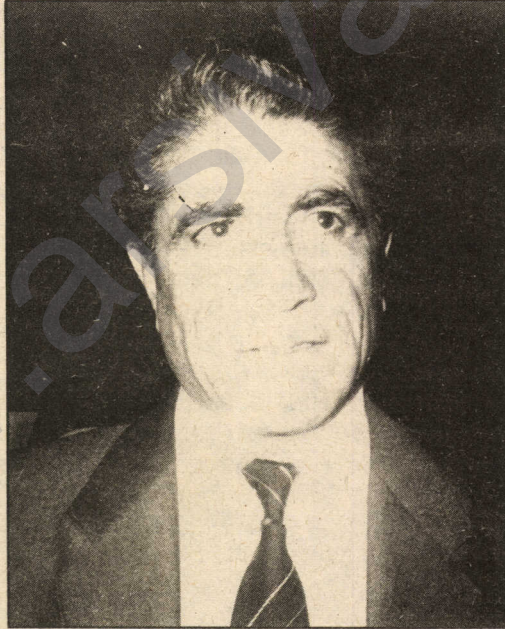
PROF. ŞEKROYE XUDO: KURDOLOJİ ÇALIŞMALARINDA BÜYÜK ADIMLAR ATILYOR

Geçen yılın (1988) sonlarına doğru İsveç'e gezi amacıyla gelen Prof. Şekroye Xudo, Kürt dinleyicilere yönelik, Sovyetler Birliği'nin de (özellikle Ermenistan Cumhuriyetinde) yapılan Kürdoloji çalışmalarını konu alan bir seminer verdi. Tarih profesörü olan Xudo daha çok Kürt ve Kürdistan tarihi üzerine yapılan incelemeler hakkında bilgi verdi. Prof. Xuda'nun seminerde sunduğu konuşmanın geniş bir özeti, Roja Nû dergisinin 22. sayısında yayımlandı. X. Lezgin'in Deng okuyucuları için Türkçeye çevirdiği bu yazıyı okurlarımıza sunuyoruz.

Büyük Cigerxwin'in söylediği ve değerli ozanımızın (Şivan Perwer. ÇN) da güzel çalıp okuduğu "Kine em?" (Kimiz biz?) sorusunu, bugünkü konuşmamda yanıtlamaya çalışacağım.

Gerçekte bu sorunun yanıtını Kürdoloji bilimi veriyor. Kürdoloji, Kürtler ve Kürdistan hakkında geniş kapsamlı araştırmalar yapan, sorunları aydınlatan bir bilimdir. Kurdoloji biminin alanına Kürt tarihi, Kürt edebiyatı, medeniyeti, dili, etnografyası (örf ve adetleri), eski yazıları ve benzeri pek çok konu girer.

Konuşmamı üç ayrı bölüme ayırmak istiyorum: Şimdiye kadar Ermenistan'da Erivan'da, Kürt tarihi, dili ve edebiyatı üzerine ne gibi araştırmalar yapılmış; Bugün hangi araştırmaları yapıyoruz ve üçüncüsü bundan sonra yapacağımız çalışmalar neler olacak. Buna bağlı olarak, ki bence bu önemli bir sorundur, kürdologların, araştırmacıların önünde duran so-

runlar nelerdir, buna değineceğim.

ERMENİSTAN
BİLİMLER
AKADEMİSİ DOĞU
BİLİMLERİ
ENTİTÜSÜNDE
KURDOLOJİ BÖLÜMÜ

Doğu Bilimleri Enstitüsü yedi bölümden oluşmaktadır: Türkiye, İran, Arap ülkeleri, yakın doğu ülkeleri, Kafkasya ve Arapça, Farsça, Türkçe ve Ermenice yazılmış Doğu Kaynakları diye adlandırılan bir bölüm vardır. Yedincisi ise Kürdoloji bölümüdür.

Bütün bu bölümler eşit olanaklara sahiptir. Şu anda Kürdoloji bölümünde ikisi profesör, sekizi doktor olmak üzere on kişi çalışmaktayız. Erivan'daki Kürdoloji bölümünün Leningrad ve Moskova'dakilerden farklı özelliği, bizim Enstitümüzde Kürdoloji alanına giren bütün konuların ele alınmasıdır. Örneğin Leningrad'da, daha çok

dil ve folklor konuları inceleniyor. Moskova bölümünde Yakın Kürt Tarihi üzerine çalışmalar yapılıyor. Fakat bizim Enstitümüzde, Kürdolojinin bütün alanlarında çalışmalar yapılmaktadır. Eski ve yakın Kürt tarihi, Kürt etnografyası, dilbilimi, folklor ve diğerleri...

Bizim 1958'de kurulan Kordoloji bölümüne, eskiden "Kürt Grubu" denilirdi. O zaman burada çok az sayıda kişi çalışıyordu. 1971 yılında Kürt Grubu, Kürt Bölümü ismini alarak daha geniş bir kapasiteyle çalışmaya başladı. Kürdoloji bölümü, şimdiye kadar 45'in üzerinde kitap yayınlamıştır.

Kitap basımı Sovyetler Birliği'nde, diğer ülkelerde olduğundan farklıdır. Bizde kitap baskısı o kadar kolay bir iş değildir. Baskı olanaklarından dolayı değil; fakat baskıya gidinceye kadar, kitabın titizlikle bilimsel denetimden geçmesi gerekir. Bir kitabın yayınlanabilmesi için, konuya ilişkin tüm bilim adamlarının onayı gerekir.

Bu kitaplar dışında, Kürdoloji biliminin çeşitli sorunlarını inceleyen yüzlerce bilimsel makale yayınlanmıştır.

KÜRT VE KÜRDİSTAN TARİHİ ÜZERİNE ÇALIŞMALAR YAPAN ENSTİTÜLER ARASINDA İŞ BÖLÜMÜ VE KOORDİNASYON

Enstitümüzdeki çalışmalar kendi içinde izole edilmiş değil. Örneğin bizim Moskova'daki Doğubilimleri Enstitüsü ile birçok ortak çalışmamız var. Moskova'daki Kürdoloji bölümü başkanı, aslen Ermeni olan prof. M. Hasretyan, Kürt tarihi üzerine çok değerli çalışmalar yapmaktadır. Biz karşılıklı olarak, çalışmalarımız hakkında bilgi alışverişinde bulunuyoruz. Yani Kürdoloji çalışmaları arasında bir koordinasyon mevcuttur.

Birçok ortak çalışmalarımız var. **Örneğin 19. ve 20. yy. da Kürt Ulusal Hareketi** üzerine ortak incelemelerimiz bir kitap halinde yayımlandı.

Bu kitap, kedi dalında ilk akademik ve bilimsel eserdir diyebiliriz. Sadece Sovyetler Birliği'nde değil, dünyanın dörtbir yanındaki değişik tarihçilerin bilgisi dahilinde yazılmış, Kürdistan'ın bütün parçalarındaki Kürt Ulusal Hareketi'nin yakın tarihidir.

Şu anda, Moskova Doğubilimleri Enstitüsü--Kürdoloji Bölümü ile ortak bir çalışma hazırlığı içindeyiz. "KÜRTLER" adlı bu çalışma bir ansiklopedidir. Şimdiye kadar benzeri bir kitap, henüz

hiçbir yerde basılmış değil. Çok yararlı bir eser olacak. Yakın bir tarihte baskıdan çıkacak. Kürt nüfusu, Kürtlerin üzerinde yaşadığı topraklar, Kürdistan Coğrafyası, Kürt dili, Kürt lehçeleri, eski ve yeni Kürt edebiyatı, Kürt sanatçıları, film, tiyatro, Kürt halkoyunları, Kürt müziği, Kürt siyasi partileri.. Kısacası, bu kitap sayesinde Kürtlerle ilgili bütün konularda bilgilenmek mümkündür.

Şu anda Erivan'da 3 ayrı çalışma baskıya hazırlanmış durumdadır. Bunlardan birisi Lazarev'in "Emperyalizm Ve Kürt Ulusal Sorunu" adlı kitabıdır. İkinci kitap ise Prof. M. Hasretyan'ın "1918'den Günümüze Kadar Türkiye'de Kürt Ulusal Hareketi"dir. Üçüncü çalışma ise benim "Günümüzde Irak'ta Kürt Ulusal Hareketi" adlı çalışmamdır.

Kısacası şimdiye kadar yaptığımız ve yapmaktada olduğumuz çalışmalar bunlardır. Unutmadan bir şey daha ekleyeyim, gerek Sovyetler Birliği'nde gerekse yurtdışında yapılan Doğubilimleri ile ilgili hemen hemen bütün toplantılara, konusuna göre, Kürt tarihçileri, dilbilimcileri ve folkloristleri de katılmaktadır.

Şimdi konuşmamın ikinci bölümüne geçerken, öncelikle belirtilmesi gereken önemli bir konuyu değinmek istiyorum. 19. ve 20. yy. Kürdistan tarihi, iyi kötü incelenmiştir. Ortaçağ ve özellikle Ortaçağ öncesi Kürt ve Kürdistan tarihi ise oldukça kötü yazılmış. Bu dönemi anlatan çalışmalar hem yetersizdir, hem de bilimsel yönden düşük seviyededirler.

Henüz genel bir yanıtı kavuşturulmamış pek çok soru vardır. Bir Kürt devleti sorununu ele alalım: Hâlâ günümüzde bile, tarihte bir Kürt devletinin olmadığı yazılıyor. Düşmanlarımızın bunu iddia etmesi ayrı bir konu, ama biz kendimiz de buna inanmış ve öyle biliyorsak, bu bizim talihsizliğimizi, bilgisizliğimizi ortaya koyuyor demektir. Evet tek ve birleşik bir Kürt devleti olmamış, ama Kürt devletleri varmış. Bu gerçeği aydınlığa çıkaralım ki dünya halkları da bizi tanısin.

Ne yazık ki biz Kürtler kendimiz de, Kürt toplumunun eskiden beri aşiretçi bir toplum olduğunu; Kürtlerin sadece hayvancılıkla uğraşıp kabile savaşlarıyla birbirlerini kırdığını zannediyoruz. Öyle değil arkadaşlar! Kürtler kendi tarihlerini yanlış biliyorlar. Ve bu bizim suçumuz değil, trajedimizdir. Bu hepimizin önünde duran ciddi bir sorundur.

Örneğin Mervani Kürt Devleti'ni ele alalım.

onuncu ve onbirinci yy. da Kürtler, yalnız Arap, Fars ve Bizanlılar arası ilişkilerde önemli rol oynamakla kalmamışlar, onlar, aynı zamanda kendi devletleri dahilinde birçok alanda başarılı işler yapmışlar. Bilime, sanata önem vermişler. Mimari alanında öyle başarıları vardır ki, insan hayrette kalır ve hayranlık duyar. Kaleler, saraylar ker-vansaraylar, köprüler yapmışlar. Acaba bunlardan yeterince haberdar mıyız?

KAYNAKLARIN BİR ARAYA GETİRİLİP YAYIMLANMASI

Bir diğer sorun da, tarihi kaynakların derlenip yayımlanması sorunudur. Öncelikle ortaçağ tarihimizi yazmamız için gerekli kaynakları bir araya getirmemiz gerekir. Nelerdir bu kaynaklar? Başta Fars kaynakları olmak üzere, Arap kaynakları, daha sonra Ermeni kaynakları ve bir kısmı da Türk kaynaklarıdır.

Biz bu sorunu iyice kavramışız. 5-10 yıl içerisinde bütün bu kaynakları bir araya getirip incelemek için çaba gösteriyoruz. Ancak o zaman Ortaçağ Kürt Tarihini, "Kürtler" ansiklopedisi gibi bilimsel bir şekilde yazabiliriz.

Enstitümüzde, Arap kaynaklarından Kürtler ve Kürdistan üzerine bilgileri derlemekle görevli bir arkadaşımız var. Kendisi Suriye'den dönmüş olan bir Ermeni arkadaşımızdır ve Kürtçeyi benim kadar, sizler kadar iyi biliyor. Son zamanlarda onun bir incelemesi kitap halinde yayımlandı. "7. ve 10. yy. Arap Kaynaklarında Kürtler" adlı bu kitap, çok önemli bilgileri içeriyor. Örneğin, İslamiyetin Kürt toplumu içerisinde yayılmaya başladığı 7. yy. da, Kürdistan'ın durumu ne idi?. Bu konu, kişi olarak öteden beri benim de ilgimi çekiyor. Kürdistan tarihinde, bu oldukça önemli bir dönemdir. Kürt toplumunda alt-üst oluşların yaşandığı, köklü değişmelerin olduğu bir dönemdir.

Ve baskıya hazır diğer bir kitap da, "Meyyafar-kin, Mervani Kürt Tarihi"dir.

Enstitümüz, Kürdistan tarihi üzerine 10-15 yıllık uzun bir çalışmayı önüne koymuş. Ermenistan'da, Batı ülkelerindeki müzelerde ve diğer yerlerde var olan kaynakları bir araya getirip incelemeyi hedef olarak önümüze koyduk.

Bu alanda, Leningrad'daki Kürdoloji Bölümünde iyi bir çalışma yürütülmektedir. Orada,

kürdologlardan Vasilieva, Şerefhan Bitlisi'yi Farçadan Rusça'ya tercüme etmiş. Örneğin Vasilieva'nın sayesinde biz Sovyet Kürtleri öğrendik ki (bilmem haberiniz var mı?) 19.yy. da Mestûre (Max Şeref Xanım Kürdistanî) isminde, şair ve tarih yazarı bir Kürt kadını varmış, ki o zamanlar bütün Yakın ve Ortadoğu'da böylesi yeteneklere sahip kadınlar azdı, belki de hiç yoktu. Mestûre Erdelan ailesidenmiş. Erdelan Emiratinın tarihini yazan bu Kürt kadını, aynı zamanda çok yetenekli bir şairmiş.

Şimdi Enstitümüzde öyle bir sorunu çözmeye çalışıyoruz ki, bizden başkası halledemez. Söz konusu sorun 7.yy. dan 15.yy.'a kadar olan Ermeni tarihi kaynaklarıdır. Kürtler ve Kürdistan ile ilgili oldukça önemli bilgiler içeren bu kaynakların dili eski Ermenice olduğu için, biz onlardan kolayca yararlanamıyoruz. Eski Ermenice, bugün konuştuğumuz Ermenice'den oldukça farklıdır. Onlardan yararlanabilmek için, Ermeni dilini çok iyi bilmek lazım. Şimdi bu görevi yerine getirebilecek uzman bir kişiyi görevlendirmek istiyoruz.

Şunu da belirtmeliyim ki, Kürtler'le komşu eski halklar arasında, Kürtler ve Kürdistan hakkında hiç biri Ermeniler kadar çok sayıda yazılı belge bırakmamış. Ve belirtmek gerekir ki, bu belgelerde birçok yanlış, yanıltıcı bilgiler olmasına rağmen (ki bunlar her zaman olabilir), genellikle objektiftirler. Neden? Çünkü, bütün diğer halklar gelip geçmiş, ama Ermeniler ve Kürtler, uzun asırlar boyu içiçe, yanyana yaşamışlar. Şüphesiz bizzat içinde yaşamış olanların yazacağı şeyler, geçici bir süre için, bir iki haftalığına gelip bir halkın yaşamını inceleyip yargılara varmak ve yazmaktan farklıdır. Bu anlamda Ermeni tarihi kaynakları büyük değere sahiptirler.

Kürt tarihi ile ilgili konuşmamı şu bir kaç sözle noktalamak istiyorum: Henüz Kürt Ulusal Hareketinin tarihini, özellikle örgütsel yönden, yazmayı gerçekleştirememişiz.

Bir ara espri ile Kürt örgütlerinin çokluğundan yakınlıkla bahsettim. Ben bu örgüt çokluğunun sadece olumsuz yanlarını görmüyorum. Çünkü eskiden ağaların, beylerin ve şeyhlerin hükmü altında ve onların istediği yönde davranan bir halk, bugün parti ile çıkıyor siyasi meydana. Yani yazılı bir program ile istemlerini ileri sürüyor. Bence bu bir ilerlemedir. İkincisi, bu Kürt Halkı'nın aktivitesini, mücadelesinin boyutlandığını gösteriyor.

Öte yandan, birliğin olmayışı mücadeleyi zor-

laştırıyor. Ama inanıyorum ki Kürt hareketi birliğini sağlayacaktır. Çünkü, bütün partilerin sorumluları birliğin gerekliliği ve zorunluluğu üzerinde hemfikirdirler. Ben şahsen Kürt hareketinin geleceği konusunda çok iyimserim. Kürt hareketinin amacına ulaşacağına inancım büyüktür.

Diğer bir konu da, Kürt hareketinin ideolojisi- dir. Bu konu ile ilgili ilk kez benim iki makalem yayımlandı. Yani Kürt hareketi nasıl bir Kürdistan istiyor. Sosyalist mi olacak, kapitalist mi, yoksa üçüncü bir yol mu seçilecek?

FOLKLOR

Arkadaşlar, bütün diğer sorunların girdabı içinde, umut ederim ki, folklorumuzun bizim için büyük bir hazine olduğunu gözden kaçırmayalım. O hem ulusal benliğimiz için, hem de dilimiz, kültürümüz için, her bakımdan büyük bir değere sahiptir. Bunun için de bizim çalışmalarımız arasında folklor büyük bir yer tutuyor. Bundan sonra da ona önem vermeye devam edeceğiz.

Teknik, TV ve radyo, sözlü edebiyatımızı dar köşeye sıkıştırmış. Hepsi kaybolmuş, kayboluyor. Artık eskisi gibi köy odalarında oturup bilen insanları dinleme şartları yok. O eskiden bir okul vazifesi görüyordu. O insanlar da tükeniyor. Sözlü edebiyatı yaşatan, koruyan şartlar da yok olma- ya başlamıştır. Bu nedenle, Kürdistan'da olma- sak bile elimizden geldiği kadar bazı şeyleri ölmekten, kaybolmaktan kurtarmalıyız. İlle de bizim kendimizin kitaplar hazırlamamız gerekmez. Ama bu konulara ilişkin bildiklerimizi, derlediklerimizi, yayın işini yapanlara teslim edelim, Onlar o örnekleri yayımlayıp gelecek nesillere ulaştırınsınlar.

DİLBİLİMİ

Dilbilimi çok önemli bir konudur. Burada bu konu üzerinde fazla şey söyleyemem. Başta gelen sorunlardan birisi doğru yazma kuralları ile ilgilidir. Kimisi "ı" ile yazıyor diğeri yazmıyor. Bileşik fiiller, çekimde ya bitişik yazılmalı ya da ayrı yazılmalı. Sabit bir kurala uymak gerekir. Bu sadece iki örnektir. Zaten kendim dilbilimci değilim, bu konuda fazla konuşamam, ama dil hususunda da önümüzde büyük sorunlar var.

Son zamanlarda dilbilimcilerimizden Maksimé Xudo'nun iki kitabını yayımladık. Bunlardan biri "Kürt Dili Frasolojisi"dir, diğeri de "Kürtçe'nin Frasoloji Temelleri"dir.

Sorun sadece dilbilimi sorunu da değil, aynı şekilde siyasi bir sorundur. Güncel bir sorunuzdur. Burada değinmek istediğim, Kürtçe'nin belli başlı lehçeleridir. Şu anda sizlerle konuşurken, üzerimde ağır bir yük hissediyorum. Acaba benim koştüğüm lehçeyi hepimiz yüzde yüz anlıyor musunuz?

Öncelikle kuzey ve güney lehçeleri üzerinde birkaç söz söylemek istiyorum. Şahsen ben şu görüşü taşıyorum: Bugün de, yarın da, gelecekte de, Kürt dilinin iki edebiyat dalı olacak: Kurmanci ve Sorani. Olsun, bu bizim için bir trajedi değil. Buna benzer durumda olan pekçok millet var. Millet aynıdır, dil aynıdır, ama edebiyatta iki lehçe kullanılır. Yalnız Kurmanci olsun veya yalnız Sorani olsun demek yanlışdır. Nasihat olsun diye söylemiyorum bunu. Bu zenginliğimizi ortaya koyuyor.

Kimi sözcükler var ki bir lehçede olur, diğerinde olmaz. Dile, komşu dillerden Arapça'dan, Türkçe'den sözcük katmak yerine, lehçelerin sözcük alışverişine önem vermek gerekir. Bu görev özellikle şair, yazar ve dilbilimcilere düşer. Sadece lehçeler arası farklılıkları açmak değil, ortak olan şeylerin öne çıkarılması gerekir. Şimdiden birçok yetenekli şair ve yazarımız, lehçeler arası yakınlaşmayı sağlamak için gerekli titizliği göstermeye başlamıştır.

Bu eğilim ve prensibi bilinçli bir şekilde ilerletmek gerekir. Arap ulusları, bu konuda çok somut bir örnek teşkil ederler. Arapça'nın pekçok lehçesi var. Konuşma dilinde, çoğu zaman birbirlerini çok zor anlarlar veya hiç anlaşılamazlar. Fakat yazı dilinde hemen hepsi anlaşabiliyor. Bu da önümüzdeki sorunlardan biridir, üzerinde durmak gerekir.

EDEBİYAT

Benim için ve zannederseniz sizler için de, kendi toplumunun tarihine, problemlerine ilgi duyan, sorumluluk sahibi herkes için, en önemli sorunlardan biri de, eski ve yeni Kürt edebiyatının araştırılması, analiz edilmesi ve yayımlanmasıdır. Bu alanda bazı şeyler gerçekleştirilmiş, ancak üstün sanat değeri olan bazı eserlerimizi henüz ne kendimize ne de dünya halklarına tanıtabilmiş değiliz. Birçok kimse, Kürtler'de henüz 7. yüzyılda yazı dilinin olduğunu bilmiyor. Biz kendimiz dahi Ehmedé Xani'mizi yetirince iyi tanımıyoruz. Ehmedé Xani'yi okuyup tanıdıkça büyüklüğünün farkına varıyoruz. Gerçekten, bu 16-17.yy. insanının zeka ve bilgisine hayran kalır insan.

IHD - "DOĞU" RAPORU

İnsan Hakları Derneği İstanbul Şubesi'nin aşağıda sunduğumuz raporu insanı dehşete düşüren ibret verici bir rapordur. Onları kutlamak gerekir.

Raporu aynen sunuyoruz. Ne var ki, bazı noktalara değinmeden geçirmek olmuyor... Belirtilen olaylar beş gün gibi kısa bir zamanda hazırlanmış. Gidilen yerlere (Diyarbakır, Mardin, Cizre, Silopi, Derik, Kızıltepe, Van, Siirt, Eruh, Şırnak ve İstanbul'dan gidiş-geliş) bakılırsa bu sürenin büyük bir bölümü yollarda geçmiştir. Keza raporda vurgulanan "yaşamın geceleri zorunlu olarak durduğu gözönüne alınırsa raporun ne kadar kısa süre içinde hazırlandığı anlaşılacaktır. O arada bizimde tesbit ettiğimiz birkaç olay var:

Raporda sözü edilen Sarıdallı köyünün boşaltılmasının yanısıra köye bağlı beş mezra daha boşaltıldı. Toplatıldıkları yer Gire Sere Şer...

Gözaltı süresi kısaltılmış deniyor, oysa İHD yöneticileri yöreye gittiğinde sözü edilen 12 kişi gözaltında 29 günlerini doldurmuşlar ve yakınları nerede olduklarını öğrenebilmiş değiller.

Aynı günlerde Siirt'te gözaltına alınan Çelikli Şükrü 30 gün kaldıktan sonra elleri sakat vaziyette Diyarbakır Cezaevi'ne gönderilir.

Köy korucuları sadece belirtilen ilde değil, hemen Kürdistan'ın her yerinde yol kesip arama yapıyorlar. Hakkari, bu uygulamanın en sık yaşandığı yer...

Kürdistan'da halkın topyekün düşman ilan edildiği, hekimin devlet terörü nedeniyle hipokrat yemini-ne bağlı kalamadığı, basının haber toplayamadığı, savcının olaylardan en son haberdar edildiği halkın ilaç ihtiyaçlarını basın mensuplarından temin etmeye çalıştığı, Kürt yurtseverlerinin ölüm ve sürgün tehdidi ile karşı karşıya buldukları bu günlerde;

- Tabibler Odası, mensuplarını hipokrat yemini-ne bağlı kalmaya davet edecekler mi?
- Barolar, mensuplarını hukukun üstünlüğü ilkesini korumaya çağırabilecekler mi?
- Basın mensupları, haber toplama özgürlüğü konusunda birşeyler yapmayı düşünecekler mi?

Ve en önemlisi, Kürdistan aydınları; yaşama hakkının ihlali, boşaltılan köyler, gözaltı, sürgün ve faili belirsiz cinayetler konusunda biraraya gelip olayın takipçisi olabilecekler mi?

İnsan Hakları Derneği İstanbul Şubesi, Doğu ve Güneydoğu'da uzun süreden bu yana yaşanmakta olan insan hakları ihlallerini incelemek, gözlemlerini yurt ve dünya kamuoyuna duyurmak üzere bölgeye heyet gönderilmesini kararlaştırdı. Heyet İHD Genel Başkan Yardımcısı Leman FIRTINA, İHD İstanbul Şube Yönetim Kurulu üyeleri Melahat SARPTUNALI ve Av. Kamber SOYPAK olmak üzere 2-7 Ekim 1989 tarihleri arasında bölgede incelemelerde bulunmuştur.

Heyetin inceleme amacı, basına, kamuoyuna ve giderek parlamentoya gün geçtikçe daha yoğun biçimde yansıyan insanlık dışı olayları yerinde tespit etmek, mümkün olduğunca objektif verilerle hareket ederek, öncelikle bilgilendirmede bulunmak ve söz konusu ihlallerin sona ermesi doğrultusunda kamuoyu oluşturulmasına katkıda bulunmaktır.

İncelemeler sırasında toplanan bilgilerin değerlendirilmesinde izlenen yöntemin titizlikle seçilmiş olduğu, aşağıdaki raporda aktarılanların bu nedenle gerçeklerin en çarpıcı olanlarını ve azını yansıttığını belirtmek gerekir.

Çalışmalar yürütülürken yaş, cinsiyet, eğitim ve bölge yönünden çok farklı gruplardan kişilerle görüşülmüş olup, raporda bahsi geçen sonuçlar tüm bu incelemelerin ortak noktalarıdır.

Zamanın kısalığı ve bölgede sınırlı hareket imkanı (iklim koşulları nedeniyle bazı köylere gidilememesi, güvenlik nedeniyle yaşamın geceleri zorunlu olarak durması) nedeniyle sadece Diyarbakır, Mardin, Cizre, Silopi, Derik, Kızıltepe, Van, Siirt, Eruh ve Şırnak yörelerine gidilebilmiştir.

Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı bölgelerde yaşama hakkına yönelik saldırıların vahim boyutta olduğu, yaşamın her gün, her saat tehdit altında olduğu gözlemlendi. Bu nedenle raporda ağırlıklı olarak yaşama hakkı, işkence, sürgün gibi ihlallere ağırlıklı tanınmış; ana dilde eğitim, kültürel gelişim hakkı vs. haklara değinilmemiştir.

Diyarbakır ve Kızıltepe kamplarında yaşayan, mültecilik statüsü tanınmayan Kürt mültecilerle ilgili ayrıntılı bir raporun önümüzdeki günlerde kamuoyuna yansıtılmasına çalışılacaktır.

İncelemeler sırasında görüşülen kişilerin can güvenliği kaygısıyla isim bildirmekten kaçındıklarını bu nedenle rapordaki tanıklardan çoğunun isminin kullanılmadığını belirtmek isteriz.

İnsan hakları ihlallerini birkaç temel başlık altında belirtmeye çalışacağız:

YAŞAMA HAKKININ İHLALI

Yasaların "kişilik hakları" olarak tanımladığı yaşama hakkı, kişisel özgürlükler, haberleşme özgürlüğü, siyasi özgürlük hakkı, vb. haklar Kürtlerin yaşadığı bölgelerde ciddi boyutlarda ihlal edilmektedir.

Hakkarinin Yoncalı köyünde öldürülenlerin cesetlerinin yakılması, Silopi'de 9 kişinin toplu öldürülmesi, Van Gürpınar'da Nedim Öner'in öldürülmesi ve Mehmet Öner'in yarlanması gibi olaylar yaşam hakkına saldırıların hangi boyutlarda olduğunun çarpıcı örnekleridir.

SİLOPİ OLAYI: Silopi'de 9 kişi öldürülmüş, bunlardan altısının PKK ile ilişkisinin olmadığını tespiti ve köylülerin cesetlere sahip çıkması sonucu soruşturma açılmıştır. Diğer üç kişinin kimlikleri belirlenememiştir. Silopi halkı olayın soruşturulup suçluların yargılanması için Hükümet Konağına yürümüşür.

SİİRT-BANGIR YAYLASI OLAYI: İncelemeler süren Bangır yaylasında 12.9.1989 tarihinde iki çobanın hayvanlarını sularken askerlerle karşılaştığı, askerlerin "sirt üstü yatın" komutu verdiği, çobanların sirt üstü yatması üzerine askerlerin silahlarını doğrultarak, "Zahit" isimli çobanın kafasına ateş ederek öldürüklerine ilişkin olay aktarıldı. Olayın araştırılmasını ve doğruluğunun saptanmasını ilgililerin ve kamuoyunun bilgisine sunuyoruz.

DERİK OLAYI: Derik'te görüştüğümüz insanlar Abdo isimli bir köylünün gündüz gözüyle ilçe merkezinde öldürüldüğünü, katillerinin Derik'te uzun süre terör estirdiklerini aktardılar. 25.9.1980 tarihinde Abdo'nun oğlu da PKK'lı olduğu gerekçesiyle öldürülür, Abdo da **Metinan aşireti** tarafından sürgüne gönderilir. Yıllar sonra da Abdo köyüne döndüğünde Metinan aşiretine mensup köy korucuları tarafından öldürüldüğü belirtildi.

GÜRPINAR OLAYI: Van-Gürpınar'da öldürülen Nedim ÖNER ve yaralı Mehmet ÖNER ile ilgili olarak yakınlarıyla yapılan görüşmede Nedim ÖNER'in ağabeyi ve aşiret reisi Kaya ÖNER olayı şöyle aktardı: "Köye gelen askerler, köyün üst tarafında bulunan koyunları ve çobanları taradılar. Kardeşim, "onlar bizim çobanlarımız, mücadele edin getireyim" deyip arabaya yönelince askerlerce tarandılar. Nedim öldü, Mehmet yaralı olarak gözaltına alındı" dedi.

Bilindiği gibi olayın hemen ardından olanüstü Hal Bölge Valiliği bir açıklama yaparak bu insanların terörist olduklarını iddia etmiştir. **Kaya ÖNER aşiret reisi olduğundan devletle var olan ilişkileri ve gücü ne-**

deniyle olay basına yansiyabilmiş, öldürülen ve yaralanan insanların "terörist" değil köylü oldukları kanıtlanmıştır. Olayın açığa çıkmasını sağlayan köylüler üzerinde baskı uygulanarak sabıkalı oldukları iddia edilmişti. Bu iddianın çürük olduğu kısa zamanda açığa çıkmıştır. Kaldı ki, Kaya Öner Tuğay Komutanlığıınca yapılan ve bölgedeki aşiret reislerinin iştirak ettiği toplantıya komutanın çağrısı üzerine katılanlardan biridir. Bu toplantıların amacı PKK ya karşı güvenlik sağlamada aşiret desteği almaktır. Sabıkalı birisi böyle bir toplantıya davet edilebilir mi?

ŞEMDİNLİ'de adli suçtan firari durumda olan kaçaklara yetkililerin "PKK'lı kellesi getirin sizi af edelim" dedikleri ve **Cemil Yılmaz isimli bir kaçığın Yasin SAKİ isimli köylüyü öldürdükten sonra serbest olarak gezdiği anlatıldı.** Devlet böyle bir uygulamayı teşvik ettiği için kaçakların sıradan köylüleri öldürüklerini ve PKK mensubu diye lanse ettikleni vurguladılar.

İncelemelerimiz sırasında görüştüğümüz insanlar, yaşanan insanlık dışı olayların **basına yansıtılmasının dahi "güç" sorunu** olduğunu vurgulayıp insanların çok vahşice davranışlara maruz kalsalar bile şikayete cesaret edemediklerini belirttiler.

Bölgede yaşama hakkının yok edilmesi olayları ile ilgili olarak üç unsura dikkat çekmek istiyoruz;

Birincisi, "çatışmada öldürüldü" ya da "öldürüldüler" denilince kamuoyunda akan sular durmaktadır. Kimse nasıl çatıştılar? Silahları var mıydı, yok muydu? Sağ yakalanmaları mümkün mü, değil mi? Konularını düşünmemektedir. Öldürülenler, PKK'lı ya da köylü "yargılamasız infaz" denilebilecek bir yöntemle yok edilmektedirler. Ortada bir savaş sözkonusu ve öldürülenler de düşman gibi algılandığından işin aslı şaibeli kalmaktadır.

İkincisi, öldürülen kişiler hakkında bilgi edinen en son kişi savcı olmaktadır. Savcılar olay yerine gidinceye kadar olayın bütün izleri ve delilleri güvenlik güçlerince yok edildiğinden otopsilere sonuç alınması imkânsız görülmektedir. Bölgede görev yapan bir savcı otopsi için görev yerine gittiğinde "herşeyin bitmiş olduğunu" belirtmiştir.

Üçüncüsü, öldürülen herkesin olağanüstü Hal Bölge Valiliğince hemen terörist ilan edilmesi ve peşinen radyo, TV, basın aracılığıyla bir kamuoyu oluşturulmaktadır. Silopi, Yoncalı ve Gürpınar olaylarında hadise bu şekilde örtbas edilmeye çalışılmıştır.

BOŞALTILAN KÖYLER

Gezdiğimiz bölgelerde boşaltılan köyler gördümüz gibi, köyelerine gidemeyen köylülere de rastladık.

Siirt'e 17 km mesafede Eruh yolu üzerindeki **Biloris köyü** tamamen boşalmış durumda, köy evleri yöreye yapılarına göre garet iyi ve yeni terk edildikleri anlaşılmaktadır.

Siirt'in girişinde çadırda yaşayan göçerler yayla mevsimi bitmesine rağmen köylerine dönemediklerinden şehre yerleşmeye çalıştıklarını belirterek, kış koşullarında durumlarının ne denli zor olacağını anlattılar. Kullanma ve içme sularının tankerle verildiğini, 3 gündür bunun da verilmediğini, susuzluktan kırıldıklarını belirttiler. Bu durumda olanların birden fazla köy olduğunu da ifade ettiler.

Bu yaz göçerlerin yayalalardan bir bir buçuk ay erken indirildiklerini, buna mecbur edildiklerini söyletiler. Bunun da kendilerini maddi olarak zarara uğrattığını belirttiler.

Siirt ve Van'da çadırda yaşadıkları halde köylerine dönemeyenler o kadar tedirgin ve korku içinde yaşıyorlardı ki çoğu sorunlarını anlatmak dahi istemiyordu. Konuştuğlarında ise baskıdan kaçtıklarını ifade etmemeye çalışıyorlardı. Köyde geçinemedikleri için şehre yerleştiklerini söyleyen birkaç köylüye "Şu andaki yaşamınız ve geçiminiz köyden daha mı iyi dedimizde "katiyen, köyde çok daha iyiydik" diye cevap aldık. Tedirgin oldukları ise herhallerinden belliydi. Hatta biz yanlarından ayrılırken bazıları yanımızdaki Vanlı arkadaşına Kürtçe olarak "**sen bizim derdimizi biliyorsun, sen anlat**" diyorlardı. Zorunlu göç ettikleri, hayvanlarını çok ucuza sattıkları ve bunun sonucu olarak, kasaplarda etin kilosunun 3500.-TL' sine düşmesinden belliydi.

Köy boşaltmada Devlet'in baskısını en yoğun yaşayanlar ise Eruhşırnak arasında karayolu üzerine yerleştirilen **Sarıdali köylüleri**. Sarıdali'liler yaklaşık 150 hane olup, askerler köylerine gitmelerine müsaade etmiyorlar. Karayolu üzerindeki askeri birliğin yanında çadırda yaşamak zorunda bırakılıyorlar. Sarıdali köylüleriyle yapılan kısa görüşmede; köylerine gitmelerinin engellenmesinin ve baskıların koruculuk teklifini reddetmelerinden kaynaklandığını belirttiler. Kış koşullarında çadırda yaşamının mümkün olmadığını belirttiler. Devlet Sarıdali'lerin toplu halde ev yapmaları zorunluluğunu getirerek ev yapma giderinin %20'sinin karşılanacağını ve köylülere verilecek bu paranın sadece devletin belirteceği yerde ev yapımında kullanacağını dair köylülerden **noter taahhütname**si aldığı da tarafımızdan görüldü.

Köylüler, çocuklarının çok kötü durumda olduğunu, en asgari sağlık hizmetlerinin bile verilmediğini belirtirken, bizler de tanıktık. **İlaç ihtiyaçları olduğunu aktardılar.**

Dargeçit köyünde güvenlik güçlerinin baskısı sonucu köylüler köyü terkederek şehre yerleşmeye çalışıyorlar. Kısa zamanda Dargeçit köyü boşalarak hatıratadan silinme tehlikesiyle karşı karşıyadır. **Cizre Yeşilyurt köyü Binbaşı hakkında davacı olduğundan sürekli çembere alınmaktadır.** Geceleyin köyden ayrılamiyorlar veya dışarıdan köye gelemiyorlar.

Görüşüğümüz bazı köylüler, **devlet baskısı ile PKK arasında** kaldıklarını; devletin, yiyecek verdikle-

ri ve yataklık yaptıkları savı ile kendilerine baskı yaptığını, bu yardımı yapmadıklarında da PKK'dan çekindiklerini belirterek, köylerine bu nedenlerle dönemediklerini vurguladılar.

GÖZALTI

Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı bu bölgelerde hem toplu gözaltı olaylarının, hem de işkence olaylarının, Türkiye'nin diğer yörelerine göre daha vahim yaşandığı incelemelerimizde gözlemlendi.

Gözaltına alınan insanın ailesine hiçbir şekilde haber verilmediği, her türlü haberleşmenin yasaklandığı tespit edildi.

Mardin hükümet konağından çıktığımızda gözaltına alınanların yakınlarıyla karşılaştık. Bize 12 kişinin 29 gündür gözaltında tutulduklarını sağlık durumlarından endişe ettiklerini aktardılar. Gözaltıda kilerin akrabaları bize üç kişinin ismini verdiler; Yeni-köy'den Çetin Azma, Silopi'den Salih Bolu ve Mehmet Bedik.

Mardin-Derik'te 8.9.1989 da bir bombalı pankart asılıyor, Güvenlik güçleri hiçbir tedirginlik duymadan ve bomba uzmanı dahi çağırmadan pankartı indiriyorlar. **Bu olay üzerin 15 kişi gözaltına alınıp işkenceye** tabi tutuluyor, bunlardan sadece üçü mahkemeye sevkediliyor, bunlar da beraat ediyor. Gözaltına alınanlara işkence altında "bu işi sizin yapmadığınızı biliyoruz, kim yapmış olabilir onları söyleyin, kahvelerde propaganda yapan kim?" diye soruyorlar. Göz altına alınanlar olayın bir polis pravakasyonu olduğunu düşündüklerini aktardılar.

Yine Derik'te görüşüğümüz ve isminin açıklanmasını istemeyen bir köylü Güvenlik güçlerinin sürekli baskısı altında olduğunu, iki kez PKK'ya yataklık suçlamasıyla göz altına alındığını, işkencenin her türüne falaka, soğuk-tazyikli su banyosu, elektrik vs.) maruz kaldığını belirtti. İsmi açıkladığında bölgede kalamayacağından korkuyor.

Çatak'ta Tevfik Görendoğan adlı kişinin misafirleri, **mekap ayakkabı giydikleri gerekçesiyle gözaltına alınıp işkence** gördükleri ise bize anlatılan başka bir olaydır.

Mekap ayakkabı satan bir esnaf, bu ayakkabılar **PKK üniforması** olduğu gerekçesiyle gözaltına alınarak, baskı ve işkence yapılarak ayakkabıların iadesi- ne zorlanmıştır.

Soruşturmadan geçmiş insanlar işkencelerin çoğunun savcının ve doktorun bilgisi dahilinde yapıldığını, özel soruşturma timinin, özel dokurunun olduğundan işkenceyi, tespit mümkün olmuyor.

Kürtler arasında soyadı pek kullanılmadığından, insanlar babasının adıyla bilinmektedir. İsim belirtilerek yapılan bir ihbar üzerine güvenlik güçleri, operasyon yaptıkları zaman aynı ismi taşıyan birden fazla insanı

gözüne almaktadırlar.

SIIRT'TE SÜRGÜN

Bölgede yaşanan önemli baskı yöntemlerinden biri de insanları bölge dışına sürgün etmektir. Sürgün cezasının ikelliği bir yana, eğer bu insanlar gerçekten suçlu olsalardı, sürgüne değil mahkemeye gönderilmeleri gerekirdi.

Olağanüstü hal kanunda düzenlenmiş olan bu sürgün cezası yıllar önce çağdışı olduğu için TCK'dan çıkarılmıştır. Bugün halen bu cezanın bölgede uygulanması devletin bölgede yaşayanlara bakışının çağdışılığını sergilemektedir.

Sürgüne gönderilenlerin gittikleri yerde çektikleri sıkıntıların yanısıra aileleri ve çocukları da geride zor durumdadırlar. Sürgün olayının ekonomik, psikolojik ve sosyal sonuçları çocuklarını ve yakınlarını çöküntüye uğratmış durumdadır. Sürgün aileleri geçinebilmek için hayvanlarını ya da diğer mallarını satmak zorunda kalmışlar. Ekonomik zorluklar nedeniyle çocuklarını da okuldan ayırmak durumunda kalmışlar.

Gözlemlediğimiz birkaç olay da şunlardır:

Çatak'ta, bir kadın hakim ve Dr. Taşkın'ın evleri güvenlik güçlerince gece tarandığı belirtilerek, daha sonra yanlışlık olduğu ifade edilmişse de hakim ve doktor bölgeyi terk etmişler.

Köy koruyucularının yol kesip arama yapmaları bölgede büyük huzursuzluğa neden olmaktadır. Çünkü korucular aşiret çelişkilerini de kullanarak bu işi hasım olsun olmasın diğer aşiretlere gözdağı aracı olarak kullanmaktadırlar. Bu uygulamanın Hakkari'de yoğun olduğu anlatıldı.

Dağbastı köyünü basan bir grup, PKK'lı olduklarını belirterek, Muhtarı köy okulunu yakmakla tehdit ederek, zorla telefon ettirmişler ve asker çağırmasını, sabaha kadar köyde bekleyeceklerini belirtmişler; muhtar onların zoruyla telefon ederek durumu güvenlik güçlerine bildirmiş, aldığı cevap "gece gelebileceklerini ve okulu kendileri koruması gerektiği" olmuştur. PKK'lılar okulu yakarak sabaha kadar beklemiş, sabah gitmişlerdir. Daha sonra gelen güvenlik güçleri okulun yandığını görünce **Bütün köylüleri toplayıp sıra dayığından geçirmiştir.**

SONUÇ

Sonuç olarak bölgede beş günlük kısa bir inceleme gezisi yapan İnsan Hakları heyetinin bölgedeki insan hakları ihlallerine ilişkin gözlemleri şöyle sıralanabilir:

- En temel insan hakkı olan yaşama hakkı bölgede ciddi bir saldırı ile karşı karşıyadır. Basına ve kamuoyuna intikal eden olayların yanısıra bölgede başka olaylar da olduğuna ilişkin ciddi kuşkular vardır. Çatışmalara ilişkin yapılan resmi açıklamalar inandırıcı olmaktan uzaktır.

- Bölgedeki gelişmeler güvenlik güçlerinin yargı-

masız infaz uyguladığı konusunda ciddi kuşku yaratmaktadır.

- Güvenlik güçlerinin ve resmi makamların, güvenlik politikaları için de bölgede aşiretler arasında çelişkiyi körükleyici uygulamalar olduğu gözlenmiştir.

- Bölgede hukuk devletinin üstünlüğünün başlıca uygulayıcılarından olan savcılar olaylardan en son haberdar edilmektedirler. Ayrıca savcılar olaylar hakkında objektif bilgi toplamalarının koşulları hemen hemen yok gibidir.

- Bölgede çatışmalarda ya da çatışmalar dışında güvenlik güçlerince öldürülenlerin tümü Olağanüstü Hal Valiliğince "terörist" olarak ilan edilmekte, böylece öldürme olaylarına bir tür "meşruiyet" kazandırılmaktadır.

- Devletin güvenlik politikası içinde olan köy boşaltmalar, köylülerin ekonomik ve sosyal olarak mağdur olmasına neden olmaktadır.

- Görüşülen köylülerin beyanından anlaşıldığı üzere köylüler gerek devletin, gerekse PKK'nın baskısı altında ve aralarında kalmakta, can güvenlikleri bulunmamaktadır.

- Türkiye'de "hazırlık soruşturmasının gizliliği" ilkesinden hareketle gözaltı süresinde sanıkların yakınlarına bilgi verilmemesi, işkence iddia ve uygulamalarını güçlendirmektedir. Adalet Bakanlığı'nın Genelgesine rağmen büyük illerde bile tam anlamıyla uygulanamayan "Gözaltında Avukat Görüşü"nden bölgede bahsetmek mümkün değildir. Gözaltında yaygın işkence uygulamasından söz edilmektedir.

- Çağdışı bir uygulama olan sürgün olayı gerek sürülenlerin gerekse ailelerinin had safhada mağdur olmalarına neden olmuştur. Sürgün olayının insan haklarıyla bağdaşır bir yanı yoktur.

- Bölgede akşam karanlığından sonra yaşam durmaktadır. Günlük yaşamın devamı ve sokağa çıkma geceleyin mümkün değildir.

- Bölgede özel timin ve güvenlik güçlerinin çalışma yöntemleri, işkence ve baskı nedeniyle halkın tepkisini topladıkları bir gerçektir.

- Yaşama hakkı tüm insanlar için asli bir haktır. Bu nedenle yargılamasız infazlara son verilmelidir. İster köylü ister PKK'lı olsun hiç kimsenin yargılamasız infazı haklı görülmez.

Yukarıda aktarılan uygulamalar, halkın güvenlik güçlerince hasım olarak görüldüğünün göstergesidir.

Heyet, bölgede insan haklarının yoğun bir biçimde ihlal edildiği sonucuna varmıştır. Böylece can güvenliğinin sağlanamaması ve yaşam hakkına yönelik ciddi saldırılar, Demokrasilerin güvencesi olan bir dizi insan hakkının arka plana itilmesine, insanların yaşamlarına olan müdahaleler karşısında çaresiz kalmalarına yol açmıştır.

ÇAĞDAŞ KAPİTALİZMİN GELİŞME MEKANİZMASI (*)

Kapitalist sosyo-ekonomik yapı günümüzde nasıldır? Son 30-40 yıl içinde ne gibi değişimler geçirdi? Bu sorular aşağıdaki makalede tartışılıyor. Makalenin yazarı Yuri BORKO ekonomi bilimleri doktorudur ve SSCB Bilimler Akademisi'nin Sosyal Bilimler için Bilimsel Enformasyon Enstitüsü'nün Bölüm Başkanı'dır. (STP'nin notu)

Cevaplanması Gereken Sorular

Öncelikle, üretim tarzı ile ilgili olarak, şu herkesçe bilinen, üretim güçleriyle üretim ilişkilerinin diyalektik birliğine ilişkin tezdin başlayalım. Bu tezin klasik yorumu şöyledir: Üretim güçlerinin her gelişme aşamasına denk düşen, bu aşamaya özgü üretim ilişkileri varolur.

Ancak, yirminci yüzyıl gösterdi ki, bu eğilimdeki zorunluluk, gerçekte bir dereceye kadar görecedir. Kapitalizm ve sosyalizm yanyana varolup aynı maddi ve teknik temeller üzerinde gelişiyorlar. Kapitalist toplumda üretim güçlerinin gelişimi ve bu temel üzerinde üretim ilişkilerinin evrimi olanağının, başlangıçta sanıldığından çok daha geniş olduğu görüldü.

Doğal olarak şu soru gündeme geliyor: kapitalizmden sosyalizme geçiş için "maddi önkoşulların olgunlaşması" gereğinden ne anlaşılmalıdır? Marksistler, 19. yüzyılın sonlarında, özellikle de 1917 Ekim devriminin ertesinde şu kanıda idiler: kapitalizmin merkezlerinde sosyalist devrimin gecikmesinin belirleyici etkeni, subjektif nedenlerin henüz olgunlaşmamış olmasıdır. Ancak, tarihi deneyim daha sonra gösterdi ki sorun çok daha farklı ve son derece karmaşıktır. Elbette, "maddi önkoşulların olgunlaşması" biçimindeki formülasyon haklılığını koruyor; o, kapitalist üretimin belli bir sosyalleşme derecesine ulaşmasının gereğini belirtiyor ki sosyalist yeniden yapılanma olanağı, nesnel olarak buna dayanır. Ancak bu, kapitalist ekonomik sistemin artık tam bir çıkmaza girdiği anlamına gelmez. Bir başka deyişle, maddi önkoşulların olgunlaşması dönemi kısa bir süre değil, tüm bir tarihsel dönemdir, ki bu dönem boyunca her iki sistem de aynı maddi ve teknik temeller üzerinde varolabilirler.

Eğer durum böyleyse, kapitalizmden sosyalizme geçiş sorunu (maddi önkoşulların varlığı durumunda da), subjektif etkenin "olgun" olup olmadığı meselesine asla indirgenemez. Teorik olarak böylesi bir geçişi, belli bir ya da birkaç ülkede, sosyal ilişkiler sisteminin bütün olarak zayıflayıp çöküntüye gittiği koşullarda, belli ve özgün nedenlerle patlak veren ulusal çapta bir krizin yol açtığı olağanüstü bir durum mümkün kılabilir, ya da o, iki sistemin arasında dünya ölçüsündeki rekabetin somut ürünü olarak, sosyalizmin avantajlarının açık biçimde kanıtlanması ve böylece, kapitalist biçimde örgütlenmiş bir toplumu karşıt sistemi seçmeye yöneltmesiyle gerçekleşebilir.

Birincisine örnek Rusya'da gerçekleşen 1917 Ekim devrimi ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra çeşitli halk-

ların demokratik ve sosyalist nitelikte devrimleridir. İkinci türden bir geçiş ise henüz bir olasılıktır.

Bu yorumla birlikte diğer bir soru gündeme geliyor: Bugün Marksist literatürde hâlâ revaçta olan, kapitalizmin çelişkileri şiddetlenirken bu sistem içinde bu çelişkilere çözüm bulma olanaklarının giderek daraldığı biçimindeki görüş ne derece doğrudur? Bu görüşe göre kapitalizmin ancak sınırlı bir evrim olanağı vardır. Oysa durum hiç de böyle değil.

Gerçekte, kapitalist üretim biçiminin gelişimi için olanaklar zamanla daralmamakta, genişlemektedir. Bu kapitalist sistemin yirminci yüzyılın başındaki durumu ile şimdiki durumunun basit bir karşılaştırmasında açıkça görülüyor. Çeşitli kapitalist ülkelerde ekonomiyeye devlet müdahalesi, sosyal altyapı koşulları ya da siyasi demokrasinin çağdaş biçimleri, bütün bunlar yüz yıl, hatta elli yıl öncesinin kapitalizminde bile olmayan şeylerdir.

Ve kapitalizm uzun evrimi boyunca tüm bunları "özümsemiştir". Bu hiç de barışçı bir evrim olmadı, aksine ona "fırtınalar, boralar" eşlik etti. Sonuç olarak ilk ve ana görev, onun bu işi nasıl başardığını açığa kavuşturmadır. Geleneksel olarak Marksistler, dikkatlerini büyük ölçüde kapitalizmin çelişkilerinin derinleşmesine ve sosyalist prensiplere uygun biçimde toplumun devrimci dönüşümü için önkoşulların ortaya çıkışına ilişkin çözümlemelere harcadılar. Fakat herhangi bir toplum gibi kapitalizm de, eğer kendi içinde ürettiği "kendini düzenleme" mekanizmaları olmasaydı bir tek gün bile yaşayamazdı. Bu mekanizmalar sayesinde ki o, yığınla çelişkiye çözüm buluyor ve ortaya çıkan krizlerle başa çıkıyor.

Bunlar hangi mekanizmalardır? Öncelikle, kapitalist üretimi düzenleyen pazar mekanizması. İkincisi emek ve sermaye arasındaki sınıf mücadelesi ki üretim ilişkilerinden kaynaklanıyor ve toplumsal yeniden üretimin hayati derecede önemli bir bölümünü düzenliyor. Üçüncüsü devletçe düzenlenen sosyal ilişkilerdir ki, bir bütün olarak, mevcut düzenin korunması ve güçlendirilmesi amacına yöneliktir. Dördüncüsü toplumdaki sosyo-psikolojik iklimi düzenlemeye yönelik ideolojik etki mekanizmasıdır. Bu mekanizmalar değişmez değildirler. Onların evrim yeteneği, öz olarak kapitalizmin kendi gelişimi diyebileceğimiz, sosyal sistemin kendisini yeni koşullara uyarlama sınırlarına kadar uzanır.

Kapitalizmin Evriminde İdeolojinin Rolü

Kapitalizmin bu yüzyılın ilk yarısındaki tarihini gözden geçirin, onun, varlığını bile sık sık tartışma gün-

demine getiren derin çelişiklere ve alt-üst oluşlara tanık olduğunu görmemek imkansızdır. Keskin ekonomik ve politik krizler, proletaryanın devrimci eylemleri, faşizm ve iki dünya savaşı, tüm bunlar Marksistler tarafından, kapitalizmin can çekişmenin eşiğinde olduğu biçiminde değerlendirildi. 1930'larda ve 1940'larda Marksist düşüncede durgunluğa yol açan somut tarihi koşulları görmezden gelsek bile, dönemin koşullarının bu kaniya varmak için yeterli nedenler sağladığını eklemek zorundayız.

Ancak şimdi, savaş sonrası dönemin tecrübesini göz önüne alarak, farklı bir sonuca ulaşabiliriz: 19. yüzyılın sonunda 20. yüzyılın ortalarına kadar olan dönem, kapitalist üretim tarzının gelişimi bakımından bir geçiş dönemi olduğunu kanıtladı. Eğer, Marksizm-Leninizm'in kurucularının eserlerinde tahlil edilen "eski" kapitalizm ile çağdaş kapitalizm arasındaki farkı kısaca belirtmek istersek, kanımıza göre bu, başında varolan, kendiliğinden işleyen mekanizmaların belirlediği bir gelişme tipinden, farklı, düzenlenmiş olan bir tipe geçiştir. Elbet, ne geçmiştekinin kendiliğindenliği, ne de günümüzdeki denetlenilebilirliği mutlaklaştırılmaz; ancak ilk tipin geçmişte, ikinci tipin ise savaş sonrası dönemde ağır bastığını söylemek için yeterince neden var.

Kural olarak bir üretim tarzının Marksist analizi, onun ekonomik temellerinin incelenmesiyle başlar. Ancak bu özel durumda analiz yöntemini tersine çevirmek daha kestirme görünüyor. Bu mantiki olarak, yukarıda sözü edilen, kapitalizmin evriminin değişen karakterine ilişkin tezden kaynaklanıyor. Üretim tarzı toplumsal eylem biçimlerinin tüm dinamiklerini belirler. Ancak bu, son tahlilde böyledir; çünkü politika, hukuk ve ideoloji de kendi görece olarak bağımsız dinamiklerine sahiptirler ve ekonomik temel üzerine bir karşı etkiye bulunurlar. Kapitalizmin düzenlenmiş gelişimine geçişte bu tür bir etkinin, ve özel olarak da ideolojinin, rolü nedir?

Marks'ın, düşüncelerin "maddi güç"e dönüşmesine ilişkin ünlü sözleri, yalnızca emekçi kitleleri harekete geçiren devrimci görüşler için değil, genel olarak ideoloji içindir. Kapitalist düzenin 20. yüzyılın başlarında yaşadığı dramatik ve bazı bakımlardan trajik deneyim, bir dönüm noktası oluşturan 1930-1950 döneminin ortaya çıkmasında doğrudan rol oynadı. Bu deneyimin yönetici sınıf ve genel olarak toplum için bir şok tedavisi rolü oynadığını söylemek hiç de abartma olmaz. "Şok"un yarattığı sorulara cevap verme ihtiyacı hem ideolojik, hem politik alanda arayışlara yol açtı. Kendi deneyimini açıkça eleştirel biçimde değerlendirmeye tavrı, kişiler gibi toplumlar için de bir olgunluk dönemine girildiğini veya girilmekte olduğunu gösterir. Kapitalizmde son dönemde bu eğilim hakim duruma gelmiştir. Eğer mecazi biçimde söylersek, kapitalizmin bir "kendini tanıma" ve "kendini eğitime" mekanizması ortaya çıkmıştır. Akla yatkındır ki, bunu mümkün kılan, dünyamızda toplumsal düşüncenin vardığı gelişme düzeyi olmuştur.

1930'dan 1950 yılına kadar bu mekanizmanın işleyişindeki yoğunluk görülmemiş düzeydedir. Salt yeni teori ve görüşlerin, ya da temelden yenilenenlerin sıralanması sayfalar tutar. Keynesçilik, endüstri toplumu teorisi, "sosyal pazar ekonomisi", "karma ekonomi", "yönetimsel devrim", "refah devleti", sos-

yal sınıf ve tabakalara, bunların çatışmasına ilişkin teorilerde yeni değişiklikler, "insan ilişkileri" vb..

Bu görüşleri ele alan Sovyet yazını ise, genellikle onların ideolojik ve sosyal özüne yönelik başarılı, ya da kaba bir eleştiriye indirgenmişti. Ama her iki halde de onların pragmatik içeriği ve toplumun karşılaştığı pratik sorunları çözme yetenekleri görmezden gelindi. Son derece çeşitlilik gösteren, çoğu kez de birbirini dışlayan tüm bu teorik araştırma ve projeler bakımından ağır basan eğilim, kapitalizm için evrimci gelişme yollarını bulmak, ekonomik ve sosyal denge- nin gereğini kanıtlamak, sosyal süreçleri istikrarlı bir üretim artışı, sosyal uzlaşma, ideolojik ve politik çoğulculuk temelleri üzerinde düzenlemektir. Kapitalist sistemi düzenleyen mekanizmalar işte bu temeller üzerinde ve bilimin pratik önerileri göz önüne alınarak oluşturulmuştur.

Kapitalizmin Dönüşümü İçin Önkoşullar

Kapitalizmin ekonomik ve politik krizleri, onun bu kötü durumdan kurtulmak için yollar araştırmasında itici bir neden oldu. Ancak, kapitalist sistemin evrimini uyarıp düzenleyen planlı mekanizmaların yeniden yapılanması için gerekli nesnel ekonomik önkoşullar nelerdi?

Başta gelen maddi önkoşullardan biri üretimin kendisi, onun teknik düzeyi, aynı zamanda insanoğlunun yüzyıllar boyu biriktirdiği zengin bilgi hazinesidir. Ancak bu temel üzerindedir ki üretim güçlerinin bir toplumsal kaynak ve servet olarak ele alınması gerekli ve mümkün olmuştur. Ancak şu soru akla geliyor: Aca- ba bu kapitalist üretim ilişkileriyle bağdaşır mı? Yüzyılımızın deneyi gösterdi ki, onların (üretim güçlerinin) evrimi bir dereceye kadar mümkündür, ki bu, aynı zamanda kapitalist ekonomik sistemin işlerliğini sağlar. Bu özellikle, kapitalist mülkiyetin çeşitli şirketler biçiminde yaygınlaşması ve ekonomi üzerinde kısmi devlet kontrolünün ortaya çıkmasıyla somutlanıyor.

Bu açıdan, şirketler biçimindeki mülkiyetin önemi işaret edilmeli; o, üretimin sosyalleşmesinin bir biçimi olarak gelişkin kapitalizme uygun düşüyor. Onun iyi biçimde örgütlenmiş olması, hem maddi (ekonomik sistemin merkezi unsurları olarak büyük şirketlerin ortaya çıkışı), hem sosyo-psikolojik, teknik-örgütsel, ve ideolojik alanda (sermaye sahipliğinin üretimin yönetilmesi işlevinden ayrılması, özel bir yöneticiler tabakasının oluşması, yönetimin teori ve pratiğinin iyileştirilmesi) ekonomik düzenlemenin en küçük ölçekten en büyük ölçüğe kadar yaygınlaştırılması için önkoşullar yaratıldı.

Yukardaki etkenlerin taşıdığı önemin yanı sıra, gerekli sosyal ve politik önkoşullar olmadan, kapitalizmin kendi kendine gelişimini düzenleyen mekanizmaların yeniden yapılanması olanaksız olurdu. Sorunun bu yönüne temel bir önem verilmelidir. Kapital elbette sosyal bir etkidir. İki sınıf-kapitalistler ve işçiler arasındaki mücadele, sözkonusu üretim tarzının doğasında varolan çelişiklerin kendini açığa vurmasının bir sosyal biçimidir. Bunlar aksiyomdur. Ancak, bundan mantiki olarak şu çıkar ki, tecrübenin de gösterdiği gibi, kapitalist sistem için en büyük tehdit ekonomik değil, sosyal oransızlıklardan gelmektedir.

En tehlikeli gerilimler sosyal ve politik ilişkiler alanında boyveriyor; bunlar kapitalizmin kendi kendini yönetim (özyönetim) mekanizmalarının tüm sistemi üzerinde güçlü bir etki yapıyorlar.

Kanımıza göre, emek ve sermaye arasındaki mücadeleden değişen güçler dengesi, sistemin evrimi için yeni sosyo-ekonomik önkoşulların ortaya çıkmasında belirleyici bir etken olmuştur. Onun başlıca sosyo-ekonomik sonucu, çalışan halkın "istemleri düzeyinin giderek artması" biçiminde ifade edilen tarihsel eğilimi yansıtan işgücünün değerinin tarihsel ya da ahlaki unsurunu biriktirmek olmuştur. Kanımıza göre, emek ve sermaye güçleri arasında görece bir denge oluşturma yönündeki niteliksel bir değişme İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra meydana gelmiştir.

Bu süreç, kapitalist birikimin sosyal yapısını değiştirmeksizin, mevcut üretim tarzını en azından iki yönde etkiledi. Birincisi, bu süreç, yaygın biçimde ucuz emek gücü kullanan emek yoğunluklu teknolojiler yerine, bilimsel ve teknolojik gelişmeye dayanan sermaye yoğunluklu teknolojiler ikame etme ve böylece emekten tasarruf etme biçimindeki son ilerici eğilimin başlıca nedenidir. İkincisi, işgücünün değeri ve ücretindeki artış, iç pazarı genişletmek için gerekli bir etkeni oluşturuyor. Bu yalnızca salt nicel değişiklikleri değil, nitel olanları da içeriyor. Oldukça yüksek ve çeşitli standartlarıyla yeni bir yaşam tarzı gelişmekte, halkın çoğunluğu için doğal bir hale gelmektedir.

Şunu belirtelim ki, bu süreç yalnızca emek ve sermaye arasındaki ekonomik mücadelenin sonucu olarak görülmez. Belli bir olguyu sınıfsal açıdan değerlendirirken, toplumun bir bütün olarak gelişme manzarasını -ki uygarlığın vardıdığı gelişme düzeyini (ahlak, kültür ve eğitim, boş zamanlar ve onların değerlendirilmesi, vb..) bu düzey belirler- gözden yitirmemeliyiz. Bu aynı zamanda, yeni bir yaşam tarzı oluşturmaya ve, sonuç olarak, kapitalizmin doğasında varolan üretim ve tüketim arasındaki oransızlıkları yumuşatmaya da yardımcı olmuştur.

Son olarak, yeni politik önkoşullar ortaya çıktı. Geçen 150 yılı aşkın süre içinde işçi sınıfının mücadelesi kendiliğindenlik aşamasından geçerek düzenli, örgütlü bir hareket durumuna ulaştı; devlet emekçi halkın mücadelesini, bu kapsamda sendikaları ve politik partileri yasal saymaya, genel oy hakkını tanımaya mecbur kaldı. Değişim süreci ülkeden ülkeye biçim ve hız bakımından çok çeşitlilik gösterse de, politik güçler dengesindeki niteliksel değişme, büyük ölçüde işçi sınıfının mücadelesiyle iki dünya savaşı arasındaki dönemde ve Ekim Devrimi'nin doğrudan etkisi altında gerçekleşti. Ancak, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonradır ki örgütlü emekçi kitleler için oldukça istikrarlı politik koşullar oluştu ve onlar toplumsal gelişmeyi sürekli biçimde etkiler duruma geldiler.

Kapitalizmin Özgelişim Mekanizmalarının Güncelleştirilmesi

Yukarda sözü edilen önkoşullar, kapitalizmin özgelişim (kendi kendine gelişim) mekanizmalarının evriminin niteliğini belirledi. Bunun ana hatları şöyle tanımlanabilir:

• Kapitalist pazarın etkinliğini korumak, bu arada, onun yolaçtığı ekonomik ve sosyo-ekonomik oransızlıkları düzeltmek.

• Kapitalist sömürü sistemini desteklemek, bu arada, sermaye ve emek arasındaki ilişkileri düzenlemek, hem işgücünün yeniden üretilmesinin gereğini gözetmek, hem de işletmelerde üretim için elverişli bir sosyal ortam yaratmak;

• Burjuva parlamenter demokrasisi çerçevesinde ve uzlaşma temelinde, sosyal çelişkilerin esnek biçimde ayanlanması yoluyla kapitalist toplumun politik istikrarını sağlamak;

Şunu da ekleyelim ki, Batı Avrupa'da ve bir dereceye kadar Japonya'da, reformist işçi sınıfı hareketi kapitalizmi "demokratik sosyalist" bir topluma dönüştürmeyi amaçladığını söylüyordu. Buna karşılık, esas olarak komünist örgütler tarafından temsil edilen işçi sınıfı hareketinin sol kanadı reformizmi reddederek, kapitalizmden sosyalizme devrimci dönüşümü amaçladı. Ancak bu hedeflere ulaşamadı. Bu nedenledir ki, işçi sınıfı hareketi —sol kanat da dahil— bir dizi ilerici sosyal dönüşümleri savunurken, nesnel olarak kapitalizmin özgelişim mekanizmalarının güncel koşullara uydurulmasına yardımcı oldu.

Bu ne tür güncelleştirme idi? Neler başarıldı?

Serbest rekabetçi dönem kapitalizminin yalnızca bir düzenleyicisi vardı: pazar. Onun çok yönlü rolü iyi bilinmektedir. Kapitalist ekonominin "motoru" olarak pazar, aynı zamanda, kendi hızını düşüren eğilime de yol açtı. Bir düzenleyici olarak o, esas olarak kendisini, başlardaki kaotik eylemlerinin sonuçlarını düzeltti. Günümüzde kapitalist ekonominin düzenleme sistemi birkaç mekanizmaya sahiptir: pazar, şirketler düzeyinde üretimin yönetimi, devlet düzenlemesi ve son olarak, ekonomik politikada uluslararası işbirliği. Öyle sanıyoruz ki bu sistem Sovyet ekonomistleri tarafından, çağdaş kapitalizmin karşılaştığı bir dizi başka ana sorunlardan çok daha iyi biçimde incelenmiştir. Bu nedenle, kendimizi bu özel soruna ilişkin bazı görüşlerle sınırlayalım.

Öncelikle, rekabet ve tekel arasındaki dengeye dair birkaç söz. Öyle bir izlenim var ki, yüzyılımızın başlangıcı ile kıyaslandığında, tekelleşmenin üretim güçlerinin dinamikleri üzerindeki geciktirici etkisi giderek küçülmüştür. Bu birkaç etkenin ortak etkisi sonucudur ve özünde özel mülkiyete dayalı ekonomik sistemin doğasınınca belirlenmektedir. Rekabet bu sistemin temel özelliği olarak kalıyor, tekelleşmeye doğru eğilim ise ancak kısmi olarak gerçekleşti. Bunun yanı sıra, küçük ve orta boy girişimciler olağanüstü bir uyum gösterdiler. Dahası, rekabeti korumaya yönelik devlet politikası, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından uluslararası düzeyde koordineli eylemlerle desteklendi. Bu politikanın da etkilerini hesaba katmak gerekir. Son olarak, kapitalist ekonominin yoğun biçimde uluslararasılaşması süreci rekabeti kamçıladı.

İkinci soru değişik tipte ekonomik düzenleyicilerin karşılıklı ilişkilerine ve bağlantılarına dairdir. "Devlet tekeli düzenlemesi" terimi Marksist literatürde derin köklere sahiptir. Bu, ortada yekpare bir sistem olduğu izlenimini yaratıyor. Oysa gerçekte durum farklı.

Şirketler ve devlet düzenlemesi olarak iki tip özerk düzenleme sözkonusudur. Bunların amaçları kuşkusuz aynıdır. Ama diğer bakımlardan bağımsızdırlar, yalnızca düzenleme alanı bakımından değil, aynı zamanda bakış açısı, kullandıkları ölçütler, eylemlerinin özel hedefleri ve araçları bakımından.

“Tröstlerin planlı niteliği” kapitalizmde üretimin sosyalleşmesi zemini üzerinde büyümüştür ve tümüyle kapitalist pazarın güdülerine ve yönetim ölçütlerine tabidir. Kısacası onun hedefi, üretimin örgütlenmesini ve pazarlamayı iyileştirerek karı en üst düzeye çıkarmaktır. Çağdaş şirketlerin gücünü bir araya getiren birlikler, özellikle de uluslararası şirketler, onlarca yıl boyunca kazanılmış zengin bir yönetim deneyimiyle donanmış ve böylece kapitalist üretimin bu tip düzenlenmesinde üst bir etkinlik derecesine varılmıştır.

Burada, sözkonusu birliklerin ulaştığı bu düzeyin, bir bütün olarak kapitalist pazarın işleyişini nasıl etkilediği sorusu gündeme geliyor. Burada iki şeyi, korporatif biçimdeki bu işletmecilik (üretimin yönetimi anlamında, Ç.) sistemindeki iyileşmelerin halihazır ya da uzun süreli sonuçlarını birbirinden ayırmak gerekir. Bu sistemin rasyonelliği, tecrübeyi büyük ölçüde birleştirmenin ürünüdür. Çok yakın bir dönemde, ekonomik enformasyonu toplama, sistemleştirme, yaymanın teknik temelini ve yöntemlerini köklü biçimde günün koşullarına uydurarak, başka şeylerin yanı sıra, bu da ileriletildi. Sonuç olarak, üretimin bu tür korporasyonlar yoluyla düzenlenmesi, kısa süreler bakımından, kapitalist pazarı karıştırmaktan çok, düzene sokuyor. Ancak bu tür düzenlemenin uzun vadeli sonuçları, özel girişimin denetiminin ve çıkar alanının dışında kalıyor. Kapitalist pazar 1970 ve 1980’li yıllarda yeralan bir dizi krizle bunun olumsuz sonuçlarını yaşadı.

Devlet düzenlemesi (devlet müdahaleciliği) ise çok daha karmaşıktır. Onun nedenleri, yöntemleri ve harekete geçirici güçleri çeşitlidir ve hedefleri farklıdır. Nedenleri ele alırsak, bunlar arasında kapitalist üretimin ihtiyaçlarını (periyodik bunalımların yumuşatılması, ekonomik altyapının geliştirilmesi, bilimsel ve teknolojik ilerlemenin daha da hızlandırılması, ekonominin yapısal olarak yeniden örgütlenmesi) ve devletin kendi ihtiyaçlarını (militarize olma, şişkin bir devlet cihazının masraflarını karşılama) ve sosyo-ekonomik istikrarı koruma ihtiyacı (fazla göze çarpan oransızlıkları hafifletmek, sosyal altyapıyı geliştirmek) saymak gerekir.

Çeşitli sınıfların ve sosyal tabakaların, devlet düzenlemesinin çeşitli işlevleriyle neden ilgilendikleri, yukarıdaki kabarı listeden anlaşılıyor. Şurası da açık ki, devlete yol gösteren yalnızca özel çıkar ve kapitalist karlılık ölçütü (kriteri) değil, aynı zamanda sosyal ihtiyaçlar ölçütü olmak zorunda, ki bu sonuncusu pazar ilkeleriyle her zaman uyum içinde olmayabilir.

Bu makalenin yeri, ancak, kapitalist üretimi düzenleyen halihazır mekanizmalar sistemini ilgilendiren belli genel görüşleri ortaya koymaya elveriyor. İlk olarak, bir ölçüde değişken olan devlet düzenleyiciliğinin çeşitli öncelikleri arasındaki ilişki. Bu, ekonomik durumdaki değişmelerle ve sosyo-politik güç dengesiyle belirleniyor. İkincisi, tüm sistem, tek taştan yapılmış gibi yekpare değildir, onun temel unsurları —pazar mekanizması, özel kapitalist yönetim ve devlet düzenleyiciliği— görece bir özerklikle işler. Karşılıklı ilişki ve bağlantı da görece olarak değişkendir ve sistemin esnekliğini bir ölçüde yansıtır. Üçüncüsü, bu unsurlar yalnız karşılıklı olarak birbirlerini tamamlamaz, aynı zamanda çelişirler. Devlet, etkin girişimleriyle kapitalist ekonomiyi düzenleyen mekanizmalar arasında iyi bir uyum sağlamaya çalışırken, özel şirketler kendi özerk durumlarını korumak için güçlü bir eğilim taşırlar.

Devletin rolünün, düzenin muhafızlığından ekonomik ve sosyal süreçlerin çok yönlü düzenlenmesi yönünde değişmesi, kapitalizmin öz-gelişim mekanizmaları sistemi içinde en büyük yapısal değişikliktir. Bu bizi, ücretli emek ve sermaye arasındaki sınıf mücadelesini düzenleyen çağdaş sosyo-politik mekanizmalar sistemi içinde merkezi etken olarak devletin rolü gibi, temel önemde bir soruna dönmeye yöneltiyor. Burada F. Engels’in, “uzlaşmaz çelişkilere” bölünmüş bir toplumda devleti “toplumdan doğmuş, ama kendini onun üstüne yerleştiren ve ona çok çok yabancılaştırılan bir güç” olarak niteleyen tezini hatırlamanın tam zamanıdır (K.Marks ve F. Engels, üç ciltlik Seçme Eserler, Cilt 3, sayfa 327).

Kanımızca bu, kapitalist sistemde devlet ve toplum arasındaki somut ilişkilerin tüm çeşitliliğini incelemek isteyen herhangi bir araştırmacı için, anahtar niteliğinde metodolojik bir saptamadır. Bu yaklaşımla devletin sınıfsal doğası ve onun görece bağımsızlığı açığa kavuşuyor.

Savaş arası dönemde, kapitalizmin politik tarihi, devlet ve sınıflara bölünmüş toplum arasındaki çok biçimli ilişkilerin arttığını gösterdi. Ancak, başta gelen eğilim, hâlâ, temsili demokrasi çerçevesi içinde sosyo-politik ilişkileri düzenleyen dallı budaklı bir kurumlar sisteminin oluşması ve devletin icraya, esas olarak kendi hakemlik rolüne yönelişi idi.

Çağdaş kapitalizmin sosyo-politik mekanizmaları sisteminin temel unsurları arasında şunlar var: Sosyo-ekonomik mücadelenin ve sosyo-politik yaşamın kurumlaşmış biçimleri, genel oy hakkı üzerinde biçimlenmiş demokratik devlet kurumları, ve geleneksel anlamıyla, yasaları uygulama, denetim ve baskı işlevlerini icra eden özel bir güç aracı olarak devlet.

Bu sistemin oluşması ve işlerliği, hem egemen sınıfın, hem de işçi sınıfı örgütlerinin çoğunun politik ideolojilerinin yol açtığı gelişmelerin, uzlaşmaz yaklaşımlardan toplumsal uzlaşmaya, bütünsel bir karıştıktan, kısmi bir görüş birliğine evrimin sayesinde mümkün olmuştur. Kapitalist sınıfın benimsediği bu yeni yaklaşımın temel nedeni, bu sınıfın edindiği tarihi deneyimin, ona, burjuva sisteminin bir çöküş tehlikesi ile karşı karşıya olduğunu göstermesidir; özellikle de, onun sosyo politik mekanizmalar sistemi nerede ve ne zaman gerilimlere dayanma gücünü artık yitirirse.

İşçi sınıfı hareketinin sosyo-politik uzlaşmaya evrimin gerisinde yalnızca subjektif etkenler (reformizm geleneği, işçi hareketi liderlerinin bir bölümünün bürokratlaşması vb.) değil, ama aynı zamanda objektif olanlar da var. Bunlardan biri işçi sınıfı hareketinin başarılarıdır. Emekçilerin en büyük kazanımları, dönüşümler için ödenen “bedel” sorununa, toplumun yeniden yapılanmasının devrimci ve reformist biçimlerinin neye mal olduğu konusuna harcadıkları büyük dikkat oldu. Hemen tüm gelişkin kapitalist ülkelerde işçi sınıfı hareketinin çoğunluğu, toplumsal uzlaşma stratejisini en az “acılı” ve en az “pahalı” strateji olarak seçti.

Bu seçime yol açan etkenlerden biri de, SSCB’de

sosyalist inşanın pratiği oldu. Sovyet halkı, nazizmin yıkılışında belirleyici rolü oynayarak, Avrupa ülkelerinde yükselen güçlü demokratik dalgaya güçlü bir katkı bulundu. Ancak, SSCB'deki sosyalist inşa pratiği, 1930'lardaki kolektifleştirme sırasında izlenen zor yöntemleri ve kitlesel baskılar yüzünden Batı Avrupa'daki işçi sınıfı tarafından benimsenmedi ve reformizmin konumunun güçlenmesine büyük dayanak oldu.

Ancak ne kapitalistler tarafından izlenen sosyal manevra stratejisi, ne sosyal demokrat ve sendikalist dış görünüşü ile reformizm, sınıf mücadelesinde bir kesinti anlamına gelmiyor; özellikle de, hemen tüm kapitalist ülkelerde işçi sınıfı hareketinin aktif bir sol kanadı hala varken. Günümüzde emek ve sermaye arasındaki ilişkiler, mücadele ve uzlaşmanın bir örgüsüne benzetilebilir: Bu bileşimde, mücadeleyi belirleyen karşı çıkarları, uzlaşma ise büyük ölçekte şimdi varolan güç dengesinin ürünüdür.

Böyle olduğu için, devletin önüne, "bağımsız bir hakem" gibi davranmak için oldukça geniş olanaklar açılmıştır. Şunu da hatırlatmalı ki, sözkonusu bağımsızlığın sınırlarının ne olduğu, çağdaş kapitalist sistemde devlet-toplum ilişkileri sorununun bütünü gibi, hala, aşırı basitleştirilmiş, ya da dogmatik nutuklardan öte, ciddi Marksist analizleri beklemektedir.

Şimdi, bu sorunun yalnızca bir yönü üzerinde duralım. Geçmiş yıllarda Marksist literatürde şu şema geçerliydi: İşçi sınıfı bir tekeller ve burjuva devleti ittifakı ile karşı karşıyadır. Bu devletin işlevleri ise şöyle açıklanıyordu: Yönetici sınıf politikayı belirler, yetkili kurumlar ise hayata geçirir. Ne var ki, gerçekte durum farklıdır. Devletin tarafsız bir güç olmadığını söylemeye gerek yok. O, üretim araçlarının kapitalist sahipliğinin yasallığını, tüm sonuçlarıyla birlikte desteklediği ve resmileştirdiği sürece burjuvazininindir. Yine o, ekonomik olarak hakim durumdaki sınıfla çok sıkı bağlantı içinde oldukça burjuva devletidir ve kapitalist üretim tarzının yararına olanın ağır basması için çaba sarfeder.

Bununla birlikte, sosyo-politik koşulların bir sonucu olarak, gelişmiş kapitalist ülkelerin savaş sonrası dönemde izledikleri iç politika, şu üç esas gücün -burjuvazinin, işçi sınıfının ve, diğer şeyler arasında, kendi çıkarlarını da gözeten devletin- karşılıklı etkileşiminin ürünüdür. Sosyo-politik ilişkileri düzenlemeyi amaçlayan çok sayıda kurumun oluşturduğu sistemin ise, güçler dengesindeki düzensiz değişikliklerin yarattığı sorunlara hemen cevap vermeye ve toplumda periyodik olarak ortaya çıkan gerginlikleri düşürmeye ehil olduğu kanıtlandı.

Savaş Sonrası Dönemi Kapitalizm

Yukardaki analizlerden şu sonuç çıkıyor ki, savaş sonrası dönemde kapitalist sistemdeki sosyal süreçleri düzenleyen yeni köklü bir sistem gelişmiştir. Bu sistem, biriken çelişkilerin hafifletilmesine olanak sağlıyor. Bu sistem mekanizmaların, biçimlerin, yöntemlerin ve araçların çeşitliliği, yine bunlar arasındaki bağlantı halkalarının çokluğu ile belirleniyor. Onun işlevinde anahtar sorun, gerekli esnekliği ve manevra yeteneğini sürdürmek ve her sistemin doğasında varolan kemikleşmeye doğru bir eğilimle başa çıkabilmektir. İşte bu, onun iyileştirilmesi için araştırılan

yolların ana yönünün neden devletin artan düzenleme rolü ile kapitalizmin diğer özerk öz-düzenleme mekanizmaları arasında bir denge sağlama yönünde olduğunu tümüyle açıklar.

Meydana gelen değişiklikler bir bütün olarak öylesine önemlidir ki, bu nedenle, yüzyılımızın ikinci yarısında kapitalist gelişmede nitelik olarak yeni bir aşamaya varıldığı söylenebilir.

"Aşama" ve "devre" terimlerini özellikle kullanıyorum, bunların karşılıklı etkileri üzerinde, 1960 ve 1970'li yıllarda Sovyet sosyal bilimcileri arasında zaman zaman yeralan kimi tartışmalara dönmek için. Bu tartışmalar tümüyle yararsız değil, ama şimdi biraz skolastik olur. Aşamalar sorunu yeniden tartışılmalı, çünkü kapitalizmin evriminin, yüzyılın başında sanıldığından farklı bir yol tuttuğu açıktır. Diğer bir deyişle, bu süreç, toplumsal gelişmenin hayati dönüm noktalarında gerçekleşen değişim için bir potansiyel içeriyor. Kişi, artık sonuna yaklaşmakta olan yüzyılın tarihi tecrübesini göz önüne alarak, ancak bu durumdan hareketle kapitalizmin devrelendirilmesi sorununa bir yaklaşım sağlayabilir.

Bu açıdan, Vadim Medvedev'in (Ekonomi Bilimleri Doktoru), bu dergide çıkan bir makalesinde ortaya attığı soru tümüyle akla uygundur: Tekelci kapitalizmi az değişmiş bir klasik 19. yüzyıl kapitalizmi olarak nitelerek gerçek durumla çelişmez mi ve önceki, kapitalist üretim tarzının yeterli bir biçimini sunmuyor mu? Bize göre, her iki sorunun cevabı da evet olmak zorunda. Aynı zamanda, insan bu konuda şunları da ekleyebilir. Birincisi, "klasik kapitalizm" de 19. yüzyıl kapitalist üretim tarzına uygun düşmekte idi. İkincisi, her iki durumda da uygunluk mutlak olarak yorumlanamaz. Onun göreceliği ve tamamlanmamışlığı, üretim tarzının gelişmesini teşvik eder. Üçüncüsü, öyle görünüyor ki, tekel öncesi kapitalizmden köklü biçimde farklı olan yalnız tekelci kapitalizm değildir, ama aynı zamanda, yukarıda belirtildiği gibi, çağdaş kapitalizm, yirminci yüzyılın ilk dönemindeki tekelci kapitalizmden köklü biçimde farklıdır.

Aşamalar sorununun aynı zamanda terminolojik bir yönü var. Sovyet yazınında çağdaş kapitalizmin "tekelci devlet kapitalizmi" olarak tanımlanması genel bir kabul görmüştür. Böylesi bir tanımlama günümüz gerçeğini yeterince yansıtmıyor mu? O, rekabetin çoktandır kapitalist ekonomik sistemin temel bir özelliği olmadığını ifade etmiyor mu? Ve o, bunlar bir yana, üretim tarzının gelişiminde çağdaş aşamayı, ya da bir bütün olarak sosyal sistemi nasıl niteliyor? Ve son olarak, o, ekonomik temeldeki niteliksel değişimleri ve toplumun sosyal ve politik yapısını -ki kapitalizmin öz gelişim mekanizmalarının tüm sisteminin evrimini belirlemiştir ve onun temel niteliklerinin tedrici olarak kendi karşıtlarına dönüşmesi süreçlerini doğurur- bilmeden gelmiyor mu? Bu sorular oldukça yerinde görünüyor.

Bunlar öncelikle, kapitalizmin bugünkü manzarasının bir analizini gerektirir. Savaştan bu yana o iki farklı dönemden geçti: Birincisi, savaşın bitiminden 1970'li yılların başlarına kadar, yaklaşık otuz yıl sürdü; günümüzde hala devam etmekte olan ikincisi ise 1973 petrol şoku ve hemen onu izleyen ekonomik krize başladı. Yukarıda anlatılan düzenleme mekanizmaları sistemi birinci dönem boyunca şekillendi ve sınıan-

di. Endüstrileşmiş kapitalist ülkeler tarafından sözkonusu yıllarda sağlanan dikkate değer ekonomik ve sosyal sonuçlar burjuva sosyal biliminde kendine güven duygularının canlanmasına yolaçtı. Başarılar düzenleme mekanizması sistemine atfedildi.

Belki de bu olumsuzluklar, yeni-tutuculardan sol radikallere kadar, sonradan devlet düzenlemeciliğine evet diyen bir dizi burjuva ekonomisti ve politik bilimcisinin sert eleştirilerine neden oldu. Ancak bu eleştirilerin asıl nedeni, ekonomik büyümenin hızla düşmesi, ekonomik ve sosyal çelişkilerin şiddetlenmesi ve yeni ortaya çıkmakta olan düzenleme mekanizmaları sisteminin, kapitalizmi istikrarsızlaştıran yeni sorunlarla mücadelede hazırlıksız oluşu gibi somut gerçeklerdi.

Bu sorunlar iyi biliniyor. Eğer insan onları, kapitalizmin öz-düzenleme mekanizmaları üzerinde yaptıkları doğrudan etkinin derecesine göre sıralamak isterse, öncelikle, emeğin uluslararası işbölümündeki büyük değişiklikler ve ekonominin yapısal yeniden örgütlenmesi ile bütünleşen, üretimin uluslararası yeni düzeyine işaret etmelidir. 1930'lerde birara duraklayan emeğin uluslararasılaşma süreci, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra büyük hız kazandı. Aynı zamanda, onu düzenlemek için yaratılan uluslararası mekanizmalarda şekillenmeye başladı. Ancak bunlar, yerel süreçlere yönelik düzenleme mekanizmaları ulusal sisteminin tamamlayıcı bir eki olmaktan öte bir değişmeyi ifade ediyor.

Böyle olduğu için, üretici güçlerle kapitalist üretim ilişkileri arasındaki çelişki de, dünya ölçüsünde yeni bir düzeye yükselerek kendisini, ulusal ekonomilerin düzenlenmesi ile dünya kapitalist ekonomisinin kendiliğinden gelişimi arasındaki çelişki gibi ortaya koymaktadır. Onun en tehlikeli yönü, gelişmiş kapitalizmle gelişmekte olan ülkeler arasındaki uçurumun karşı konulmaz biçimde derinleşmesidir. Milyonlarca insanın açlığı ve yoksulluğu sosyal devrimler, politik ayaklanmalar, bölgesel savaşlar, uluslararası terörizm ve son olarak, gelişkin kapitalist ülkelerin de kendilerini ondan koruyamayacakları dünya çapında bir sosyal patlama için uygun ve büyük bir potansiyel sunmaktadır. Kapitalizm hem ulusal düzenleme sistemini iyileştirmek, hem de uluslararası uygun bir sistem kurmak görevleri ile yüzyüzedir.

Bu ihtiyaç aynı zamanda, doğal ortamın sürekli olarak bozulması gibi, daha şimdiden kritik bir dereceye ulaşan ve uzak olmayan bir gelecekte tam bir felakete dönüşmesinden korkulan bir olgu tarafından da dikte ettirilmektedir. Şunu da eklemeli ki, hem kapitalist hem de sosyalist ülkeler bu konuda hazırlıksız olduklarını kanıtladılar. Çevresel sorunların çözümündeki güçlükler, diğer şeyler arasında, insanın doğayla ilişkilerindeki bin yıllık pratikte köklü bir değişiklik yapma gereğini de içeriyor. "Üçüncü endüstri devrimi"nin, biyosfer üzerindeki baskının giderek arttığına ilişkin olarak yaptığı ciddi uyarılar nedeniyle bu daha da zorunlu olmuştur.

Bilimsel ve teknolojik gelişmenin bugünkü aşaması, kapitalist toplumun ekonomik ve sosyal yapılarının uyarlanmasından kaynaklanan bir başka acil sorunu gündeme getirmiştir. Kast ettiğimiz, az emek kullanan teknolojilerin benzeri görülmemiş biçimde ortaya çıkması, kitlesel işsizliğe dönüş, sosyal gruplar arasın-

da dönüşümlerin yeni aşamasına uygun biçimde yeni bir bölünme dizisinin ortaya çıkışı, ekstra işler yapmaya mecbur edilmiş yığınla insan, aşırı derecede düşük yaşam standartları ve ahlaki yozlaşma.

Son olarak, çağımızın en önemli global sorunu yeni bir biçimde ortaya çıkmıştır: Bu nükleer savaşı önleme, barış ve güvenliği sağlayıp kalıcı kılma sorunudur. Sorun, yalnızca onun "karşılıklı tahrip güvencesi" politikası çerçevesinde tutulmuş olması değil, aynı zamanda, onun çözüm mekanizması, kapitalizmin öteki öz-gelişim mekanizmalarından izole edilmiştir. Durum şimdi büyük ölçüde değişmiştir. Barışı güvenceye almak için eski görüşler ve araçların artık güvenilmezliği çok daha aşikar olurken, silahlanma yarışının artarak sürmesi, yalnızca dayanılmaz bir külfet oluşturmakla kalmıyor, aynı zamanda, çevrenin korunması, ya da gelişmekte olan ülkelerdeki açlık ve yoksullukla başa çıkılması gibi global sorunlar bir yana, kapitalizmin kendi sorunlarının çözümü ile de çelişiyor.

Kapitalizmin düzenleme mekanizmalarının yeni sorunlara nasıl tepki gösterdiği sorusu özel bir tartışmayı gerektiriyor.

Bundan dolayı kendimizi genel görüşlerle sınırlayalım. Açıktır ki bu sistem şimdiye kadar herhangi bir yapısal değişikliğe uğramamıştır. Bununla beraber o, gerilimleri yaşamakta ve gelişimini sürdürmektedir.

Şimdi biz, çok basitçe, kapitalist üretimin yönetimi alanındaki evrimin yönüne bakacağız. Amerikan yeni-tutucuları ve Avrupa yeni-liberallerinin devlet düzenlemesine karşı açtıkları haçlı seferine rağmen, onun işlevleri ve görelî rolü köklü olarak değişmemiş, ancak yöntemlerinde belli uyarlamalar yapılmıştır. Karar alımında merkezîyetçiliğe karşı ve çeşitlilik taraftarı olan özel kapitalist yönetim de kendi yol ve yöntemlerini yeniden yapılandırmaktadır. Araştırmalar genellikle, büyük ölçekte ekonomik düzenlemenin en uygun bir bileşiminin değişik biçimlerini bulma ve özel işletmenin özerkliği yönündedir.

Sosyo-politik mekanizmaların gelişmesi için manzara fazla belirli değil, çünkü onların işlerliğinin her koşulu tehlikeye sokulmuştur: sınıf güçlerinin görece istikrarlı dengesi ve onun üstüne bina edilmiş, "refah devleti" kavramının özünde dile getirilen, sosyal uzlaşma stratejisi.

Kapitalizmin öz-gelişim mekanizmaları sisteminin temel evriminin yönleri, biçimleri ve çerçevesi açık değildir. Bununla beraber, bize göre, bu sistemin yeterli bir güvenlik payı var ve muhtemelen belli bir zamana kadar karakteristik özelliklerini koruyacaktır.

Kapitalizmin öz-gelişim mekanizmaları sisteminin muhtemel evriminin yönleri, biçimleri ve çerçevesi açık değildir. Bununla beraber, bize göre, bu sistemin yeterli bir güvenlik payı var ve muhtemelen belli bir zamana kadar karakteristik özelliklerini koruyacaktır. rin kaçınılmaz karşılıklı bağımlılığıdır. Onlardan hiçbirisi, diğer devletleri, bölgeleri ve sosyal sistemleri göz önüne almadan hedeflerine ulaşamaz. Bizzat insanlığın varlığı tehlikededir ve bu durum, çıkarların karşılıklı ilişkisi, çelişkilerin ve uzlaşmaların dengesi ve yeni bir tarzda mücadele ve işbirliği sorusunu gündeme getiriyor. Bu nedenle, yeni politik düşünce tarzı, yalnız uluslararası ilişkilerin yeniden yapılandırılması için değil, ama aynı zamanda, sosyal sistem farkına bak-

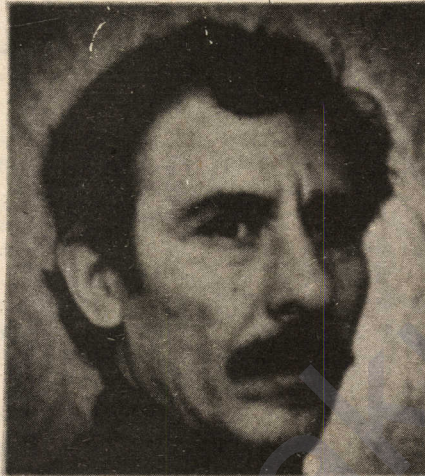
Devamu 9. sayfada.

Aşağıdaki röportaj DENG KOMKAR dergisinde kürtçe olarak yayımlandı. Röportajı Türkçe çevirisiyle birlikte okuyucularımıza sunuyoruz. DENG

"Jı KOMMAR'é, hemû komel û réxistinén Kurdan daxwaz dikim ku, piştgiriya xwe ji bo parastin, pêştabirin û belavkirina çande, huner û edebiyata Kurdi bîdominin"

Dema ku niviskarê Kurd M. Emin Bozarşan ji bo konferansan hatî bû Elmanya Fédéral, hevaleyê me bî wî re hevpeyvînek çêkir. Em vê hevpeyvîné li jêr pêşkêşî xwendevanan dikin.

Redaksiyona
Dengê KOMKAR

M. Emin Bozarşan

Kek M. Emin bê ,şik ji nû va çapkîrîna rojname, kovar û efrandinên kevn xebatek héja ye û ew gelek kéré me tén. Te ji, kovara JÎN ji nû va bî tipé Latîni dî 5 cildan da çapkîr. Em dibînin ku, tené rast-raste-rast wan wergerandîye, her weha li ser gelek babetan ji sekîniyi; bî çavê lékolînan Kovara JÎN gihanîye destên xwendevanan. Bî kerema xwe tu sedema vî kari dî kari ji xwendevanên me ra eşkere biki?

Divé afirandinén'kevn bén lékolîn. Raste rast we gerandîna tipé latîni ne bes e.

Kovara Jin dî rewşa iroyîni da ne tené kovarék e, serçavîyek girîng e. Ji me ra miras maye, ji alîye siyasi, edebî, çandeyî, diroki û folklorî, serçavîyékê dewlemend e. Em dikarin gelek jê istifade bikin. Gora girîngiya vî kovarê Jin mînxwast ku ez istifade kirîna vî serçavîya girîng hemû xwendevanan bî taybetî bo lékolînan, rojnamevan, zîmanzan û hwd. evî tîştî hêsan bikim. Her wuha mînxwast li dora Jin, rewşa tevgera azadîxwazî, rîzgarîxwazîya gelê Kurd a wê demê ango dî mabeyna sala 1900-1920'an da hînek zê-

lal bikim. İcar ji bo ve yeké mînxwast pêşkêşî nivîsî. Gelek cîyan ji mînxwast jê re notan nivîsî.

Bî dîtîna mînxwast wazîfa wergerê ne tene ew e ku, serçavîyet wîha tené ji tipé Erebi wergerîne tipé Latîni, yan ji zîmanek wergerîne zîmanek di, lé divé ku werger wê pirtûkê li ber çavê xwendevanan zelal bike, wana serwest bike. Karanîna wî ji bo yî xwendevanan hêsan bike. Bî vî aweyî dî xebaten peşedemê da şaşî û xeletî ji kém dibînxwast, afirandinén baş û tekûz çêdibînxwast.

Ji bo wergerandîna efrandinan çî difikîrî? -Çî én Kurdi bî zîmané biyaniyan, çî én biyani bîzîmané Kurdi- Pêşniyarén te ji bo xortén dî vî wari xebatê dikin çîne?

Xebata rîzgarîxwazî û azadîxwazîya Kurd rûyê wî yê li der welat hînxwast nû ye, genc e. Dikarin bêjînxwast ev 20-25 sale ku derva xebat çêdibe. Ji ber kû ev xebat nû ye li dere welat hînxwast destpêkê daye, devra çêbûné daye.

Aliyek di va ji, ji ber rewşa dijwar a Kurdistané rewşenbîrxwast Kurden ku derketînxwast derve, giraniya xebata xwe didînxwast ser warê siyasi. Ber vê yekê héj kesên wergerê ku bikarin afirandinén'edebî bî awa û uslûbén edebî zîmané Kurdi wergerînxwast zîmanén biyaniyan, qadroyên me héj negihîştînxwast. Lé ez bawer dikim kû, piştî demêk, wergerên wîha ji nav rewşenbîrxwast Kurda derkevînxwast, vê valayîye dagrînxwast. Bu vî awayî gelén cîhané ji aliyê hûnerî û edebî va ji, gelé me nasbikînxwast û piştgiriya wana bî gelé me va zêde bibe.

Dî wergerandinén kovar, rojname û efrandinén kevn da, embéjînxwast wek kovara Jiné, problemên herî girîng û zehmet bî gora te çîye?

Problema herî girîng mesela zanîna zîmanén cûre cûre ye. Mîroxvén ku li ser afirandinén kevn dixebînxwast, divé bî zîmané Osmanîya qe nebe bî zîmané Erebi û Farisî çavnasbe. Her wuha divé Tîrkîya nû ji bîzanîbe ku wergerîne Tîrkî. Her wuha Kurdi ji baş bîzanîbe ku wergerîne Kurdiyê zelal û baş. Xén ji wana divé terîman ji baş bîzanîbe. Mesela em bêjînxwast JÎN da nivîsiye "Hukumeta Seniyye". Ev tené bî mena hukumetta Osmanîyan hatîye karandînxwast, bî Kurdi em dikarin bêjînxwast hukumeta qedîr bilînxwast. Disa "Der Saadet" hatîye gotînxwast, divé mîroxvén bîzanîbe ku ev, dî wî westî da navê İstanbol e ku şaşî neke. Disa dî Jiné da dibêje "sabîk zalîm Hukumet". Xwendevan bîxwînxwast wê bêje gelo.kîjan hûkûmete, divé wazîfa wegê ewî bîde eşkere kirînxwast. Bêje ev hukumet, hukumeta İttîhad Teraqqî ye ku zordestî li ser

Kurdistané kiriye. Dive van tıştan da serwext bibe û wazife xwe pêş-beri xwendevanan eşkere bike.

Aliyék di peyvîkên biyani ji keti- ne zimané Kurdi. Kesé ku wergêr divê mena wan peyvîkan bi Kurdi bide berçavên xwendevanan, ewa- na tébighijine.

Kek M. Emin, gelek niviskar, dirokan, zimanzan û pisporên Kurdan én kevn henin kû em tené bi nav ewana nasdikin. Gelo hewce nîne ku derheqa wana bi-yografîyek bé sererastkirin?

Belé, pêwîste ku biyografîyên van Kurdên xebatkar bé amade kirin û xwendevanên nuha û pêşde- mé, wana binasin, Lé belé gelek mîxabin ku di heqê jiyana gelekên da em tu tîşt nîzanin, di destê me da belge û serçaviyek tunne, ew kêmasiyek mezîne. Digel vé yeké ji, dil dixwaze kû gencên meyên xî- retkar û hewaskar bala xwe bîdin vi karî ji, lîgora (şîyan teqet, karin) û imkanên xwe bi kêmîyê li ser wa- na hin aqahdari û belge peyda bikin û vi karé giring bicibînin.

Dî waré edebî, çandî û huner- mendiyê da rexne u xwerexne girtin bi gora ditina te çawa divê bibe?

Weka mîn lî jor got, di waré edebî û hunerî da xebata me kur- dan héj di destpêkê daye. Çawa ku wergerên Kurd hén derneketi- ne, rexnegirên, bi mena zanyarî û objektîf ji hin di nav me da negihîştî- ne. Gelek mirovên me ji peyvîka "rexne" mena êrişê derdixinin. Lé belé rexne ne êrişê, ne ji pesn e. Dema ku rexnegirêk lî ser pirtû- kék, helbestêk an çîrokêk bixwaze rexne binivise, divê ku aliyên wi yen rast û şaş tev bide berçavan û bi awayek zanyarî û objektîf lî ber çavên xwendevanan raxe. Bi wi awayî hem xwendevan, wê çî- rok, helbestê ji nézik va nasdike, hem ji niviskarê wi pirtûk, helbest û çîrokê rastî û şaşiyên xwe dibî- ne. Di nivîsekê xwe yé di da evi di- de ber çavan.

Rexnegirîyek wuha niviskaran naêşîne. Negihîştîna rexnegirên wuha di waré huner, çand û edebi- yatê da ji bo me Kurdan nuha ke- mahiyek e. Lé ém hévidarîna ku di demêk nedirêj da ewana ji di nav

me da wê derkevin. Lé em ji bir- nekin ku rexnegirî ji, bi seré xwe şaxekî edebiyat û huner e.

Ev tîştên ku em dibêjin di heqê Kurdên Kurdistanê jorin daye. Kur- distana jêrin û Kurdistanê rohilat ji ber ku zimané Kurdi neqedexê ye ji nav wan da rexnegirî ji gihîştîne.

Kek M.Emin di konferansan da ne tene li ser rojname Kurdis- tan û kovara Jin tu peyvi, her wuha ji te bernameye xwe yé he- ta sala 2000'i pêşkêşî me kir. Me dit ku kar û xebata te gelek fireh û giran e. Em baş nîzanin gelo ji ber wan xebatên giran e ku tu xebatên akademi, enstîtu û komeleyen çandî da beşdar nabî?

Belé, te xweş texmin kir. Ji ber ku ev bername mîn evqas giran e, wextê mîn téra karé destê mîn ji nake. Ez wext nabinim karekî di bî- kîm, yan ji karêkî di da beşdar bî- bîm. Ev tîştên ku mîn xîstîne ber- name xwe hemû ji bav û kalên me miras mane, divê ku rojêkî pêştir ev miras bi temami bigêje destê gele me.

Nebeşdariya mîn akademi, en- stîtûtu komeleyên çandeyî da na- yé we mené ku ez wan xebatan gi- ring nabinim, ew xebat ji hem gi- ring in, hem ji pêwîst in û beşêk ji xebata azadixwazî rîzgarixwazîya gelé me ye. Hevalên ku van xeba- tan dikin wazîfeyêkê gelek giring bicî tînin. Lé gelek mîxabin ku ji ber sêdemên jorin ez nîkarim beş- dar bîbîm.

Xebat û baré te em dibînin pîr mezîna û giran in. Ji aliyê din xasîna lî ser xebata afirandinê kevn pisporî ji dixwaze. Gelo hîm ji bo hêsan kirîna xebata xwe, hîm ji domandîna xebatên wuha ji bona dûwerojê nafikîrî ku hin şagîrtan bîghîjîni?

Gihandîna şagîrtan karé ma- mostaya ne, ez bi xwe, xwe ma- moste nahesibînim kû iddia gihan- dîna şagîrtan bikîm. Lé belé mîn bi dixweşî dixwast û ez nuha ji dixwazîm çend gencên Kurd én hewaskar bala xwe bîdin ser xeba- tîna wuha. Hin gencên wuha hebû- na me dé alîkarîya hev bikîra ke- mahiyên hev temami bikîra. Me he- mûyan bi hevra dé xwe bigihan-

da. Lé gelek mîxabin ku heta nû- ha tu kesêk daxwazek wuha ji mîn nekîriye.

Kek M.Emin di derheqa çar konferansên ku te da, bi gora te meraq û dîndayîna guhdaran çawa bû? Intibayên te çawa nîn?

Konferansên wuha ji bo nasandîna bûyerên me yén dirokî û ser- çaviyên me yén dirokî û serçavi- yên me yén gelek bikêrhatî wek kovara Kurdistan û Jin pîr pêwîst in. Intiba mîna heqê van her çar konferansan gelek baş e. Gelek mirovên Kurd çî jin, çî mîr di kon- feransan da beşdar bûn. Bi balkê- şîyek mezîna guhdarî kirin. Ji vé ye- kî ji té zanin ku gelé Kurd, çî jin çî mîr édi lî diroka xwe, ziman û edebiyata xwe xwedîti dîke. Dixwa- ze ku lî ser van babetan serwext bibe, tébighije, pala xwe bide bû- yerên dirokî. Ev yek ji héviyeka mezîna ji bo pêşedemê dîde mirov.

KOMKAR lî Elmanya Federal û Berlîna Rojava 4 konferansan amade kir û kek M. Emin tu ji axaftkar her çaran da beşdar bû- yi. Disa KOMKAR pirtûkên te bel- lav dîke û difroşe. Daxwaza te ji KOMKAR, komele û rexistînen din én Kurdan çîye?

Berî ku ez daxwaza xwe bejîm, ez ji KOMKAR'ê ra, karger û endamên wê ra, spas dikim ku, ji bo çapbûna 90. salîya Kovara Kurdis- tan û 70. salîya Kovara Jin ev her- çar konferans amadekirin. Bi wi awayî gelek hevalên Kurd mecal û imkan ditin ku van kovaran bîbirbî- nîna ji nézik va binasin. Her weha ez spas dikim ku, KOMKAR'ê ev fersend ji mîn ra amadekir ku ez hatim û lî ser van herdu serçavi- yên çand û edebiyata Kurdan pey- vîm. Mîn giringiya xebatîna wuha lî ber çavên guhdaran raxist.

Di heqê şola daxwazê da ji ez KOMKAR'ê ji, ji hemî komele û ré- xîstînen Kurdan ji daxwaz û tîka di- kîm ku lî tenîştîna kar û barên xwe yén bîngihin, piştgîrîya xwe ya ji bo parastîna, pêştabîrîna û belavkirî- na çandê, huner û edebiyata Kur- di û afirandinê lî ser wan bîdomî- nîna. Lewra ev xîzmet dibe alîkar ji bo parastîna û huviyeta me ya nete- weyî.

M.Emin BOZARSLAN'la Röportaj:

"KOMKAR'dan Bütün Kürt Dernek ve Örgütlerinden İstedğim Kürt Edebiyatı ve Sanatının İlerlemesi, Korunması ve Kürt Kültürünün Yaygınlaşması İçin Dayanışmalarını sürdürmeleridir."

Kürt yazar M. Emin Bozarслан Konferanslar vermek üzere Federal Almanya'ya geldiğinde, bir arkadaşımız kendisi ile bir röportaj yaptı. Biz de röportajı aşağıda okurlarımıza sunuyoruz.

**DENGE KOMKAR
REDAKSİYONU**

SORU : Kek M. Emin Kuşkusuz dergi, gazete ve eski yapıtları yeniden yayımlamak, değerli bir uğraştır, işimize bir hayli yarıyor. Siz de Jin (yaşam) Dergisini 5 cilt halinde (yeniden) Latin harflerle yayınladınız. Görülüyor ki siz onları doğrudan doğruya çevirerek ve bu vesileyle birçok konu üzerinde de durmuş, ve araştırmacı bir gözle Jin dergisini okuyuculara sunmuş bulunuyorsunuz. Zahmet olmazsa okuyucularımıza bu tür (bir) çalışmanızın nedenlerini anlatır mısınız...?

Eski yapıtların araştırılması gerekiyor. Yalnızca doğrudan doğruya latin harflerine çevirmek yetmiyor. Jin Dergisi bugünkü koşullarda salt bir dergi değil, aynı zamanda önemli bir kaynaktır da. O, tarihsel, edebi ve folklorik olarak bize kalmış zengin bir mirastır. Biz ondan bir hayli istifade edebiliriz. Bu derginin önemi doğrultusunda ben, tüm okuyuculara özellikle de araştırmacılar, dilbilimciler ve gazeteciler için, bu önemli kaynağı kolay anlaşılır kılmak istedim. Ayrıca da ben, Kürt halkının kurtuluş ve özgürlük talebinin o günkü, yani 1900-1920 yılları arasındaki durumunu biraz aydınlatmak isti-

yordum. Bunun için sunuşlu yazdım. Birçok yere notlar koydum. Benim görüşüme göre bir çevirmen yalnızca bir kaynağı Arap harflerinden Latin harflerine, ya da bir dilden başka bir dile çevirmekle kalmamalı, çevirmen kitabı okuyucuya aydınlatmalı, benimsetmeli ve okuyucu tarafından kullanımını kolaylaştırmalıdır. Bu şekilde geçmiş dönemdeki çalışmalara özgü yanlışlar ve sapmalara düşülmez, iyi yapıtlar ve değerler oluşur.

SORU : Yapıtların çevirilmesi konusunda ne düşünüyorsunuz? Gerek yabancı dildeki Kürt yapıtlar, gerekse Kürt dilindeki yabancı yapıtlar. Bu doğrultuda çalışan gençler için neler önerirsiniz?

YANIT : Kürt halkının yurtdışındaki özgürlük ve kurtuluşu doğrultusundaki gelişmeler henüz genç ve yenidir. Denilebilir ki 20-25 yıldır bu türden çalışmalar var. Yurt dışındaki bu tür çalışmalar yeni olduğu için daha başlangıç aşamasında, olgunlaşma döneminindedir. Öte yandan da Kürdistanda'ki çetin koşullardan ötürü, yurt dışına çıkmış olan Kürt aydınları, politik çalışmalara ağırlık vermiş durumdadır. Bunun içindir ki, çevirmen (olarak çn) edebi kaynakları; Kürt Dilin'den yabancı dillere usulüne uygun çevirebilecek kadrolar henüz oluşmamıştır. Ama inanıyorum ki kısa zamanda Kürt Aydınları arasında bu tür çevirmenler de yetişecek ve bu alandaki boşluğu dolduracaklardır. Böylece Dünya Halkları edebi ve sanatsal anlamda halkımızı tanımış olacaklar, halkımızla olan dayanışmalarını arttıracaklardır.

SORU : Sizce dergi, gazete ve yapıtların çevirisinde örneğin Jin Dergisi gibi en önemli sorunlar nelerdir?

YANIT : En önemli sorun değişik dillerin bilinebilmesidir. Eski yapıtlar üzerinde çalışan kişilerin Osmanlıca; hiç olmazsa Arapça ve Farsça'yı bilmesi gerekir. Bununla birlikte yeni Türkçe'yi de bilmesi gerekir ki Türkçe çeviriyi yapabilsin. Ayrıca Kürtçe'ye iyi bilmesi lazım, aksi halde duru ve iyi bir Kürtçe çeviri yapamaz. Örneğin "JİN"i (Yaşam) ele alalım. Orada "SENNIYE HÜKÜMETİ"ni ibaresi var. Bu salt Osmanlı Hükümeti anlamında kullanılmış. Biz Kürtçe buna Osmanlı İmparatorluğu demek durumundayız.

Gene "DER SAADET" deniliyor. İnsanın bu adın o dönemde İstanbul'a verilmiş olduğunu bilmesi gerekir ki yanlışlık yapılmışın. Ayrıca "JİN"de "SABIK ZALİM HÜKÜMET" deniliyor. Okuyucunun bu ibarenin hangi hükümete ait olduğunu bilebilmesi için; çevirmenin bunu açıklamış gerekmektedir. (Adı geçen ç.n.) Bu hükümetin Kürdistan üzerindeki zorbalığı ile tanınan "İttihat ve Terakki" hükümeti olduğuna işaret edilmelidir. İşte (çevirmen ç.n.) tüm bu konularda bilgi sahibi olmalıdır ki okuyucular karşısında görevlerini hakkıyla yapmış olsun. Öte yandan Kürt diline yabancı sözcükler de girmiş bulunmaktadır. Çevirmen bu sözcüklerin anlamını okuyucuya aktarabilmesi, anlaşılmasını kolaylaştırmalıdır.

SORU : Kek M. EMİN, birçok Kürt tarihçi, dilbilimci, yazar ve uzman vardır ki bizler onları sadece adlarıyla tanıyoruz. Acaba bir biyografi düzenlemek gerekiyor mu?

YANIT : Elbette. Bu azimli Kürtlerin bir biyografisi düzenlenmelidir ki bugünkü ve gelecekteki okuyucular onları tanıyabilsin. Ama ne yazık ki birçoğunun yaşamı konusunda hiçbir şey bilmiyoruz. Elimizde yeterli kaynak ve belgede yok. Bu büyük eksiklik. Buna karşın, gönül ister ki hevesli ve gayretkeş gençlerimiz bu uğraşlara da eğilsin, olanakları ve güçleri ölçüsünde; en azından bu önemli (konularda ÇN) kendilerini bilinçlendirebilsin, bilgi ve belgeler toplansın. Böylelikle bu alanlarda da çalışma yapabilsin.

SORU : Edebi, sanatsal ve kültürel konulardaki eleştiri ve özelleştiri sizce nasıl olmalıdır?

YANIT : Yukarıda da belirttiğim gibi biz Kürtlerin edebi ve sanatsal alanlardaki çalışmaları henüz başlangıç aşamasındadır. Nasıl ki henüz Kürt çevirmenler pek yaygın değilse, bilimsel ve nesnel anlamda eleştirmenlerimiz de henüz yetişmemiştir. Birçok insanımız eleştiri sözcüğünden saldırı anlamını çıkarıyor. Oysaki eleştiri ne saldırı ne de övgüdür. Bir eleştirmen bir kitaba, bir şiire ya da bir masala ilişkin eleştiri yazmak isterse, doğru ve yanlış yanlarını nesnel ve bilimsel açılarından okuyucunun gözlerinin önüne sermek durumundadır. Böylece hem okuyucu o şiiri, masalı ya da kitabı yakından tanıma olanağını bulacak; hem de, şiirin, masalın ya da kitabın yazarı doğru ve yanlışlarını görebilecektir. Öteki yazılarında da bu türden yanıtlara girmemeye özen gösterecektir.

Bu türden bir eleştirmenlik yazarları incitmez. Sanat, kültür ve edebiyat alanında eleştirmenlerimizin yetişememiş olması, biz Kürtler için bir eksiklik. Ama inanıyorum ki kısa zamanda bunlar da (çevirmenler) aramızdan yetişeceklerdir. Unutmamalıyız ki eleştirmenlik başlıbaşına sanat ve edebiyatın bir türüdür.

Bu anlattıklarımız Yukarı Kürdistan (Türkiye Kürdistanı ÇN) Kürtleri için geçerlidir. Doğu ve aşağı Kürdistan'da Kürt dili yasaklı olduğundan (yazarlar arasında ÇN) çevirmenler de yetişmiştir.

SORU : Kek M. Emin, siz konferanslarınızda yalnızca KÜRDİSTAN gazetesi ve JİN dergisi üzerinde durmadınız. Bunun yanı sıra, 2000 yılına kadar olan programınızdan da söz ettiniz. Görünen odur ki uğraşlarınız, çalışmalarınız birhayli geniş ve ağır. İyice belimiyoruz ama acaba bu yoğun uğraşlarınızdan ötürü mü Akademi, Enstitü ve Kültürel derneklerde (etkinliklere ÇN) katılmıyorsunuz?

YANIT : Evet, iyi tahmin ettiniz. Programımın böyle yüklü olmasından ötürü, zamanım elimdeki işlere bile yetmemektedir. Başka bir iş yapmaya ya da başka bir etkinlikte bulunmaya zamanım yeterli değil. Benim programıma koyduğum şeylerin tümü babalarımızdan, dedelerimizden bize miras kaldı. Bir an önce bu mirasın halkımızın eline ulaşması gerekiyor.

Enstitü, Akademi ve Kültürel derneklerde bulunmayışım: Onların çalışmalarını önemsemediğimden kaynaklanıyor. O çalışmalar hem önemli hem gerekli; hem de halkımızın kurtuluş ve özgürlük isteminin birer parçasıdır. Bu alanlarda çalışan arkadaşlar, önemli görevler yerine getirmektedirler. Ancak ne yazık ki yukarıdaki nedenlerden ötürü, ben bu alanlardaki çalışmalara katılmıyorum.

SORU : Çalışmalarınızın ve yükünüzün birhayli ağır olduğu görülüyor. Öte yandan eski yapıtlar üzerindeki çalışma uzmanlık da gerektirmektedir. Acaba hem çalışmalarınızın kolaylaşması, hem de önümüzdeki günlere yönelik olarak, bu (türden ÇN) uğraşlar sürdürecektir öğreniciler yetiştirmeyi düşünüyor musunuz?

YANIT : Öğrencilerin yetiştirilmesi öğretmenlerin işidir. Ben kendimi öğretmen olarak görmüyorum. Onun için öğrenci yetiştirme iddiam yok. Ama, gönül rahatlığıyla bunu isterdim. Şu anda da istiyorum ki hevesli Kürt gençleri böyle bir çalışmaya yönelsinler. Bu türden gençler olmuş olsaydı, karşılıklı yardımlaşım, eksikliklerimizi tamamlardık. Ancak ne yazık ki şu ana dek kimse benden böyle bir

şey istemedi.

SORU : Kek M. Emin, verdiğiniz dört konferansa ilişkin izleyicilerin ilgisini nasıl buldunuz, izlenimleriniz nelerdir?

YANIT : Bu türden konferanslar, tarihsel olayların ve çok yararlı, kaynakların tanınması açısından (Kürdistan ve Jin gibi) çok gereklidir. Bu dört konferansa ilişkin izlenimlerim bir hayli iyi, Kadınli erkekli birçok Kürt insanı, konferanslarda hazır bulundu. Büyük bir dikkatle izlediler. Bundan da görülüyor ki artık, kadınli erkekli Kürt insanı tarihine, dil ve edebiyatına sahip çıkıyor, bu konularda bilgilenmek, tarihsel olaylara yaklaşım onları öğrenmek istiyor. Bu durum da gelecek açısından ümit vericidir.

SORU : Komkar Federal Almanya ve Doğu Berlin'de dört konferans düzenledi ve Kek M. Emin siz de, konuşmacı olarak her dört konferansa da katıldınız. Yine KOMKAR sizin kitaplarınızı satıp dağıtıyor. Sizin KOMKAR dan ve öteki Kürt dernek ve örgütlerinden istedikleriniz nelerdir?

YANIT : İsteklerimi belirtmeden önce, öncelikle KOMKAR çalışanlarına ve üyelerine KÜRDİSTAN dergisinin 90. ve JİN dergisinin 70. yılına ilişkin bu dört konferansı düzenledikleri için teşekkür etmek isterim. Bu vesile ile bir çok Kürt arkadaş bu dergileri görüp, anımsayarak, yakından tanıma fırsatını ve olanağını buldu. Kürt edebiyatının ve kültürünün bu önemli iki kaynağı üzerinde bana konuşma fırsatı ve olanağı hazırladığı için de, ayrıca KOMKAR a teşekkür etmek istiyorum. Ben de (konferanslar aracılığıyla ÇN) bu tür çalışmaların önemini okuyucuların görüşüne sunma fırsatını buldum.

İsteklerim konusuna gelince; gerek KOMKAR'dan gerekse tüm Kürt dernek ve örgütlerinden istediğim, temel uğraşlarının yanı sıra, Kürt sanatının, edebiyatının ve kültürünün korunması, geliştirilmesi, yayılması ve bu alanlarda incelemelerin sürdürülmesi için dayanışma içinde olmalarıdır. Çünkü bu hizmet, bizim ulusal kimliğimizin korunmasına yardımcı olacaktır.

KÜRDİSTAN'IM BEN

Kürdistan'ım ben
izeryen dağlarından
kuzey-batı ermenistan
dağlarına doğru uzayan yay
gerili telidir inancımın

titreşir

türküleşir
ayrılır sesler içinde
Kürtlüğüyle/mertliğiyle
ipekten inceliği
yumuşaklığı ak pamuktan
granitten sertliğiyle
asuri'dir

nasturi'dir
kalde'dir.

Kürdistan'ım ben
yağla yanan kandil
terle ıslanan mendil
kanla kızaran şafak
yani gönüllerde bayrak
kutsal buyruk yani
avaste'da yazılan
Ve ahmede xani
bir ulusal ulu çığlık
tarihin derinliklerinden süzülen

ve yiğit zaloğlu rüstem
cömert ve cengaver selahaddin
kahraman ebu müslihi xorasani
gözleri oyulan bad
ve çarınha gerilen daysam
Kürdistanım'ben
belat suyu kıyısında kemerli yol
kadim kent ahlat
dım dım kaləsi
dicle ve firat
ve tarihin kanlı kervanı
cizre'de bedirhan
garzan'da peri-xan
meyafarqin'de mervanî
türkün terleyeni dostumdur
kardeşimdir ermeni

..
Kürdistanım ben
asur kitabelerinde adım var
iraniye

turaniye
samiye

ve hamiyeye sor beni
antakya'dan xorasan'a
uzeyd'ten kermanşah'a
kol germişim
nice gazi yaratmış
nice şehit vermişim
uşnu'da sımko
bitlis'de said ali
cebilbas beyleri mindoab'da
ve diyarbakir düzü
bingüf geçici

tanzi dağı
zilan deresi bir de..
Kürdistan'ım ben
tabanlarında kızgın saç
başlarında dağlanmış taş
kan-revan içinde yürüyenlerin yurdu
hünerli ellerim kurdu
cezire'yi ahlat'ı
bilginler pirizeneddin bebi
nasreddin tûsî
muhyiddin ahlati
benim bağrımda boy verdi
kısrak kişneyip tay verdi
yer-gök taniktir buna

Cemşid MAR

GAZIYA LAWÉ KURD

Xorteki aza û hişyarım
Jibo azadi evindarım,
Lı himberé zordariyé,
Lı himberé kedxwariyé
tékoşerim, şoreşvanek pır dijwarım.
Çek lı mil u rext lı pişt
pénivis bı destan û zana,
ez bı bang û qérin û hawarım.
Pêşmergema lı Kurdistan
xwendevanım lı dibistan,
girtiyé azadiyé me lı zından.
Lı mérg u kani u lı ber çeman,
ez şér u pilingé çof u çıyan.
Gundime ez karger u réncber
keçim, kurım, zaruk u kal u ciwan
Ez bayé felata welatım,
ez gula ber çemé Feratım...
Dixwazım,
bindesti rabe ji ru erdé
dixwazım,
bişkê nîré koletiyé,
Divém aşiti û azadi
çare-seri wekhevi û birati,
Mın divé Cihanek
şad u azade çébi,
Kurdistana mın ji té bi,
her kesek kefxweş u dilxweş,
Şareza û pır zana
dev biken û rû bigeş.
Havinga me lı Nemrut,
zivtanga me lı Xerput,
Wexta payiz, gûlweşin
ber bı şino bimeşin,
dema bihar û adar
kûllik diçin seré dar
ku té şadi û xweşi,
xwin dıkele lı jıyan
Ciqas xweşe KURDISTAN...

S. Dildar

H' ESENÍKO 49.

Andante

Haé, ha-(y)ê, haé, ha-(y)ê, de haé, ha-(y)ê,

H'e.se.ni.ko qur.ba, de haé, ha (y)ê, haé, ha-(y)ê, De

haé, ha-(y)ê de.lí.lê A.sê. Haé, ha-(y)ê,

haé, ha-(y)ê, de haé, ha-(y)ê,

A-sê vês-pê des-tê H'e-se-ni-kê xwe gir-

-te, Bir ber a-va çe-mê Mû-ra-dê,

Du, sê den-ga ga-zî-kir-go: «K'e-leş law-ko ez bex-

tê te ji xwe-dê me, De

haé, ha-(y)ê, de haé, ha-(y)ê,

De tu H'e.se-ni-kê min der-baz.ke». A.sê di-go: Ez

k.e.fî-lê he.qê te.me. de.lí.lê A.sê.

H' ESENÍKO 49.

Haé, haé, haé, haé, de haé, haé,
 H esenîko qurba, de haé, haé, haé, haé, De haé, haé,
 delîlé Asé,
 Haé, haé, haé, haé, de haé, haé,
 Asé vêsbe desté H essenîké xwe girte,
 Bir ber ava ç'emê Mûradé,
 Du, sé denga gazîkir go:
 "K'eleş lawko ez bexté te ji xwedéme,
 De haé, haé, de haé, haé,
 De tu H'essenîké min derbazke"
 Asé digo: "Ez k'efîlé heqé teme, delîlé Asé".

Haé, haé, haé, haé, de haé, haé,
 H'esenîko qurba, de haé, haé, haé, haé,
 De haé, haé, delîlé Asé.
 Asé digot: "H'emû ç'îya neman, haé, haé, de haé,
 haé,
 Cî ç'îya neman, haé, haé, de haé, haé,
 Li min xwera lé danenî, haé, haé, de haé, haé,
 Kanî neman, haé, haé, de haé, haé,
 Go, Asé xwera av lé ne anî,
 Asé digot: "Min çira yekî
 Mîna H'essenîké xwera manî, delîlé Asé"

HOY CAN 10. x

Allegro

Hoy can, hoy can, hoy ca - nê, hoy ca - nê.

Hoy can, hoy can, hoy ca - nê, Ri - h'a - nê.

HOY CAN 10.

Hoy can, hoy can, hoy cané, hoy cané,
Hoy can, hoy can, hoy cané, Rih'ané,

Hoy cané, e'rdî h'işk bû, hoy cané,
Rih'ané, e'rdî h'işk bû, Rih'ané.

T'ije lé me'r û mişk bû, hoy cané,
T'ije lé me'r û mişk bû, Rih'ané.

Me qirarkir bi xîret, hoy cané,
Me qirarkir bi xîret, Rih'ané

Çékîr cewé avdané, hoy cané,
Çékîr cewé avdané, Rih'ané.

Deşt jî bûne zozané, hoy cané,
Deşt jî bûne zozané, Rih'ané,

Bona p'ala, gundyane, hoy cané,
Bona p'ala, gundyane, Rih'ané.

PİNOŞE

Ji Pînoşê faşî, dîpîrsîn, dibêjin:

- Gelo çêkirina selatê zehmete yan kûdîta (cunta) sazîrîn zore..?

Pînoşê bê guman bersiv dide:

- "Çêkirina selatê zehmetîre jî kûdîtayê" dibêje:

- Ji bo selatê çêki, gelek tişt û zehmet lazîme wêki çend xiyar, bacan, pîvaz, isot, xwê, don û êdî. Divê he-
miyan berhev biki, kerî, biki, tevlihev biki û paşan tiştê tu çêdiki bibe selate. Lé belê kuditakîrîn hewqas-zeh-
met nine, lewra jî bo kûdîtasazîyê sé-çar xiyar bitene hebîn bese û jî bo kûdîtasazîyê tenê xiyar pêwîstîn, bes
ku xiyaran bîni cem hev û xwe bî wanra biki yekdeng."

Diyare, bî ditîna Pînoşê faşî, kûdîtasazî hinde hêsane, lé dî zirûfen Şîlî'da sé-çar xiyar pêwîstbe eger; lî Tirkî-
yê çawa té zanîn kêmi pênc xiyara kûdîta saz nabe, gere Pînoşê vé yekê bizane.

Birangé Boxe

Lî gundekî Agirî, rojek mévanek diçe malekî. Navê mevan Tosîn buye. Jîna malê deng lî méré xwe dîke,
dîbé "navê mévanê me çîye, ez herîm kéf xweşîyê bîdîmê". Merê wê dibê "Navê mevan Tosîn'e".

Jîna malê diçe cem mévan dibê "Birangé Canega tu ser çavan hati". Mévan xecil dibe; dibê, "Dayê navê
mîn ne Canega ye". Jîna malê hinek difikire û dibê "Birangé boxe, tu ser çavan hati", mévan disa xwe tévdide
"Na, usajî nine", Jîna malê dibê "Birango tu jî dewara her dewarekî, lé nîzanîm kijanî".

Kürdistan'lı Kadının Yaşamından...

• C. Rénas

"NAMUSUMUZU KORUYANLARDAN UTANMA YAVRUM"

Bir grup pêşmerge ve siyasi kadro, bazı işler için tamamıyla düşmanın kontrolünde olan bir köyde birkaç gün kalmak zorundaydılar. Köyde "zıddı inqılab" (pêşmerge) olduğunu öğrenen Pasdarlar köyü ablukaya alırlar.

Pêşmergelerin bulunduğu ev, örgüt evi olmadığından, gizli bölmeler, sığınaklar yoktur. Köyü gizlice terketmenin, sığınağı olan bir eve ulaşmanın olanağı da yoktur. Pasdarlar evleri tek-tek, didik-didik etmeye başlar, pêsmergelerin bulunduğu evlere yaklaşır. Sonuna kadar direnme ve son kurşunu kendisine saklama kararını veren pêsmergeler, savaşmak için uygun yerlere yerleşirler. İşte bu esnada ev sahibi köylü, genç kızına, kadınların kaldığı odaya bir teştle su götürüp, soyunmasını ve yıkanmasını ister. Köylü pêsmergelerden de aynı odaya geçmelerini isteyince, genç kız utanarak babasının yüzüne bakar. Bunun üzerine baba: "Namusumuzu koruyanlardan utanma yavrurum" der. Kız babasının dediğini yapar ve pêsmergeler de aynı odaya saklanırlar.

Eve gelen pasdarlar babanın tüm itirazlarına, "o odada kızım yıkıyor" demesine rağmen, kapıyı açıp, genç kızın yıkandığını görünce odayı ara-maktan vazgeçip, evi terkederler...

"TEK ELLE İKİ POSTERİ NASIL TAŞIYACAĞIMI?"

Qandil'de bir pêsmerge üssünde şehid olan pêsmergenin taziye toplan-tısına şehidin anası da şehirden gelip katılmıştı. Şehid anası 2 oğlunu Özgür Kürdistan için şehid vermesinin yanısıra, İran uçaklarının bir saldırısı anında bir kolunu da yitirmişti. Oğluna kumandanlık yapan pêsmergenin göğsüne başını dayamış ağlayarak şöyle diyordu:

"Soreş oğlum... Oğlumu kaybettiğim için ağlamıyorum, hepiniz benim oğlumsunuz. Ama benim iki şehidim ve bir tek elim var. Yarın eğer şehirde miting olursa, ben mitinge tek elle iki şehidimin posterini nasıl taşıyabilirim?"

"DEMEYİN OĞLU TESLİM OLMUŞ... OĞLUM ŞEHİD OLMUŞ..."

Zehva Süleyman'ı aramızdan hiç kimse tanımaz, hiçbirimiz onun adını dahi duymamışızdır. Hatta o, kendi yaşadığı bölgede bile az tanınan bir kadındır. Tabi oğullarıyla birlikte düşmana kurşun atanlar, pêsmergeler harıç...

Zehva, Koy'lu (eski adıyla Köysan-cak) bir ana. pêsmerge olan eşi 1966 yılında şehid olunca, Zehva ana, 6 erkek çocuğuyla bir başına kalır. Zehva Süleyman bir yandan yaşamın zorluklarına karşı direnirken bir yandan oğullarının yetişmesi için saçını süpürge yapar. 1975 yenilgisi bile Zehva anayı etkilemez. O, "birgün lazım olur" diye eşinin silahını saklar.

1975 yenilgisinin üzerinden çok zaman geçmeden yeni pêsmerge müfrezeleri tekrar oluşur. Bunun üzerine Zehva ana, sakladığı silahı çıkartıp en büyük oğluna verir ve O'nu dağlara, pêsmergelerin yanına gönderir. Bū-

yük oğlu ölünce sıra bir sonraki bū-yüktedir. Zehva ana bu şekilde 4 oğlunu daha gönderir ve oğulları özgürlük için savaşırken şehid olurlar.

1979 yılında kanlı Baas diktatörlüğünün ulusal hareketi bastırmak için uygulamaya koyduğu yöntemlerden biri de, pêsmerge eş, çocuk, ana ve babalarını tutuklayıp onları teslim olmaya zorlamaktır. Bu şekilde tutuklananların isimleri arasında Zehva ana da vardır. Teslim olan pêsmerge yakınlarının isimleri hopelerlerde okunup, serbest oldukları bildirildiklerinde, pêsmerge yakınları diğer tutuklulara hiçbir şey söylemeden, onlarla vedaşmadan başlarını öne eğip hapis-haneyi terkederler. Zehva ana kendi adının okunmaması için, tanrıya yalvarır, adaklar adar...

Birgün Zehva ana kendi adının okunduğunu duyunca önce inanmaz. Ama ismi 2-3 kez anons edilince, başı öne eğik bir halde hiçbir eşyasını almadan çıkış kapısına yönelir. Kapıda karalara bürünmüş ağlayan akrabalarını görünce önce şaşırır, sonra onlardan oğlunun şehid olduğunu ve bu nedenle serbest bırakıldığını öğrenince yüzüne bir gülümseme yayılır ve son hızla koğuşa dalıp "demeyin oğlu teslim olduğu için serbest bırakıldı. Oğlum şehid olduğu için serbest bıraktım" der.

1981 yılında Zehva ana yine "dağda olan" bir başka oğlunun teslim olması için Baas diktatörlüğü tarafından gözaltına alınmıştır. Ama Zehva ana, Baas cellatlarının, kendini başı öne eğik olarak göremeyeceklerini çok iyi bilmektedir. O, karanlık zindanlardan başı önde çıkmayacağından emindir. Nitekim öyle de olur. Zehva ana bu seferki tutuklanmasında hapis-hanede can verir, şehidler kervanına katılarak oğullarına ve eşine kavuşur.

Zehva kadının kalan iki oğlu bugün ağabeylerinin, babalarının yolunda, analarına layık birer evlat olmak için mücadele etmektedirler, savaşmaktadırlar...

"ŞÊX SAIDÊ PALÒYÎ"